

HAASTE

Haastattelussa Leena Ruusuvuori **s.4**

Nuoret ja seksuaalinen häirintä **s.7**

Seksuaalirikokset lainsäädännössä **s.14**

Seksuaalirikosten uhrien palvelut **s.24**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

**Seksuaalinen
itsemääräämisoikeus**

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Naisliike seksuaalirikosten
uhrien asialla
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on Naisjärjestöjen Keskusliiton entinen pääsihteeri **Leena Ruusuvoori**. Hän on ollut kehittämässä monia palveluita seksuaalirikosten uhreille. Tosin palveluja on edelleen saatavilla vähän. Hän korostaa poliitikkojen tuen tärkeyttä asioiden eteenpäin viemisessä.

7 Nuoret kokevat runsaasti
seksuaalista häirintää
Hanne Kivimäki & Nina Halme

Artikkelissa tarkastellaan nuorten kokeaman seksuaalisen häirinnän ja väkivallan yleisyyttä Kouluterveyskyselyn valossa.

10 Uskonnollisuus ja seksuaalisen
itsemääräämisoikeus
Johanna Hurtig

Uskonnollissa yhteisöissä tapahtuneet lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat herättäneet huomiota ja media on uutisoinut niistä. Kohut ovat herättäneet kysymyksiä niin yhteisöissä kuin niiden ulkopuolella.

13 Seksuaalirikokset
lainsäädännössä
Janne Kanerva

Kirjoituksessa pohditaan seksuaalirikoslainsäädännön tavoitteisiin, sisältöön ja muuttamiseen liittyviä näkökohtia.

16 Miten rikosoikeus suojaa
seksuaalista itsemääräämisoikeutta
Minni Leskinen

Raiskauksen soveltamisalaa on laajennettu 2010-luvulla kahdella lainmuutoksella. Edelleen keskustellaan siitä, tulisiko raiskaus määritellä suostumuksen puuttamiseen perustuvan tunnusmerkistön kautta vai pitäytyä nykyisessä pakottamiseen perustuvassa tunnusmerkistössä.

18 Seksuaalirikosten sääntelyn
perusteet eläneet ajan mukana
Riikka Kotanen

Yksilön itsemääräämisoikeus seksuaalirikosten sääntelyn on perusteluna tuore. Aiemmin sääntely on liittynyt taloudellisten suhteiden järjestämiseen sekä maalliseen ja uskonnolliseen valtapolitiikkaan.

20 Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden
loukkaus jää paitsioon
Maija Koskenoja

Esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä ihmiskaupparikokseen liittyvä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus on jäänyt vaille ansaitsemaansa huomiota.

Ihmiskaupan tunnistaminen on prosessi
 Pro-tukipiste pyrkii toiminnassaan tunnistamaan ihmiskaupan uhreja.

24 Seksuaalirikosten uhrien
palveluja kehitettävä
Suvi Nipuli

THL julkaisi ohjeistuksen, jonka tavoitteena on auttaa sairaanhoitopiirejä ja tulevaisuudessa sote-alueita luomaan seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneen auttamiseksi alueellinen hoitoketju.

26 Ajankohtaista seksuaalirikosten
uhrien auttamisessa
Riikka Kostiainen & Sonja Tanttari

Juttukokonaisuudessa kerrotaan mm. Tukinaisen, Välitäl-yksikön, Naisten Linjan, Nuorten Exitin ja Tyttöjen Talon kuulumisia ja näkemyksiä seksuaaliväkivaltatyön haasteista sekä esitellään uusia hankkeita.

33 Vammaisen naisen seksuaalisen
itsemääräämisoikeus
Pirkko Justander

Vammaisten naisten riski kohdata erilaista väkivaltaa on 2–4 kertaa suurempi kuin vammattoman naisen. Itsemääräämisoikeutta vaikeuttaa tiedon puute.

34 Seksuaalirikollisten kuntoutus
Nina Nurminen

Suomessa kuntoutus on painottunut seksuaalirikoksesta tuomittujen kuntoutukseen. Stop-ohjelma on käytössä Riihimäen vankilassa ja Uusi suunta -ohjelma useissa suljetuissa laitoksissa, avolaitoksissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa.

36 Seksuaalirikoksia estävä työ
pedofiilien parissa tärkeää
Jussi Nissinen

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn on Euroopassa kehitetty erilaisia ohjelmia. Myös Suomessa tarvittaisiin matalan kynnyksen ohjelmaa.

39 Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset
kyberympäristössä
Sari Sarani

Verkossa tapahtuvan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön torjunta on monin tavoin haastavaa. Artikkelissa kerrotaan KRP:n internettiedustelun työstä.

42 Kyberseksin pimeä puoli
Mikael Albrecht

Monet haittaohjelmat ja huijaukset käyttävät seksiä houkuttimena, vaikka itse liiketoiminta ei liity seksiin.

43 KIRJA-ARVIO
Anu Isotalo: Nuorten seksuaalisuuden
kontrollointiyrityksiä some-maailmassa

44 KESKUSTELUA
Susanne Dahlgren: Mitä on taharrush
gama'iy?

Sanna Aaltonen: Sukupuolinen häirintä ja valkoinen valhe
Veronika Honkasalo: Kun toisten seksuaalisuus alkoi kiinnostaa

48 Vankien perhesuhteet ja
vanhemmuus
Rosi Enroos

Nykytilanteessa tarvitaan tutkimustietoa vankien perhesuhteista sekä ymmärrystä siitä, kuinka perhettä tarkastellaan rikosseuraamusallalla.

50 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Kroonikon synty

52 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Seksuaalisen väkivallan
primaariprevention arvioiteja

54 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen
Toimitusavustaja Sonja Tanttari

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Jussi Tapani (pj.)
Turun yliopisto
Mikko Aaltonen
Kriminologian ja oikeuspolitiikan
instituutti

Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos

Mikael Albrecht
F-Secure Oyj

Ville Hinkkanen
Oikeusministeriö

Juha-Mikko Hämäläinen
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys

Robin Lardot
Keskusrikospoliisi

Elina Pekkarinen
Nuorisotutkimusverkosto

Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki

Minna Piispa
Rikksentorjuntaneuvosto

Jaana Vilpas
Vantaan kaupunki

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Riikka Kostiainen

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

16. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensä kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ P Ä I V I H O N K A T U K I A

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus kuuluu kaikille

Äskettäin uutisoitiin brasilialaisen teinitytön joutuneen poikaystävänsä ja kolmenkymmenen muun miehen raiskaamaksi. Tapaus järkytti monia, ja maan presidentti ilmoitti järjestävänsä ministeritason hätäkokouksen sekä perustavansa uuden poliisiyksikön torjumaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Intiassa raiskauksia vastaan taistellaan naisten puhelimiin asennettavalla paniikkinäppäimellä. Myös Euroopassa on käyty kiivasta keskustelua seksuaalisesta ahdistelusta. Seksuaalinen koskemattomuus mielletään siis yhä vahvemmin perustavanlaatuisiksi ihmisoikeudeksi ja sen loukkaukset vakaviksi rikoksiksi.

Raiskauksista ja seksuaalisesta ahdistelusta käytävässä julkisessa keskustelussa on kuitenkin monenlaisia intressejä, eivätkä uhreja syöllistävät äänenpainotkaan ole tyystin kadonneet. Turvapaikanhakijoiden tekemät raiskaukset ja ahdistelu ovat yksi rasistisen vihapuheen kestoteema, jonka avulla kokonaisia ihmisryhmiä leimataan "barbaarisiksi". Toisaalta raiskausrikosten tuomiot nousevat keskustelussa usein tyyppiesimerkiksi kritisoitaessa liian lepuksi väitettyä kriminaalipolitiikkaa. Riskinä on, että uhrien kärsimykset kaapataan muiden, enemmän tai vähemmän ylevien tarkoituserien edistämiseen.

Voidaan myös kysyä, pidetäänkö joidenkin seksuaalisen koskemattomuuden suojelemista tärkeämpää kuin toisten. Turvapaikanhakijoita koskevassa keskustelussa ollaan huolestuneita suomalaisten naisten ja tyttöjen turvallisuudesta. Sen sijaan turvapaikanhakijoihin tai maahanmuuttajiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta tai ahdistelu ei tunnu kiinnostavan yhtä paljon – olivatpa he sitten naisia tai miehiä. Katveeseen jääviä ryhmiä voivat olla myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret, jotka kokevat seksuaalista häirintää keskimääräistä enemmän. He voivat jäädä kokemuksiensa kanssa yksin siksi, etteivät läheiset hyväksy heidän valintojaan. Entä kuinka valmiita olemme nousemaan barrikadeille marginaaleissa elävien, kuten päihde- tai mielenterveysongelmaisten ihmisten seksuaalisen koskemattomuuden puolesta?

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojeleminen ei ole itsestäänselvyys, vaan se on kehittynyt sellaiseksi kuin sen nyt ymmärrämme yhteiskunnallisessa keskustelussa. Suomessa aviorauskaus kriminalisoitiin vasta parisenkymmentä vuotta sitten. Kovin kauaa ei siis ole siitä, kun seksuaalirikoslainsäädännön yksi tavoite oli suojella aviomiehen omistusoikeutta vaimoonsa. Sinnikkäitä aktivisteja onkin kiittäminen siitä, että ymmärrys seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta on pikkujalaa muuttunut.

Seksuaalisuuden rajoista on keskusteltava muuallakin, kuten seksuaalikasvatuksessa tai pohdittaessa eri alojen ammattieettisiä periaatteita. Myös uhrien auttamistyö kaipaa vahvistusta. Vakavistakin loukkauksista selviytyminen on mahdollista, ja tukea pitäisi olla tarjolla kaikille sitä tarvitseville.

Naisliike seksuaalirikosten uhrien asialla

Naisjärjestöjen Keskusliiton entinen pääsihteeri ja naisiin kohdistuvan väkivallan asiantuntija Leena Ruusuvoori on ollut kehittämässä monia palveluita seksuaalirikosten uhreille. Tosin palveluja ei ole ollut saatavilla vielä kovinkaan kauan ja edelleen niitä on vähän. Hän korostaa poliitikkojen tuen tärkeyttä asioiden eteenpäin viemisessä.

Leena Ruusuvoori jäi syksyllä 2014 eläkkeelle Naisjärjestöjen Keskusliiton pääsihteerin tehtävästä 11 vuoden jälkeen. Sitä ennen hän toimi viisi vuotta naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen projektipäällikkönä Stakesissa. Tähän tehtävään hän taas tuli Naisasialiitto Unionista, jossa hän oli 1990-luvulla käynnistämässä useita palveluja väkivallan uhreille.

Ruusuvooren tie kansainvälisestikin tunnetuksi naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyasiantuntijaksi ei ollut kuitenkaan suoraviivainen. Hän on koulutukseltaan filosofian maisteri, englantia ja ruotsi pääaineina, ja työuran-

sa 15 ensimmäistä vuotta hän työskenteli työministeriössä kansainvälisen harjoittelun parissa. Vuonna 1989 hän jättäytyi ministeriöstä kotiin viiden lapsen kanssa, mutta melko pian hänelle tarjottiin osa-aikaista järjestösihteerin paikkaa Naisasialiitto Unionissa. Naisten aseman edistäminen vei hänet sitten mukanaan.

Ruusuvoori tosin kertoo feminismensä juurten juontuvan lapsuuteen saakka. Hänen isänsä toimi Kuopiossa ja Lahdessa sukupuolitautien virkalääkärinä, joka piti kotona vastaanottoa, ja näin Ruusuvoori kohtasi usein prostituoituja, joita irtolaislakia valvova poliisi toi vastaanotolle.

Kotona aiheesta keskusteltiin eikä hänen isänsäkään nähnyt oikeudenmukaiseksi, että miesasiakkaat selvisivät antibioottikuurilla ja naiset kantoivat seuraukset laittomasta toiminnasta.

AVIORAISKAUSKESKUSTELU EDISTI PALVELUJEN SYNTYMISTÄ

Naisasialiitto Unionissa toimi tuolloin 1980-luvun lopulla Suomen ensimmäinen ja ainoa raiskauskriisiryhmä, minä vuoksi liiton toimistoon tuli paljon puheluita raiskatuilta naisilta. Leena Ruusuvooren oli pakko hankkia tietoa aiheesta, jotta soittajat saivat edes jotain apua. Samoihin aikoihin Tasa-arvoasiain neu-

vottelukunta (TANE) perusti väkivaltajaoston, jossa huomattiin, ettei Suomessa ole seksuaalirikosten uhreille Unionin kriisiryhmän lisäksi mitään muuta tarjolla, Ruusuvoori kertoo.

Raiskauskriisikeskusta alettiin suunnitella 1990-luvun alussa, mutta mikään järjestö ei ollut halukas ottamaan vastuulleen tällaista vaikeaa ja ikävää asiaa. Lopulta Ruusuvoori itse kirjoitti Naisasialiitto Unionin nimissä ja TANEn avustuksella ensimmäisen rahoitushakemuksen Raha-automaattiyhdistykselle. Samaan aikaan käytiin keskustelua avioraiskauksen kriminalisoinnista. Keskustelussa oli todettu, että tarvi-

Naisjärjestöjen Keskusliiton entinen pääsihteeri Leena Ruusuvoori on kokenut välttämättömäksi vaikuttaa ja tarttua epäkohtiin.

taan tukipalvelu, jonne poliisi voi ohjata uhrit, jos naiset alkavat tehdä suurin joukoin rikosilmoituksia miehistään. Keskustelu vaikutti siihen, että rahoitus saatiin heti ensimmäisellä hakukerralla. Näin raiskauskriisikeskus Tukinainen voitiin käynnistää vuonna 1993 Naisasialiitto Unionin yhteyteen läheisiin tiloihin; myöhemmin vuonna 2004 Tukinainen sitten irtaantui Unionista.

– Tosin avioraiskauksen uhreja ei sitten ilmaantunut Tukinaiseen sankoin joukoin, vain muutama vuodessa, sitä enemmän tuli lapsuuden aikaisen seksuaalisen hyväksikäytön uhreja.

Ammattimaisuus oli raiskauskriisikeskuksen toiminta-ajatuksena alusta lähtien. Viihi vuotta Ruusuvoori hallinnoi Tukinaista, mutta muuten toiminta oli psykiatrisen sairaanhoitajan vastuulla ja ryhmiä

vetivät psykologit. Toisaalta myös tukihenkilötoiminta tuli toimintamuodoksi hyvin pian. Useilla tukihenkilöillä oli nimenomaan omakohtaisia kokemuksia, mutta he olivat työstäneet ne. Vertaistuki onkin toipumisessa tärkeää, Ruusuvoori kertoo.

– Myös juristi oli mukana toiminnassa alusta alkaen, koska jo aiemmin puheluista oli saattanut päätellä, että raiskauksen uhrit tarvitsevat lakiapua. Uhreille haluttiin tarjota mahdollisuus nostaa syyte. Asian käsittely ja kuuleminen oikeudessa helpotti monia raiskauksen uhreja, vaikka useimmat pettyivätkin rangaistukseen. Monet uhrit luovuttivat saamansa pienen vahingonkorvauksen Tukinaiselle, jotta muita voitaisiin auttaa.

Ruusuvoori muistaa vielä ensimmäisen puhelun, johon hän vastasi Tukinaisen pe-

rustamispäivänä. 80-vuotias nainen kertoi lukeneensa lehdestä palvelun perustamisesta ja halusi kiittää siitä. Nainen ei ollut ennen soittoaan kertonut kenellekään koskaan, että hänet joukkoraiskattiin 16-vuotiaana tyttönä. Ruusuvoori kertoo, ettei osannut varautua etukäteen siihen, kuinka paljon työnhajausta kaikki työntekijät tarvitsivat, sillä raiskattujen tarinat olivat rankkoja auttajillekin. Muutenkin henkilöstön hyvinvoinnista huolehtiminen oli, ja on edelleen, hyvin tärkeää.

Ruusuvoori oli perustamassa myös Rikosuhripäivystystä, jonka toiminta käynnistyi vuonna 1994. Hän ehti toimia puoli vuotta sen ensimmäisenä osa-aikaisena työntekijänäkin oman toimensa ohella. Myös Rikosuhripäivystyksen perustamista oli ehditty suunnitella monta

vuotta, mutta vasta kun poliisi otti rikoksen uhrien tuen asiakseen, toiminnan käynnistäminen eteni. Lisäksi hän on ollut perustamassa väkivallan parissa työskenteleviä järjestöistä Naisten Linjaa ja Exitiä, jonka teemana on prostituutiosta irtipääseminen.

JÄRJESTÖILTÄ KOKEMUSTIETOA PÄÄTÖKSENTEKOON

Leena Ruusuvoori ei kuitenkaan näe järjestöjä parhaaksi tavaksi hoitaa vaikeita yhteiskunnallisia ongelmia, vaan palvelujen pitäisi pääsääntöisesti olla yhteiskunnan vastuulla. Tärkeintä on saumaton viranomaisyhteistyö sosiaali- ja terveystoimen ja poliisin välillä. Pienillä erikoistuneilla järjestöillä on kuitenkin tärkeä rooli, sillä ne voivat toimia ikään kuin keihäänkärkinä, kokeilualustoina. Ruusuvoori suhtautuu vähän epäillen myös eri arvopohjan omaavien järjestöjen yhteistyöhön. Nykyään järjestöt on ajettu ahtaalle ja ne joutuvat kilpailemaan toistensa kanssa rahoituksesta. Hän on huomannut, että välillä kilpailu on saanut epäterveitä piirteitä ja yhteistyösuunnitelmat eivät ole pitäneet tositilanteessa. Järjestöissä sinänsä työskentelee työhönsä todella hyvin sitoutuneita ihmisiä.

– Seksuaalisen väkivallan uhrien auttamisessa ei vielä ole juuri kilpailua. Paljon on silti siltäkin alueella vielä tehtävää ja erityisryhmiä, joita voi auttaa. Poikien tukemisesta puhuttiin melkein 30 vuotta, ennen kuin vasta nyt Poikien Talossa he saavat erityistä tukea. Itse olen ottanut kehitysvammaisista puhumisen asiakseni, koska yksi lapsistani on kehitysvammainen. Asiaan puuttumista vaikeut-

Suomalaisten naisjärjestöjen voima on aina ollut, että olemme tehneet poliitikkojen kanssa yhteistyötä, Leena Ruusuvuori toteaa.

→ taa se, että vammaisten osalta juuri viranomais- tai laitoksen työntekijä voi olla se hyväksikäyttäjä. Yleensäkin heikoimmassa asemassa olevien ja pienten vähemmistöjen palvelut usein unohtuvat.

Ruusuvuoren mielestä järjestöjen tärkeä tehtävä on olla aktiivinen ongelmakoh- tien esiin tuomisessa ja la- keihin vaikuttamisessa. Juuri kokemus auttamistyöstä tuo sen tiedon, mitä ihmiset tarvitsevat ja mitä ongelmakohtia laissa on.

Hän kertoo itse tehneensä suurimman lobbaustyön avioraiskauksen kriminalisoinnin eteen 1990-luvulla. Yksi vaikuttamiskeino oli, että Naisasialiitto Unioni lähetti jokaiselle kansanedustajalle kirjeen ja Image-lehden takakannessa olleen morsiamen kuvan, jossa luki ”vain Suomessa ja Turkissa vaimolle saa tehdä mitä vaan”. Lainmuutos vuonna 1994 oli pitkälti naiskansanedustajien ansiota.

Ruusuvuori näki mielellään edelleen laajoja maanlaajuisia kampanjoita ennaltaehkäisyssä. Lähisuhdeväkivallan vastainen ”Yksikin lyönti on liikaa”-kampanja 2000-luvun alussa on hänen mielestään edelleen hyvä kampanja, sillä se herätti keskustelua. Hän kuitenkin muistuttaa, että kampanja ei itsessään riitä, vaan rinnalla tarvitaan monenlaista materiaalia, seurantaa ja joh- topäätösten tekemistä – sekä tietenkin palveluja kysynnän kasvaessa.

LAINSÄÄDÄNTÖTYÖSSÄ KUUNNELTAVA KANSALAI SJÄRJESTÖJÄ

Leena Ruusuvuori on ollut mukana useissa työryhmissä, joissa on pohdittu lainsäädäntömuutoksia. Merkittävimmäksi hän nostaa rikosuhritoimikunnan, joka jätti laajan mietintönsä vuonna 2001 ja teki useita ehdotuksia uhrin aseman parantamiseksi. Nykyisen seksuaalirikoslainsäädännön hän ei näe olevan aivan kunnossa, koska se ei perustu vielä- kään suostumuksen puutteeseen vaan väkivallan määrään. Ongelmia hän näkee törkeän raiskauksen korkeassa kynnyksessä ja seksuaalista koskemattomuutta loukkaavista rikoksista tuomituissa rangaistuksissa. Hänestä on ongelmallista, jos vankeustuomioiden välttäminen joh- tuu säästösyistä.

– Oikeusministeriön johdossa on kuitenkin oltu avoimia keskustelulle. Kansalaisjärjestön edustajalle on tärkeää tuntea, että häntä kuunnellaan ja otetaan vakavasti. Ymmärrän sen, että kaikki asiat eivät etene nopeasti. Mutta lainsäädäntöhankkeissa pitäisi käyttää enemmän muitakin asiantuntijoita kuin juristeja, olen ollut monessa kokoonpanossa ainoa ei-juristi.

Poliisiyhteistyö on yllättänyt Ruusuvuoren myönteisesti, vaikka hän on törmännyt ongelmiin poliisin asenteissa varsinkin 1990-luvulla. Stake- sin hankkeen aikana 2000-luvun vaihteessa poliisin lähisuhdeväkivaltatyöryhmä

vei paljon asioita eteenpäin. Ruusuvuori kiittää tästä erityisesti **Mikko Lampikoskea** ja myötämielisiä poliisiylijoh- tajia. Nykyisessä sisäisen turv- allisuuden keskustelussa hän on huolissaan siitä, että kotien tai koulujen turvallisuus on vä- hän unohtunut, kun puhutaan hyvin laajasta turvallisuudesta ja lähinnä pakolaiskriisistä. Esimerkiksi työttömyys voi aiheuttaa lisäriskin käyttäytyä väkivaltaisesti.

VAIKUTTAMISTYÖ JATKUU

Leena Ruusuvuori on tehnyt työtään aina tunteella. Hän naurahtaa, että häneltä on varmaan puuttunut am- matillinen itsesuojeluväistö, koska on rohkeasti mennyt kaikkeen mukaan ja sanonut suoraan, mitä ajattelee. Ikä- vääkin palautetta on tullut, mutta hän pyrkinyt jättämään sen omaan arvoonsa.

– Prostituution vastusta- minen on aiheuttanut eniten tunnereaktioita miehissä. Olen saanut kirjeitä ja puhe- luita ja miehet ovat kertoneet kokemuksiaan, mutta niistä ei aina ole osannut sanoa, ovatko ne olleet pilaa vai totta. Silloin, kun oli Reinin ”kik- kelikorttikohu” ja Unionissa kerättiin nimiä adressiin, minulle pääsihteerinä tuli tap- pouhkausiakin puhelimitse ja pidin pitkään yhteystietoni salaisena. Lasteni uhkailu huolestutti sen verran, että siitä ilmoitin poliisille ja veim- me lapsemme jonkin aikaa lähikouluun autolla.

Ruusuvuori kertoo yrittä-

vänsä vaikuttaa asioihin edel- leen eläkkeellä.

– Osallistuin viime kunnal- lisvaaleihin kokoomuksen eh- dokkaana ja olen viiden nais- järjestön hallituksessa. Monet yli sata vuotta sitten perus- tetut naisjärjestöt ovat vielä voimissaan. Vanhoille suffra- gettijärjestöille siveellisyys ja kaksinaismoralismin ja prosti- tuution vastustaminen oli tärkeää. Silloin ongelmana oli se, että maalta palvelijoiksi tulevia tyttöjä käytettiin pal- jon hyväkseen. Onneksi rait- tius ei ole enää järjestöjen tavoitteena, koska aikanaan monia epäkohtia selitettiin viinalla, ja edelleenkin sitä valitettavasti tapahtuu.

Ruusuvuori näkee politiikan kautta vaikuttamisen tärkeä- si. Vuonna 1988 perustettu Nytkis, jossa kaikki poliittiset naisjärjestöt ovat edustettuina, on ollut tärkeä uudistusten eteenpäin viemisessä.

– Suomalaisten naisjär- jestöjen voima on aina ollut, että olemme tehneet poliiti-ikkojen kanssa yhteistyötä. Tämä on ollut luonnollista, koska monilla ensimmäisillä naiskansanedustajilla oli nais- järjestötausta. Monissa muissa maissa naisjärjestöt puo- lestaan kaihtavat politiikkaa; naisasijärjestöt pyrkivät kyllä vaikuttamaan mutta laajat hy- väntekeväisyyttä harrastavat naisjärjestöt keskittyvät mie- luusti ulkomaan kohteiden avustamiseen. Onneksi tilanne on vähän parantunut ja aina välillä tulee vaikuttajanaisia, jotka uskaltavat sanoa, että kotimaassakin on ongelmia.■

■ HANNE KIVIMÄKI & NINA HALME

Nuoret kokevat runsaasti seksuaalista häirintää

Nuorten kokeman seksuaalisen häirinnän ja väkivallan yleisyys Kouluterveyskyselyn valossa

Seksuaalinen häirintä ja väkivalta ovat olleet vahvasti esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, vaikka ilmiö ei sinänsä ole uusi. Nuorten kokema seksuaalinen häirintä on yleistä (Kouluterveyskysely 2013 ja 2015).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselyn (2013) mukaan 8.–9.-luokkalaisista tytöistä 63 prosenttia ja pojista 42 prosenttia on kokenut seksuaalista häirintää joskus tai toistuvasti.

Seksuaalisen väkivallan ko-

kemukset ovat maahanmuuttajataustaisilla muita yleisempiä. Ensimmäisen sukupolven 8. ja 9. luokkalaisista maahanmuuttajapojista 31 prosenttia ja tytöistä 26 prosenttia koki seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti, kun kantäväes-

tön osalta luvut olivat 7 prosenttia ja 19 prosenttia. Lisäksi tutkimusten mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista yli 70 prosenttia on kokenut seksuaalista häirintää ja kiusaamista koulussa (Alanko, 2013).

TAULUKKO 1.

Nuorten joskus tai toistuvasti kokema seksuaalinen häirintä kouluasteen ja sukupuolen mukaan. (THL: Kouluterveyskysely 2015.)

	Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaiset pojat (N=25147)	Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaiset tytöt (N=25257)	Lukion 1. ja 2. vuoden pojat (N=15976)	Lukion 1. ja 2. vuoden tytöt (N=22784)	Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden pojat (N=17255)	Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden tytöt (N=13981)
Häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua puhelimesta tai internetissä	10%	28%	7%	32%	9%	37%
Häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua oppilaitoksessa, harrastuksissa, kadulla, kauppakeskuksessa tai muualla julkisessa tilassa	6%	16%	4%	21%	6%	21%
Kehoa tai seksuaalisuuttasi loukkaavaa kiusaamista, nimittelyä tai arvostelua	14%	24%	11%	23%	11%	29%

TAULUKKO 2.

Nuorten kokema seksuaalinen väkivalta kouluasteen ja sukupuolen mukaan. (THL: Kouluterveyskysely 2015.)

	Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaiset pojat (N=25147)	Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaiset tytöt (N=25257)	Lukion 1. ja 2. vuoden pojat (N=15976)	Lukion 1. ja 2. vuoden tytöt (N=22784)	Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden pojat (N=17255)	Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden tytöt (N=13981)
Kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoasi	6%	8%	4%	10%	6%	16%
Yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostamista tai pakottamista	5%	5%	2%	7%	5%	12%
Rahan, tavarain tai päihteiden tarjoamista sinulle vastineeksi seksistä	5%	5%	2%	5%	5%	9%

KOULUTERVEYSKYSELY MITTAA NUORTEN HYVINVOINTIA

Kouluterveyskyselyllä kerätään tietoa lasten ja nuorten elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista sekä opiskeluhuollosta. Opettajan ohjaama nimetön ja vapaaehtoinen kysely toteutetaan osana normaalia koulutyötä joka toinen vuosi. Kyselyyn vastaavat koko maan perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Vuodesta 2017 alkaen kyselyyn osallistuvat myös perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaiset

sekä heidän huoltajansa.

Vuonna 2015 kyselyyn vastasi 50 404 perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilasta, 38 760 lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijaa sekä 31 236 ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Tässä artikkelissa tulokset on rajattu koskemaan alle 21-vuotiaita vastaajia.

Sekä seksuaalista häirinnän että seksuaalisen väkivallan yleisyyttä koskeviin kysymyksiin oli kolme vastausvaihtoehtoa: vastaaja saattoi ilmoittaa kokeneensa näitä ”toistuvasti”, ”joskus” tai vastausvaihtoehtoksi voi valita ”en”. Seksuaalista häirintää arvioi-

tiin kysymällä, onko nuori kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua 1) puhelimesta tai internetissä, 2) koulussa/oppilaitoksessa, harrastuksissa, kadulla, kauppakeskuksessa tai muualla julkisessa tilassa tai 3) onko hän kokenut kehoa tai seksuaalisuutta loukkaavaa kiusaamista, nimittelyä tai arvostelua. Seksuaalisesta väkivallasta kysyttiin, onko nuori kokenut 1) kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoa, 2) yhdyntään tai muunlaiseen seksiin pakottamista tai 3) rahan, tavarain tai päihteiden tarjoamista vastineeksi seksistä.

SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN JA VÄKIVALLAN YLEISYYS

Tulosten mukaan etenkin tytöt kokevat seksuaalista häirintää (taulukko 1). Häiritsevää ehdottelua tai ahdistelua puhelimesta tai internetissä oli kokenut joskus tai toistuvasti perusopetuksen tytöistä 28, lukion tytöistä 32 ja ammatillisten oppilaitosten tytöistä 37 prosenttia. Pojilla vastaavat luvut olivat 10, 7 ja 9 prosenttia. Häiritsevää ehdottelua tai ahdistelua julkisessa tilassa oli kokenut joskus tai toistuvasti peruskoululaisista tytöistä 16 prosenttia sekä lukiolaisista ja ammattiin opiskele-

Etenkin kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan välineitä häirinnän ehkäisemiseen, tunnistamiseen, suunnitelmalliseen puuttumiseen ja seurantaan.

vista tytöistä 21 prosenttia. Peruskoululaisista ja ammattiin opiskelevista pojista tätä oli kokenut 6 ja lukiolaisista pojista 4 prosenttia. Kehoa tai seksuaalisuutta loukkaavaa kiusaamista, nimittelyä tai arvostelua oli kokenut joskus tai toistuvasti peruskoululaisista tytöistä 24, lukiolaistytöistä 23 ja ammattiin opiskelevista tytöistä 29 prosenttia. Peruskoulun pojista tätä oli kokenut 14 prosenttia ja lukion sekä ammatillisten oppilaitosten pojista 11 prosenttia.

Vuosien 2015 ja 2013 tulokset ovat vertailtavissa puhelimessa tai internetissä tapahtuneen häiritsevän seksuaalisen ehdottelun ja ahdistelun osalta. Kyseiset kokemukset ovat vähentyneet peruskouluissa 6 prosenttiyksikköä ja lukioissa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa 5 prosenttiyksikköä.

Seksuaalisen väkivallan kokemukset olivat häirintäkokemuksia harvinaisempia (taulukko 2). Kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoa oli kokenut joskus tai toistuvasti peruskoululaisista tytöistä 8, lukiolaistytöistä 10 ja ammattiin opiskelevista tytöistä 16 prosenttia. Peruskoulujen ja ammatillisten oppilaitosten pojista tätä oli kokenut 6 ja lukioiden pojista 4 prosenttia. Yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostamista tai pakottamista oli kokenut peruskoululaisista tytöistä 5, lukiolaistytöistä 7 ja ammattiin opiskelevista tytöistä 12 prosenttia. Peruskoulujen ja ammatillisten op-

pilaitosten poikien vastaavat luvut olivat 5 ja lukion poikien 2 prosenttia. Rahan, tavarain tai päihdeiden tarjoamista vastineeksi seksistä oli kokenut peruskoulujen tytöistä ja pojista sekä lukiolaistytöistä 5 prosenttia, lukion pojista 2 prosenttia sekä ammattiin opiskelevista tytöistä 9 ja pojista 5 prosenttia.

Seksuaalisen väkivallan vähentyminen vuoteen 2013 verrattuna on ollut merkittävää. Jonkinlaista seksuaalista väkivaltaa kokeneiden osuus on perusopetuksessa vähentynyt 5 prosenttiyksikköä, lukioissa 5 prosenttiyksikköä ja ammatillisissa oppilaitoksissa 7 prosenttiyksikköä viimeisen kahden vuoden aikana. Ainoastaan kokemukset rahan, tavarain tai päihdeiden tarjoamista vastineeksi seksistä lisääntyivät hieman (2 prosenttiyksikköä) peruskoulun pojilla.

ENNALTAEHKÄISY JA SEKSUAALISEEN HÄIRINNÄN PUUTTUMINEN

Kouluterveyskyselyn mukaan nuoret, erityisesti tytöt, kokevat seksuaalista häirintää ja väkivaltaa. Etenkin kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan välineitä häirinnän ehkäisemiseen, tunnistamiseen, suunnitelmalliseen puuttumiseen ja seurantaan.

Tasa-arvolain velvoittamana viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien on ehkäistävä syrjintää, jollaiseksi seksuaalisen häirinnän ja väkivallan voi ymmärtää. Tärkeä merkitys on koulujen

ja oppilaitosten antamalla seksuaalikasvatuksella, johon esimerkiksi terveystiedon oppiaine antaa hyvän mahdollisuuden. Häirintä voi tapahtua niin kasvotusten kuin esimerkiksi internetissä ja sen tunnistaminen ja havaitseminen voi olla haasteellista. Tunne- ja turvataitoja opettamalla voidaan vahvistaa nuorten koskemattomuuden kunnioittamista, kykyä tunnistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksia sekä rohkeutta ja keinoja kertoa siitä. Lisäksi nuoria tulee tukea kasvamaan osaksi yhteisöä, joka ei hyväksy kiusaamista, seksuaalista häirintää, rasismia tai muuta syrjintää.

Aiheeseen liittyvää materiaalia on tuotettu runsaasti niin nuorten parissa toimiville ammattilaisille kuin nuorille itselleenkin. Esimerkiksi erilaisilla nettisivustoilla ja jaettavissa kampanjamateriaaleissa kuvataan, mitä häirintä tai väkivalta käytännössä tarkoittaa tai miten sitä kokeneiden tulisi toimia.

Oppilaitoksilla on myös velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin tietoon tulleen häirinnän poistamiseksi. Ilmiön puuttumisessa olennainen osuus on opiskeluhuollon palveluiden riittävällä tarjonnalla ja saavutettavuudella. Vuotta 2015 koskevassa peruspalvelujen arvioinnissa on todettu, että vaikka opiskeluhuollon palveluiden saatavuus on kehittynyt myönteisesti, etenkin ammatillisten oppilaitosten terveydenhoitaja-, psykologi- ja kuraattoripalveluiden saa-

vuudessa on alueellisia eroja ja puutteita. Tieto on huolestuttava ajatellen nuorten kokemaa seksuaalista häirintää, jolla voi olla merkittäviä kielteisiä ja pitkäkestoisia vaikutuksia nuoren hyvinvointiin.

Vaikka seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset ovatkin vähentyneet ja kehityskulku on myönteinen, tilanne on huolestuttava. Etenkin tytöillä väkivallan ja häirinnän kokemukset ovat yleisiä. Aiheesta tarvitaan tietoa ja ilmiön mahdollista muuttumista tulee seurata tutkimusten avulla. Erityisesti tutkimusta tarvitaan maahanmuuttajataustaisten nuorten ja seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen nuorten kokemasta häirinnästä. ■

Lisätietoa aiheesta www.thl.fi/kouluterveyskysely.

Hanne Kivimäki työskentelee tutkijana ja Nina Halme vastaavana erikoistutkijana Kouluterveyskyselyn tutkimusryhmässä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Uskonnollisuus ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus

Uskonnollissa yhteisöissä tapahtuneet lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat herättäneet huomiota. Media on uutisoinut vankeustuomioista sekä uhrien ja tekijöiden määristä. Kohut ovat herättäneet kysymyksiä niin yhteisöissä kuin niiden ulkopuolella.

Yhteisöissä asiaan on suhtauduttu kaksijakoisesti. Tietojen kohtaaminen on yhtäältä koettu väistämättömäksi, epäkohtien korjaamista edeltäväksi vaiheeksi. Toisaalta tietoja on epäilty. Silloin aihe on voinut näyttäytyä uskonnollisuuteen kohdistettuna ajojahtina. Suhtautumistavat ovat voineet näkyä rinnakkain yhteisöjen reaktioissa.

Uskonnollisuuden ja vakavan väkivallan kytkös on aktivoitunut myös kysymään aiheen käsittelemisen perusteluja. Mitä tekemistä uskonnolla on yksilöiden tekemän, muilta kätkeytyvän väkivallan kanssa?

MITÄ USKO SELITTÄÄ?

Yhteistä eri uskontokuntien uhrikokemuksissa on ollut se, että uskonnolliset merkitykset ja käyttäytymisodotukset kuten anteeksiantamus, epäitsekkyys ja pyrkimys selittää asiat parhain päin ovat ohjanneet

kokemaan vääryksien esiintuomisen tarpeettomaksi tai epäsovivaksi. Tämä on johtanut uhrien vaikenemiseen, tekijöiden vastuun hämärtymiseen, väkivallan moraaliseen epäselvyyteen sekä yhteisöjen sisäisesti ristiriitaisiin toimintakäytäntöihin: puheessa väkivaltaa tuomitseviin ja kohtamistilanteissa vastuuta ja puutumisvelvoitetta häivyttäviin.

Seksuaalirikos on uskonnollisessa merkitysjärjestelmässä kuin mikä tahansa synty. Se on mahdollista hyvittää kuten loukkaava sana tai lapsen näpistämä herkku: pyytämällä ja saamalla anteeksi. Vaikka tietoisuutta yhteiskunnan laeista on ollut aina, on se kohujen myötä selkiytynyt.

Anteeksiantamuksen keskeinen asema ratkaisukeinona on monissa yhteisöissä johtanut tekijöiden yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen aseman suojaamiseen samaan aikaan kuin uhrien sosiaalinen asema on väkivallan esiintulon seurauksena voinut vaikeutua.

Kuvatun kaltaisten uskon tuottamien yhteisöllisten ja kulttuuristen epäkohtien ja vinnoutumien havainnointi tulisi olla osa yhteisöjen vakiintunutta toimintaa. Näin ei kuitenkaan ole. Yhteisöllisyyden kriittinen tarkastelu on yhtei-

söjen perustehtävälle – niihin kutsumiselle – vastakkainen. Kulttuuriset väkivallan kohtamista vinouttavat merkitykset ovat kätkeytyneet vaiettujen kokemusten kanssa.

Uskon, väkivallan ja yhteisöllisyyden kytkös on ilmiönä kompleksinen sekä yksinkertaistuksille ja kärjistyksille altis. Yhteisdynaamisten piirteiden ymmärtäminen on kuitenkin väkivallan ehkäisyn edellytys.

USKO EI SALLI EIKÄ VÄHEKSY

Tutkiessani vanhoillislestadiolaisuuteen sijoittuvia lasten väkivaltakokemuksia minua kiinnosti se, miten usko, yhteisöllisyys ja väkivalta kytkeytyvät toisiinsa. Kuvaukset uskonnollisista merkityksistä ja yhteisöllisistä käytännöistä toistuivat aineistossa. Usko muovasi lapsuuden kasvuvaiheita, arkea, perheen kokoa ja ajankäyttöä. Useimmat haastateltavista olivat kasvaneet suurperheessä, koska yhteisön opetuksessa ehkäisy nähdään Jumalan luomistyöhön puutumisenä ja siksi syntinä.

Asema suuressa sisarusarjassa muovasi omaa sosiaalista tilaa: lapsen ja vanhemman suhdetta, perheen arkea sekä käsityksiä omista oikeuksista ja mahdollisuuksista. Yhteisöll-

iset neuvottelut siitä, miten väkivaltaan koskevaan tietoon tulisi reagoida perheissä, paikallisyhteisöissä ja liikkeen tasolla vaikuttivat myös siihen, miten yksittäiset uhrit tulivat kuulluiksi ja kohdatuiksi ja miten he saivat oikeutta ja apua.

Tutkimassani yhteisöissä uskoon ei liity lupauksia loukata toista fyysisesti, riistää toisen koskemattomuutta tai olla välittämättä yhteiskunnan asettamista laeista. Väkivalta tuomitaan kaksinkertaisen negatiivisen määrään kautta: kyseessä on synty ja rikos. Usko opettaa valppauteen ja vastuullisuuteen suhteessa omiin, mutta myös toisten, tekoihin. Vääryyttä ei tule hyväksyä, eikä vastuuta väistää. Rikokset kuuluu sovittaa yhteiskunnallisen järjestyksen säätämällä tavalla.

MONIMUTKAINEN KYTKÖS

Väkivallan, yhteisöllisyyden ja uskonnollisuuden kytköstä on jäljitettävä julistuksen ohella väkivallan uhrien ja läheisten kokemuksista sekä eri tavoin yhteisöön asemoituvien toiminnasta. On tärkeää katsoa hengellisen julistuksen ohella sitä, mitä yhteisöissä tapahtuu. Uskonnolliset yhteisöt eivät ole vastuussa vain opetuksensa sisällöistä, vaan myös siitä, mitä

ne hyväksyvät, odottavat, vaativat tai eivät kestä jäseniltään.

Tutkimuksessani analysoin rinnakkain uhrien kerrontaa, liikkeen tekstejä, johdon julkisia lausuntoja sekä saarnoja. Opetus voi väkivallan tuomitsemisen ohella sisältää väkivaltaa normalisoivia ja ratkaisemista vinouttavia sisältöjä ilman, että jäsenet tunnustavat ristiriitaa. Julistus määrittänyt oikeaksi, jos yhteisön jäsenet voivat kuulla siinä tutut hengelliset koodit. Tarvittiin suuri julkinen kohu, että tutkimassani yhteisössä tuli mahdolliseksi opettaa rikosten sovittamisesta vaihtelevasti.

Myös ei-uskonnollisissa yhteyksissä väkivaltaa tuomitsevat asenteet voivat kääntyä ymmärtäviksi ja vastuuta liudentäviksi, kun teot sijoittuvat lähelle. Oikeusprosessin rinnalla väkivallan merkitystä ja seurauksia neuvotellaan sosiaalisissa suhteissa. Väkivallan tuomitsemisen rinnalle asettuu seurausten sosiaalisen hinnan kohtuullisuuden arviointi. Tekojen luonne, uhrin ja tekijän asema ja rooli määrittellään suhteissa uudelleen. Olennaista on se kenen näkökulma ratkaisee.

Tiiviissä uskonnollisissa yh-

teisössä lapsen, naisen tai nuoren näkemys painaa harvoin enemmän kuin uskonnollisia merkityksiä hallitsevan ja yhteisöllistä arvostusta omaavan miehen. Uhrin käsitysten ja odotusten voidaan tulkita vääristyneen vaikeiden kokemusten ja niiden kärjistämien tunteiden seurauksena. Etäisyys ja ulkopuolisuus tapahtumiin määrittävät puolueettomuudeksi ja sijoittuvat toisten arvioinnissa uhrin sijaan helpommin lähemmäksi oikeaa. ”Totuus löytyy puolivälistä” -asenne voi kokemuksellisesti jatkaa uhrin kokemaa ja väkivallan käynnistämää riistoa.

SEKSUAALINEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden käsitteen avulla on mahdollista havainnollistaa, miten ja millaisena tutkimani yhteisön jäsenen hahmotus- ja toimintahorisontti rakentuvat. Samalla voi avata uskonnollisuuden ja väkivallan monimutkaista kytköstä.

Seksuaalisuus on vahvan sääntelyn aluetta useimmissa kulttuureissa. Myös yhteiskunnan ja eri instituutioiden odotukset muovaavat sitä, mikä

on hyväksyttävää, toivottavaa ja normaalia. Vanhoillisesta diolaisuudessa seksuaalisuus tunnustetaan ihmisyyteen kuuluvana voimana ja myönteisenä, mutta myös asiana, jonka kanssa uskova joutuu kamppailemaan. Muiden kuin aviopuolisoiden välinen seksuaalinen kanssakäynti on syntiä. Avioliiton ulkopuolista seksuaalista kokemusta leimaavat syyllisyys, häpeä ja tarve salata.

Olennaista ei ole se, mitä tapahtui ja miten, kenen tahdosta tai kenen tahtoa vastaan. Seksuaalisen riiston teko likaa molemmat osapuolet – silloinkin kun toinen on aikuinen ja toinen lapsi. Uskonnollinen kokemus vääryydestä voi hämärtää juridisen hahmotuksen.

Juridiset kriteerit tapahtumien kohdalla tiedostetaan, mutta se ei ole ensisijainen ratkaisusuuntana. Keskeisin ratkaisu toipumisen, vastuun sekä tekijän ja uhrin välisen suhteen määrittelyssä on tapahtuneen hengellinen sovitaminen, eli anteeksiantaminen ja -saaminen.

Anteeksiantamuksen käyttö poistaa tapahtuneen. Pahaa, toista loukkaavaa tekoa ei teologisessa mielessä ole anteeksiannon saamisen jälkeen. Opetus lain edessä kannettavasta vastuusta on siis ristiriitainen anteeksiantamuksen totaalisuuden kanssa.

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden seuraava sana, itse, värjäytyy sekin uskonnollisuuden ja yhteisöllisyyden läpi. Yksilön, itsen, sijaan uskonnollisen yhteisön jäsenelle on olennaista toimia ja arvioida asioita me-näkökulmasta. Kyse ei ole niinkään itsensä kieltämisestä tai uhraamisesta, vaan yhteisöön kuulumisen ja uskon keskeisyydestä.

Käsitteen seuraava osa, määrittäminen, tuo tarkasteluun vallan merkityksen. Mahdoll-

isuus valintoihin ja oman tahdon tunnistamiseen ja toteuttamiseen on länsimaisessa kulttuurissa ihanne. Uskonnolliseen yhteisöön kuuluva luopuu mahdollisuudesta tai määrittelyn lähde muuttuu. Vanhoillislestadiolainen usko merkitsee oman tahdon taivuttamista Jumalan tahtoon. Sitä tulkitsevat yhteisössä kaikki, mutta erityisesti puhujat ja hengelliset johtajat.

”Jos te annatte toisille ihmisille anteeksi heidän rikkomuksensa, antaa myös taivaallinen Isänne teille anteeksi” (Matt. 6:14). Kohta voi kääntyä niin, että mikäli uhri ei anna (heti ja asian lopullisesti unohtaen) anteeksi, hän ei voi saada omia rikkeitään sovitetuksi. Kyseessä on varsin kohtalokas riski.

Analyttiseksi työkaluksi valitsemani käsitteen viimeinen osa, sana oikeus, sisältää sekin kaksoissidoksen. Uskovan ei tarvitse ohittaa oikeuksiensa loukkaamista, mutta niiden korostaminen koetaan uskovalle vieraana. Määrätietoinen, vahvalta ja itsenäiseltä vaikuttava uhri ei myöskään muistuta uhrin kulttuurista kuvaa yhtä hyvin kuin uhri, joka pyrkii salaamaan kokemuksensa tai esimerkiksi syyt tekijän vankeustuomioon muilta.

Samankaltainen määrittäminen on mahdollista missä tahansa ympäristössä, mutta suhteitaan ja merkityksiltään tiiviissä ja yhdenmukaisessa yhteisössä, toisten kokema vieraus toimii sosiaalisena etäännyttäjänä. Uhrille se merkitsee välimatkaa muihin juuri silloin, kun tarve yhteyteen ja toisten hyväksyntään on suuri.

USKONNOLLINEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Uskoon ja yhteisöllisyyteen kiinnittyvien kulttuuristen seurausten katsominen edel- ➔

Hyvän, turvallisen ja lohduttavan rinnalla uskonnollinen yhteisöllisyys voi tuottaa seurauksia, joita kukaan ei tavoittele, eikä tarkoita.

→ lyttää yhteisöltä vakautta, vapautta ja valppautta. Niiden vallitessa jäsenet voivat omalla tavallaan osallistua ja toimia.

Yhteisöille ominaisella kuuliaisuusodotuksella voi olla vaientava vaikutus. Kuuliaisuus merkitsee halua noudattaa yhteisöstä saatuja neuvoja ja ohjeita.

Vanhoillislestadiolaisessa ajattelussa seksuaalinen itsemäärääminen on siis samaan aikaan selkeä ja yhdenmukainen että ympäristöön nähden eri tavoin toteutuva ja epäselvä asia. Virallisen opetuksen mukaan jokainen päättää kehostaan. Ehkäisyyn synniksi määrittelevä opetus havainnollistaa kuitenkin, että oikei-

ta päätöksiä ovat ne, jotka ovat yhteisön opetuksen kanssa linjassa, eivät ne, mitä yksilö ehkä omien voimiensa, tilanteensa, kehonsa ja mielensä hyvinvoinnin suunnasta saataisi toivoa.

VÄKIVALTA YHTEISÖLLISENÄ PEILINÄ

Yhteiskunta ja sen oikeusjärjestelmä tarvitsevat tietoa siitä, miten eri taustoista tulevien todellisuus ja oikeustaju rakentuvat. Väkivaltaan liittyvä tieto on vienyt kysymään, mihin saakka yhteisöjen autonomia ulottuu? Onko tarpeellista kuulla muidenkin kuin johtajien käsityksiä siitä, mitä yhtei-

sössä eläminen merkitsee?

Kohujen käsittelyt ovat vieneet tarkastelemaan uskonnollista opetusta, yksilön ja yhteisön suhdetta sekä uskonnollisten instituutioiden yhteiskunnallista paikkaa. Yhteisöllisten epäkohtien korjaamisen valmiudet heijastavat yhteisöllisiä valtasuhteita sekä jäsenten osallistumisen tilaa. Ne ovat usein kohtia, joihin väkivallan uhrit ovat oikeutta etsiessään itseään satuttaneet.

Hyvän, turvallisen ja lohduttavan rinnalla uskonnollinen yhteisöllisyys voi tuottaa seurauksia, joita kukaan ei tavoittele, eikä tarkoita.

Väkivalta näyttäytyi tutki-

muksessani asiana, jota oli niin yksilöiden kuin yhteisönkin tasolla vaikeaa liittää omaan todellisuuteen. Sen katsominen on kuitenkin vastuullista ja välttämätöntä. Uskonnon vapaus ja vakaumuksen arvostus eivät oikeuta rajaamaan sitä, mitä muut saavat katsoa tai mitä on suostuttava omasta todellisuudesta kohtaamaan.

Jotta uskonnollinen yhteisöllisyys säilyy terveenä ja turvallisenä kaikille jäsenilleen, sitä on katsottava eri suunnista, myös vaikeista ja vastenmielisistä. ■

Kirjoittaja toimii sosiaalityön apulaisprofessorina Lapin yliopistossa.

Seksuaalivähemmistöihin kohdistuu vihapuhetta ja häirintää

Oikeusministeriön tilaaman selvityksen perusteella vähemmistöryhmät kohtaavat häirintää tai vihapuhetta yleisimmin julkisilla paikoilla ja internetissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista moni kertoi joutuneensa vihapuheen tai häirinnän kohteeksi keskustelupalstoilla tai sosiaalisessa mediassa. Suurin osa oli kokenut häirintää tai vihapuhetta valtaväestöön kuulavalta. Monissa tapauksissa häirintää tai vihapuhetta oli koettu tuntemattomalta tekijältä ja osassa myös julkisessa asemassa olevalta henkilöltä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokema vihapuhe ja häirintä olivat yleisimmin sukupuolittunutta halventamista, sanallisia loukkauksia, häirintää tai nöyryytystä ja nimittelyä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin

kuuluvista naisista useat kertoivat joutuneensa miesten seksuaalissävyytteen häirinnän kohteeksi.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista suurin osa ei tehnyt ilmoitusta kohtaamastaan häirinnästä tai vihapuheesta. Useimmat ilmoittamatta jättäneet ajattelivat, että asialle ei tehtäisi mitään. Ilmoitus saatettiin jättää tekemättä myös siksi, ettei koettu ja tilanteita pidetty tarpeeksi vakavina. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista häirintää tai vihapuhetta kokeneista henkilöistä useimmat kertoivat kokemusten vaikuttaneen yleiseen turvallisuuden tunteeseen ja psyykkiseen terveyteen. Lisäksi moni kertoi välttävänä paikkoja, joissa voi uudelleen joutua häirinnän tai vihapuheen kohteeksi.

Selvityksen laatijat suosittelevat, että

häirinnän ja vihapuheen torjumiseksi kansalaisten tietoisuutta syrjinnästä sekä rohkeutta puuttua siihen tulee lisätä. Myös järjestöjen, poliittisten toimijoiden, median sekä poliisin roolia häirinnän ja vihapuheen ehkäisijöinä tulee vahvistaa.

Selvityksen kohderyhmänä olivat romanit, saamelaiset, vieraskieliset, ulkomaisten kansalaiset ja maahanmuuttajataustaiset henkilöt, vammaiset henkilöt sekä uskonnollisiin ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Aineisto kerättiin avoimella kyselyllä sekä kohderyhmä- ja asiantuntijahaastattelulla. ■ /ST

”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. OM:n Selvityksiä ja ohjeita 7/2016

Seksuaalirikoksista aika ajoin käytävässä julkisessa keskustelussa huomio ei niinkään kiinnity siihen, minkälaiset teot on säädetty rangaistaviksi, vaan siihen, minkälaisia rangaistuksia niistä tuomitaan.

■ J A N N E K A N E R V A

Seksuaalirikokset lainsäädännössä

Seksuaalirikoslainsäädännön tavoitteisiin, sisältöön ja muuttamiseen liittyviä näkökohtia

Seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku uudistettiin kokonaan vuoden 1999 alussa. Uudistuksen tavoitteina olivat seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaaminen ja lasten suojaaminen seksuaaliselta hyväksikäytöltä.

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen

tavoitteeseen liittyy seksuaalirikosäännösten neutraalisuus. Merkitystä ei ole sillä, millaista seksuaalista suuntautuneisuutta loukkaava teko osoittaa tai kumpaa sukupuolta rikosentekijä tai asianomistaja on. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ei vaikuta myöskään esimerkiksi se, ovatko asianomaiset avioliitossa tai elävätkö

he muuten parisuhteessa.

Raiskausrikoksia, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista ahdistelua koskevissa säännöksissä kuvataan ne tekotavat, joilla seksuaalista itsemääräämisoikeutta rikosoidellisesti merkityksellisellä tavalla loukataan.

Mitä tulee paritusrikoksiin,

vuoden 2015 alusta voimaan tulleilla paritusrikoksia ja ihmiskaupparikoksia koskevilla lainsäädäntömuutoksilla entisestään korostettiin sitä, että epäasiallisilla keinoilla (esimerkiksi painostaminen) tahdonmuodostukseen vaikuttaminen tekee toisen harjoittamasta prostituutiosta hyötymisestä nimenomaan →

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen tavoitteeseen liittyy seksuaalirikosään- nosten neutraalisuus.

→ ihmiskauppa- eikä paritusri-
koksen. Parituksen yhteydessä
voidaan kuitenkin erikseen
syyllistyä parituksen kohtee-
seen kohdistuvaan ja hänen itse-
määräämisoikeuttaan louk-
kaavaan seksuaalirikokseen.

Lasten kohdalla ei voida
heidän kehittymättömyyten-
sä vuoksi puhua aikuisten
tapaan seksuaalisesta itse-
määräämisoikeudesta. Lapsen
seksuaalista hyväksikäyttöä
ja törkeää lapsen seksuaalis-
ta hyväksikäyttöä koskevissa
säännöksissä säädetäänkin
rangaistaviksi lasten kehitystä
vahingoittavien seksuaalisten
tekojen tekeminen sel-
laisenaan alle 16-vuotiaalle
ja eräissä tilanteissa 16- tai
17-vuotiaalle lapselle riippu-
matta siitä, käyttääkö tekijä jo-
takain keinoa (esimerkiksi vä-
kivalta, puolustuskyvytön tila
tai määräävä asema) päämää-
räänsä saavuttaakseen, tai siitä,
miten lapsi tekoon suhtautuu.
Samanlaisille lasta suojaaville
näkökohdille perustuvat
seksuaalipalvelujen ostamista
nuorelta, lapsen houkuttele-
mista seksuaaliin tarkoituk-
siin ja sukupuolisiveellisyyttä
loukkaavan lasta koskevan esi-
tyksen seuraamista koskevat
rangaistussäännökset.

Seksuaalisen itsemäärää-
misoikeuden suojaamisen
näkökohta ei ole kuitenkaan
merkitykseton myöskään las-
ten kohdalla. Lain esitöiden
mukaan lapsen seksuaalisen
hyväksikäytön yhteydessä
voidaan myös syyllistyä rais-
kausrikokseen, pakottamiseen
seksuaaliseen tekoon tai sek-
suaaliseen hyväksikäyttöön.

Tällöin tekijä on tuomittava
molemmista rikoksista. Li-
säksi vuonna 2011 täyden-
nettiin lapsen seksuaalista
hyväksikäyttöä koskevaa rajoi-
tussäännöstä, jonka mukaan
hyväksikäytön ulkopuolelle
rajautuvat esimerkiksi seurus-
telusuhteet, joiden osapuolten
iässä ei ole suurta eroa. Sään-
noksen täydentämisen myötä
huomioon on otettava myös
se, loukkaako teko kohteen
seksuaalista itsemääräämiso-
ikeutta. Tarkoituksena on tältä
osin suojata seksuaalista itse-
määräämisoikeutta niin, että
lapsen tahdonmuodostukseen
ei vaikuteta epäasiallisin kei-
noin esimerkiksi painostuk-
sen tai taivuttelun kautta.

MYÖS KANSAINVÄLISET VELVOITTEET MUOTOS- TEN TAUSTALLA

Rikoslain 20 luvun säännöksiä
on viimeisen 12 vuoden aika-
na muutettu useaan otteeseen
niin, että mikään niistä ei ole
enää alkuperäisessä muodos-
saan. Lukuun on myös lisätty
säännöksiä, osa säännöksistä
on myös tullut kumotuiksi.
Nämä lainsäädäntömuutok-
set, joista merkittävä osa on
koskenut lapsiin kohdistuvia
seksuaalirikoksia, ovat liit-
tyneet erityisesti kansainvä-
listen velvoitteiden voimaan
saattamiseen Suomessa, mut-
ta muutoksia on tehty myös
kansallisten muutostarpeiden
vuoksi. Erityisesti muutaman
vuoden välein tulleet eri kan-
sainväliset velvoitteet ovat
aiheuttaneet sen, että luvun
uudistamistyötä on jouduttu
tekemään useassa vaiheessa.

Eräitä lainsäädäntöhankkeita
on syytä korostaa tässä yhtey-
dessä.

Vuonna 2006 säädettiin
rangaistavaksi seksikaupan
kohteena olevan henkilön
hyväksikäyttö. Hallitus esitti
seksuaalipalvelujen ostamisen
yleistä rangaistavuutta (HE
221/2005 vp,) mutta edus-
kuntakäsittelyssä uusi rangais-
tussäännös rajattiin palvelujen
ostamiseen paritusrikoksen
tai ihmiskaupparikoksen
kohteena olevalta henkilöltä.
Tähän vaikutti ratkaisevasti
perustuslakivaliokunnan lau-
sunnossa (PeVL 17/2006 vp)
todettu. Valiokunta kiinnitti
huomiota yksilön itsemäärää-
misoikeuteen, joka kiinnit-
tyy useisiin perusoikeuksiin.
Perustuslain 10 §:llä suojat-
tuun yksityiselämän suojaan
kuuluvat muun muassa oi-
keus vapaasti solmia ja ylläpi-
tää suhteita muihin ihmisiin
sekä oikeus määrätä itsestään
ja ruumiistaan samoin kuin
vapaus päättää sukupuolisest-
tä käyttäytymisestään. Perus-
tuslakivaliokunta kiinnitti
huomiota siihen, että seksua-
alipalvelujen tarjoajan näkö-
kulmasta sääntely on merki-
tyksellistä myös perustuslain
18 §:n 1 momentin kannalta,
sillä kriminalisointi voi vai-
kuttaa oikeuteen tehdä työt-
tä ja harjoittaa ammattia tai
elinkeinoa. Merkityksellinen
oli myös perustuslain 8 §:ssä
vahvistettu rikosoikeudellinen
laillisuusperiaate, joka sisältää
vaatimuksen sääntelyn täs-
mällisyydestä. Eduskunnan
lakivaliokunta otti huomioon
perustuslakivaliokunnan kan-

nanotot (LaVM 10/2006 vp),
ja rangaistussäännös rajattiin
kattamaan vain tietyt seksuaali-
palvelujen ostamistilanteet.
Vuonna 2015 sääntelyä muu-
tettiin niin, että rangaistavuus
ulottuu nykyisin teon olosuh-
teiden osalta myös tuottamuk-
sellisiin tekoihin.

Lapsiin kohdistuvia seksua-
alirikoksia koskevia lainsäädä-
ntömuutoksia toteutettiin
erityisesti vuonna 2011 Suo-
men valmistellessa liittymistä
Euroopan neuvoston yleis-
sopimukseen lasten suojele-
misesta seksuaalista riistoa
ja seksuaalista hyväksikäyttöä
vastaan. Tuolloinkin tehdyistä
muutoksista osa oli kansalli-
seen harkintaan perustuvia.
Lapsen seksuaalisen hyväksi-
käytön vähimmäisrangaistus
korotettiin 14 vuorokaudesta
neljään kuukauteen vankeutta
ja hyväksikäyttör rikoksia kos-
kevia säännöksiin muutettiin
niin, että sukupuolilyhteys tie-
tynikäisen lapsen kanssa on
lähtökohtaisesti törkeä lapsen
seksuaalinen hyväksikäyttö.
Samassa yhteydessä muiden
lainsäädäntömuutosten ohes-
sa säädettiin uusina rikoksina
rangaistaviksi lapsen houkut-
teleminen seksuaaliin tar-
koituksiin ja sukupuolisiveel-
lisyyttä loukkaavan lasta kos-
kevan esityksen seuraaminen.

Raiskausrikoksia koskevia
säännöksiä on muutettu vuo-
sina 2011 ja 2014. Puolustus-
kyvyttömän kanssa sukupuoli-
lyhteydessä oleva tuomitaan
nykyisin raiskausrikoksesta.
Aikaisemmin tekijä syyllistyi
seksuaaliseen hyväksikäyt-
töön, jos hän ei ollut aiheutta-

Lainsäädäntö ei voikaan olla jatkuvasti uudistustyön kohteena. Välillä on pysähdyttävä seuraamaan sitä, onko tehdyillä muutoksilla tavoiteltuja vaikutuksia.

nut asianomistajan puolustuskyvyttömyyttä. Pakottamista sukupuoliyhteyteen koskenut rangaistussäännös on kumottu, säännöksen piiriin aikaisemmin kuuluneet teot katsotaan nykyisin raiskausrikoksiksi. Törkeän raiskauksen kvalifointiperusteisiin on lisätty teon kohdistuminen kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen.

Suomi liittyi 1.8.2015 naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehtyyn Euroopan neuvoston yleissopimukseen (ns. Istanbulin sopimus). Liittymistä valmisteltaessa arvioitiin se, millä tavoin Suomen lainsäädäntö vastaa yleissopimuksen määräyksiä (HE 155/2014 vp). Seksuaalista väkivaltaa ja seksuaalista häirintää koskevat yleissopimuksen määräykset eivät edellyttäneet lainsäädäntömuutoksia. Seksuaalisen häirinnän osalta huomioon otettiin se, että viimeisimmän raiskaussäännösten muuttamisen yhteydessä rangaistavaksi säädettiin seksuaalinen ahdistelu. Mainittuun tekoon syyllistyy se, joka koskettelemalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

LAINSÄÄDÄNTÖ UUDISTUNUT, RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ PUHUTTAA

Raiskaussäännösten viimeisimmän muuttamisen yhteydessä vuonna 2014 eduskunnan lakivaliokunta totesi, että rikoslain 20 luku on tullut

uudistetuksi kokonaan ja että näköpiirissä ei ole merkittäviä uudistustarpeita (LaVM 4/2014 vp). Tuossa yhteydessä valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että rikoslain tiettyä sääntelykokonaisuutta koskevien säännösten toistuva muuttaminen tiheään tahtiin on ongelmallista ja aiheuttaa huomattavia haasteita lainkäytössä muun muassa rikoslain ajallista soveltamista koskevan sääntelyn vuoksi.

Lainsäädäntö ei voikaan olla jatkuvasti uudistustyön kohteena. Välillä on pysähdyttävä seuraamaan sitä, onko tehdyillä muutoksilla tavoiteltuja vaikutuksia. Tunnuksimerkistöjä ja rangaistusasteikkoja koskevien muutosten on myös perustuttava riittävään ja kattavaan tietoon rangaistuskäytännöstä. Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ja raiskausrikoksia koskevien lainsäädäntömuutosten taustalla ovat olleet perusteelliset Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimukset.

Seksuaalirikoksista aika ajoin käytävässä julkisessa keskustelussa huomio ei niinkään kiinnity siihen, minkälaiset teot on säädetty rangaistaviksi, vaan siihen, minkälaisia rangaistuksia niistä tuomitaan. Usein tämä liittyy johonkin uutisoituun tuomioon, jonka rangaistuksen ei katsota ankaruudeltaan vastaavan ns. yleistä oikeustajua. Rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden kannalta on tärkeää, että sillä on uskottavuutta kansalaisten silmissä. Yksittäiset tuomiot eivät kuitenkaan

kerro rangaistuskäytännön suurista linjoista eivätkä yksittäiset mielipiteet ilmennä yleistä oikeustajua. Seksuaalirikoksista voidaan säädettyjen rangaistusasteikkojen puitteissa tuomita ja myös tuomitaan ankaria rangaistuksia. Rikostunnusmerkistöjä ja rangaistusasteikkoja koskevat jo tehdyt lainsäädäntömuutokset ovat johtaneet aikaisempaa ankarampaan rangaistuskäytäntöön.

Rikosten ja myös erikseen seksuaalirikosten rangaistuksiin kiinnitetään huomiota pääministeri Juha Sipilän hallituksen strategisessa ohjelmassa. Sen mukaan varmistetaan, että rikoksista annettavat rangaistukset ovat oikeudenmukaisessa suhteessa teon moitittavuuteen. Ohjelman mukaan lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten rangaistustasoa tarkistetaan. Näiden kirjausten mukaisesti rangaistustasoon vaikuttavien lainsäädäntömuutosten tarve tulee arvioiduksi hallituskauden aikana.

Oikeusministeriössä hallitusohjelman toteuttamisen tarkoituksessa on käynnistetty kyselytutkimus siitä, vastaavatko rangaistukset yleistä oikeustajua. Vuonna 2017 valmistuvan tutkimuksen käytännön toteuttamisesta huolehtii Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Tätä kirjoitettaessa eduskunnan lakivaliokunnan käsiteltävänä on kansalaisaloite KAA 3/2015 vp, jossa vaaditaan törkeän lapsen seksuaali-

sen hyväksikäytön vähimmäisrangaistuksen korottamista yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Samalla vaaditaan eräiden muiden lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten minimirangaistuksen korottamista neljään kuukauteen vankeutta rikostaustan tarkistamiseen liittyvistä syistä. Kansalaisaloitteen käsitteilyyn on liitetty lakialoite LA 21/2015 vp (Arja Juvonen/ps ym.), jonka on allekirjoittanut 106 kansanedustajaa ja jossa esitetään niin ikään törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistuksen korottamista kahteen vuoteen vankeutta. ■

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä.

Miten rikosoikeus suojaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta?

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus valittiin keskeiseksi suojeltavaksi oikeushyväksi seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksessa (L 563/1998). Keskeinen rikos on raiskaus, jonka soveltamisalaa on laajennettu 2010-luvulla kahdella lainmuutoksella (L 495/2011 ja L 509/2014). Edelleen keskustellaan siitä, tulisiko raiskaus määritellä Suomessa suostumuksen puutteeseen perustuvan tunnusmerkistön kautta vai pitäytyä nykyisessä pakottamiseen perustuvassa tunnusmerkistössä.

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta kriminalisointien tausta-arvona ei ole kyseenalaistettu 2010-luvun lainmuutoksissa, päinvastoin sitä käydetään keskeisenä perusteluna lainmuutosehdotuksille. Kriittistä keskustelua etenkin muiden kuin juristien keskuudessa herättää usein kysymys siitä, milloin seksuaalinen itsemääräämisoikeus alkaa eli mihin suojaikäraja tulisi asettaa. Olen kuitenkin tässä valinnut tarkastelun lähtökohdaksi yli 16-vuotiaita uhreja koskevat kriminalisoinnit, koska niissä kuvastuu se, millaiseksi itsemääräämisoikeus aikuisten välillä ymmärretään ja millaisia loukkauksia pidetään sellaisina, että valtion tulee niihin puuttua.

Koska rikoslailla puututaan ihmisten vapauteen, tunnusmerkistöiltä edellytetään täsmällisyyttä. Rikoslaista ei löydy sellaista kannanottoa, että kaikki seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset olisivat rangaistavia. Seksuaalirikoksia koskevassa luvussa ei myöskään ole sellaista säännöstä, että sukupuoliyhteys ilman toisen osapuolen suostumusta olisi aina raiskaus. Rikoslaissa määritellään eri tekoja, rajataan tunnusmerkistöjen sovellettavuutta ja myös arvioidaan tekoja

suhteessa toisiinsa rangaistusasteikkojen kautta. Se, mitä pidetään moitittavana ja tekijän syyllisyyttä kuvastavana toimintana, on aikasidonnaista ja kuvastaa arvojamme. Siksi on tärkeää, että seksuaalirikoksia koskevista säännöksistä käydään arvokeskustelua, ei vain lakiteknistä tai lainopillista keskustelua.

Viimeisin arviomuistio raiskausrikosten lainsäädännöllisistä muutostarpeista on vuodelta 2012. Arviomuistiossa ja sitä koskeneissa lausunnoissa käytiin keskustelua siitä, pitäisikö kaikki sukupuoliyhteyden sisältävät teonkuvaukset yhdistää yhden rikosnimikkeen, raiskauksen, alle. Tällä hetkellä osasta teoista tuomitaan raiskauksena ja osasta seksuaalisena hyväksikäyttönä, jossa on lievempi rangaistusasteikko. Lisäksi tuolloin oli vielä voimassa lievempinä pidettyjä tekemuotoja koskeva erillinen pykälä sukupuoliyhteyden pakottamisesta. Hallituksen esityksessä päädyttiin ehdottamaan, että sukupuoliyhteyden pakottaminen yhdistetään raiskausta koskevaan pykälään niin että raiskausta koskevassa pykälässä on nykyisin kaksi rangaistusasteikkoa. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä jätettiin ennalleen.

ARVOVALINTOJA KAHDENKYMMENTEN VUODEN TAKAA

Jotta seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20. luvun logiikkaa voi ymmärtää, pitää tutustua vuonna 1999 voimaan tulleen kokonaisuudistuksen yhteydessä tehtyihin valintoihin. Kun raiskauksen tunnusmerkistöä luotiin, malliksi otettiin ryöstön tunnusmerkistö. Rinnastuksessa vaikuttaa kokonaan unohtuvan itse teko – seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus – joka ei ole verrattavissa omaisuuden luvattomaan ottamiseen ja jolla on myös hyvin erilaiset seuraukset. Raiskaukseen haluttiin myös luoda kolmiportaisuus kuten muihinkin rikoksiin, eli perusmuodon lisäksi säädettiin törkeästä ja lievästä tekemuodosta.

Raiskauksen tunnusmerkistön muotoilun taustalla on hallituksen esityksessä 6/1997 vp esitetty kannanotto, että seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukataan selvimmän pakottamalla toinen sukupuoliyhteyteen, ja vakavimmassa tapauksessa se tehdään väkivallalla tai sillä uhkaamalla.

Toinen keskeinen rajausta koski tajuttomia uhreja. Omaehtoisesti alkoholin vaikutuksesta sammuneen henkilön

raiskauksesta rangaistiin seksuaalisena hyväksikäyttönä eli tekoa pidettiin vähemmän moitittavana. Raiskauksesta voitiin tuomita vain siinä tapauksessa, että tekijä oli aiheuttanut tajuttomuuden esimerkiksi huumamalla. Tämä kahtiajako aiheutti paljon kritiikkiä koko sen voimassaolon ajan ja johti lakimuutokseen vuonna 2011.

Niitä muita tilanteita varten, joissa seksuaalista itsemääräämisoikeutta pitää suojata mutta joissa ei ole käytetty pakottamista, säädettiin rangaistus seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Pykälä sisältää tekemuotoja, joissa on käytetty hyväksi toisen henkilön alisteista asemaa tai heikentynyttä tahdonmuodostuskykyä. Uhri on mahdollisesti suostunut taivuttelun jälkeen sukupuoliyhteyteen, mutta tälle suostumukselle ei olosuhteista johtuen voida antaa merkitystä. Tällainen taivuttelu ja hyväksikäyttö ei kuitenkaan ole yhtä moitittavaa kuin väkivalloin tehty pakottaminen, mitä ilmentää seksuaalisen hyväksikäytön lievempi rangaistusasteikko.

“LIEVÄN RAISKAUKSEN” DILEMMA

Omaehtoisesti sammuneiden uhrien aseman lisäksi keskeinen kysymys on ollut raiskauksen lievä tekemuoto, sukupuoliyhteyteen pakottaminen. Kun sukupuoliyhteyteen pakottaminen vuonna 1999 tuli voimaan, seksuaalirikosten ala laajeni koskemaan muulla uhkauksella kuin väkivallan uhalla toteutettuja tekoja, mitä sinänsä pidettiin positiivisena. Samalla heräsi kuitenkin kysymys siitä, miten teko voi olla lievä, jos se sisältää sukupuoliyhteyden, johon uhri ei ole suostunut. Tällöinhän seksuaalista itsemääräämisoikeutta on loukattu jo varsin pitkälle menevällä tavalla. Lisäksi sukupuoliyhteyteen pakottaminen koski myös tekoja, joissa oli käytetty vain vähäistä väkivaltaa.

Vuoden 2014 uudistuksessa sukupuoliyhteyteen pakottamista koskeva pykälä päätettiin siirtää osaksi raiskausta. Lopputulos on, että raiskausta koskevan pykälän sisällä on nyt kaksi rangaistusasteikkoa, joista lievempää sovelletaan, jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava. Nykylain mukaan väki-

vallan vähäisyys ei kuitenkaan vähennä teon vakavuutta, joten lievemmän rangaistusasteikon soveltamisedellytykset ovat entistä epäselvemmät.

Lain esitöiden mukaan lievässä raiskauksessa uhkaus voi olla vähäistä tai lievästä raiskauksena voidaan pitää sukupuoliyhteyden laajan lakitekniikan määritelmän kattamaa vähemmän törkeää tekoa. Oikeusoppineiden mukaan esimerkiksi sormen työntäminen vaginaan voisi olla vähemmän vakava kuin sukupuoliyhteyden tapahtuva sukupuoliyhteys. Ajatus on vastakkainen sen kanssa, että sukupuoliyhteyden määritelmästä on pyritty tekemään mahdollisimman sukupuolineutraali.

On myös ehdotettu, että lievä tekemuoto yhdistettäisiin kokonaan raiskauksen perustekemuotoon, jolloin olisi vain yksi rangaistusasteikko. Tarve pohtia erilaisten tekemuotojen moitittavuutta ja suhdetta toisiinsa ei kuitenkaan tällöinkään poistuisi, vaan vastuuta siirrettäisiin tuomarille, joka rangaistusta mitatessaan joutuu ottamaan kantaa teon vakavuuteen.

SEKSUAALINEN HYVÄKSİKÄYTTÖ – LIEVEMPI TEKO?

Seksuaalinen hyväksikäyttö, joka kohdistuu yli 16-vuotiaisiin, tavalla tai toisella haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin, on nykyisen lainsäädännön keskeinen ongelmakohta. Haavoittuvan aseman hyväksikäytön pitäisi olla ankaroitava eikä lieventävä peruste. Istanbulin sopimuksen 46. artiklan mukaan valtion tulee lainsäädännössään varmistaa, että raskauttavana seikkana voidaan ottaa huomioon muun muassa valta-aseman väärinkäyttäminen. Nykyinen raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön rajanveto vaikuttaisi toimivan täysin päinvastoin.

Tulisi myös vilpittömästi kysyä, onko taivuttelu, manipulointi tai toisen heikouden hyväksikäyttö sukupuoliyhteyteen pääsemiseksi vähemmän moitittavaa kuin sukupuoliyhteys väkivalloin tai huumamalla? Onko seksuaalista itsemääräämisoikeutta näissä tilanteissa loukattu vähemmän? Voidaanko tätä 1990-luvulla tehtyä valintaa lievemmästä rangaistavuudesta nykytiedon valossa puolustaa?

Kritiikkiä on esitetty myös sen johdosta, että nykyinen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistö on puutteellinen. On esimerkiksi laitosolosuhteita, kuten vankila, joissa suostumuksen aitous voi olla kyseenalainen. Lisäksi pitkään jatkunut parisuhdeväkivalta voi olla tila, jossa aitoa suostumusta ei voida antaa, vaikka mikään laissa määritellyistä seksuaalisen hyväksikäytön tilanteista ei täytyisikään.

VAIHTOEHTONA SUOSTUMUKSEN PUUTE

Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan 6/2014 vp, että suostumuksen puuttumiseen perustuva kirjoittamistapa korostaisi raiskauksen luonnetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksena ja että jatkossa on syytä arvioida mahdollisuudet kehittää raiskauksen tunnusmerkistöä tähän suuntaan. Tätä on Suomelle suositellut myös CEDAW-komitea. Suostumuksen puutetta lähtökohtana voidaan perustella myös eurooppalaisilla oikeuslähteillä kuten Istanbulin sopimuksella, joka tuli Suomen osalta voimaan elokuussa 2015, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisulla M.C. v. Bulgaria (2003).

Suostumuksen puutteen ongelmana on pidetty muun muassa sitä, että todistelussa keskityttäisiin tekijän toiminnan sijaan uhrin toimintaan. Lisäksi suostumus tai suostumuksen puute jouduttaisiin määrittelemään, mitä ei aiemmin ole lainsäädäntötasolla tehty. Toisaalta suostumuksen puutetta voitaisiin käyttää kattokäsitteenä, jonka alle voitaisiin sisällyttää laajempi kirjo erilaisia seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamistilanteita. Tällöin ehkä päästäisiin myös raiskauksen tunnusmerkistöä pitkään hallinneesta väkivalta-keskeisyydestä.

Raiskausrikosten uudistustarpeet tulevat nousemaan keskusteluun jatkosakin. Erityisesti tarvittaisiin arvokustelua siitä, millaisen käytöksen tulee olla rangaistavaa ja millä perusteilla eri tekojen moitittavuutta voidaan toisiinsa suhteuttaa. Lisäksi seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja erityisesti suostumus sen käytön ilmentäjänä tulee olemaan yksi keskeisistä teemoista jatkossakin. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.

Seksuaalirikosten sääntelyn perusteet eläneet ajan mukana

Yksilön itsemääräämisoikeus seksuaalirikosten sääntelyn perusteluna on verrattain tuore, ja tämä yksilön autonomiaan ankkuroituvan sääntelyn kehitys alkoi Suomessa asteittain vasta 1900-luvulla. Ennen tätä seksuaalirikosten sääntely on liittynyt taloudellisten suhteiden järjestämiseen sekä maalliseen ja uskonnolliseen valtapolitiikkaan.

Seksuaalisuuden sääntely 1400-luvulla tapahtui sukuyhteisöjen piirissä avioliiton solmimista ja aviovarallisuutta käsittelevien säännösten kautta. Avioliitto oli kahden suvun välinen sopimus, ja seksuaalisten suhteiden sääntely kiinnittyi taloudellisiin suhteisiin rikosoikeuden ja moraalikäsitusten merkityksen ollessa hyvin marginaalinen. Esiaviolliset suhteet olivat hyväksytyjä, mikäli suhteen päämääränä oli sukujen hyväksymä avioliitto. Sikäli kun seksuaalirikoksen katsottiin olevan rikos yksilöä vastaan, oli tämä ”uhri” 1600-luvulle saakka naisen isä tai aviomies. Raiskauksen rangaistavuus kiinnittyi erityisesti raiskatun naisen yhteiskunnalliseen asemaan sekä oletettuun siveellisyyteen. Seksuaalisesti kokemattomat nuoret naiset sekä aviovaimot olivat muita naisia suojellumpia samalla kun yhteisön siveettömänä pi-

tämän naisen raiskaaminen ei ollut tekona rikos tai erityisen paheksuttava.

1500- ja 1600-lukujen aikana syntyneen, ja pitkälle 1900-luvulle asti jatkuneen, niin sanotun absoluuttisen seksuaalimoraalin aikakaudella avioliitto rajattiin ainoaksi sallituksi seksuaalisen kanssakäymisen kontekstiksi, ja muunlaiset seksuaaliset suhteet tuomittiin epäsiveellisinä. Absoluuttisen seksuaalimoraalin nouseminen seksuaalirikosten sääntelyn merkittävimmäksi perusteluksi liittyi paitsi kirkon asemaan maallisena vallankäyttäjänä, myös kansallisvaltioiden syntyyn myöhäiskeskiajan Euroopassa. Valtioiden muotoutumiseen liittyvien jatkuvien sotien ja niitä seuranneen yhteiskunnallisen murroksen mainingeissa sekä katolinen kirkko että maalliset vallanpitäjät alkoivat suhtautua avioliiton ulkopuolisiin sukupuoli-suhteisiin yhä kieltei-

semmin. Varsinkin uskonpuhdistus kiristi asenteita: muun muassa Ruotsissa esiaviolliset ja avioliiton ulkopuoliset suhteet, eli salavuoteus ja huoruus, kriminalisoitiin.

Seksuaalisuuden sääntely epäsiveellisen käyttäytymisen rankaisemisen muodossa oli selkeästi lainkäytön keskeisin pyrkimys. Porvoon kihlakunnassa vuosien 1621–1700 välillä tuomittuja seksuaalirikoksia tutkineen **Seppo Aallon** mukaan 1600-luvulla myös väkisinmakuuta pidettiin seksuaalirikoksena. Tästä huolimatta hänen tutkimuksensa aineistossa 98 prosenttia seksuaalirikoksista annetuista tuomioista liittyi joko salavuoteuteen tai huoruuteen. Aallon tutkimusta lukiessa ei voi välttyä johtopäätökseltä, että raiskauksia ei vielä tuolloin tunnustettu erityisen hyvin rikoksiksi. Hänen tutkimistaan tuomiopöytäkirjakatkelmista löytyy kuvauksia salavuoteus-

ja huoruustuomioista, joissa tuomituista osapuolista nainen oli pakotettu sukupuoliyhteyteen väkivallalla. Aalto (1996, s. 85) kirjoittaa: ”Valtaosa huoruudesta tapahtui hetken mielijohteesta, sopivan tilaisuuden tullen: mies makasi piian tai irtolaisen. Yhtenä selittävänä tekijänä oli miehen humala: usein väkivaltaisesti käyttäytyvää sotilasta oli piikojen tai köyhien naisten vaikea vastustella”.

AVIORAISKAUKSEN KRIMINALISOINTIIN EI NÄHTY PITKÄÄN TARVETTA

Absoluuttisen seksuaalimoraalin asema alkoi murtua Suomessa 1900-luvulla, mikä vaikutti seksuaalirikosten sääntelyyn. Lainsäädännössä tämä näkyi ensimmäisenä salavuoteuden sekä huoruuden dekriminalisoimisena vuosina 1926 ja 1948. Tästä huolimatta absoluuttiset moraalikäsitukset ovat näkyneet rikosoikeudessa näihin päiviin asti: tekijän ja

uhrin välinen avioliitto, läheinen suhde tai tuttavuus ovat tehneet seksuaalisesta väkivaltaasta sallittua tai vähemmän tuomittavaa. Vaikka raiskattu nainen on ollut 1600-luvulta lähtien rikoksen asianomistaja, ei aviomiestä voitu ennen 1900-luvun loppua tuomita vaimonsa väkisinmakaamisesta. Tunnusmerkistön täytäneen teon tehnyttä miestä voitiin lain mukaan syyttää ainoastaan pahoinpitelystä tai pakottamisesta, joiden molempien rangaistusasteikot olivat huomattavasti raiskauksista lievempiä. Naisen antama avioliittolupausta pidettiin suostumuksena seksuaalisuhteeseen aviomiehen kanssa olosuhteista riippumatta. Muut Pohjoismaat kriminalisoivat avioliitossa tehdyn raiskauksen 1960-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Yrityksestä huolimatta Suomessa vastaavaa kriminalisointia ei saatu tehtyä 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa.

Avioavaimon raiskauksen kriminalisoinnin merkittävimmäksi esteeksi muodotuivat tällöin absoluuttisen sukupuolimoraalin ympärille kietoutuvat perustelut, joilla suojeltiin avioliittoon liitettyjä siveellisyyksiasityksiä. Näin oli siitä huolimatta, että seksuaalirikoslain uudistusta valmistellen työryhmän keskeisenä tavoitteena oli suojella yksilöiden – myös avioavaimojen – itsemääräämisoikeutta sekä modernisoida lainsäädäntöä vastaamaan muuttuneita yleisiä asenteita.

Lain esitöissä kriminalisoinnin tarpeellisuus kiistettiin kyseenalaistamalla ongelman olemassaolo. Suuremmaksi esteeksi muodotui kuitenkin avioliiton ja sukupuoliyhteyden liittäminen tiukasti toisiinsa: naiselle avioliitto nähtiin yhä edelleen

kertaluontoisena lupauksena sukupuoliyhteyteen, joka oli miehelle kuuluva oikeus. Absoluuttiseen sukupuolimoraalin mukaisiin käsityksiin liittyi myös kriminalisoinnin toinen ylittämätön ongelma: raiskaus määriteltiin laissa siveellisyyksirikokseksi, jollaisesta nostettavan syytteen ei katsottu sopivan avioliiton yhteyteen. Edellä mainitun ristiriidan syvyyttä kuvaa Korkeimman oikeuden seksuaalirikostyöryhmän mietintöä kommentoiva lausunto vuodelta 1969, jonka mukaan ”törkeitäkään toisen puolison itsemääräämisoikeutta ja vapautta loukkaavia seksuaalisia tekoja” ei voida katsoa siveellisyyksirikoksiksi. Avioavaimon seksuaalisen itsemääräämisoikeuden sijaan haluttiin suojella sekä aviomiehen autonomia, johon vaimon seksuaalisuus sisällytettiin, että avioliittoa siveellisenä instituutiona.

ASENNEMUUTOS ETENI VÄHITELLEN YHTEISKUNNASSA

Käsitykset raiskauksen luonteesta alkoivat muuttua kansainvälisesti 1970-luvulta lähtien vastentahtoisesta seksistä kohti itsemääräämisoikeutta loukkaavaa väkivaltaa ja vallankäyttöä. Feministien määritelmä raiskauksesta sosiaalisena ja rakenteellisena yhteiskunnallisena ongelmana alkoi voittaa alaa samalla kun raiskauksen uhrin asemaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Parisuhdekumppanin tekemää raiskausta pidettiin kuitenkin pitkään lievempänä rikoksena kuin tuntemattoman tekemää vastaavaa tekoa. Asenteet parisuhteessa tehtyä seksuaalista väkivaltaa kohtaan alkoivat kiristyä vasta 1990-lukua lähestyttäessä.

Elina Haavio-Mannilan ja Osmo Kontulan 1990-luvun alun kyselytutkimuksen mu-

kaan enää 10 prosenttia miehistä ja 8 prosenttia naisista vastusti avioliitossa tapahtuvan raiskauksen rankaisemista. Voimassa olevan seksuaalirikoslainsäädännön ja muuttuneiden yhteiskunnallisten käsitysten välinen ristiriita alkoi herättää kriittistä keskustelua, joka kumuloitui lopulta median ja yhteiskunnallisten toimijoiden lainsäätäjään kohdistuvana painostuksena.

Lopulta lainsäädäntöä muutettiin vuonna 1994 niin, että raiskauksen rangaistavuuteen ei enää vaikuttanut uhrin ja tekijän välinen avioliitto. Samalla laista poistettiin myös uhrin ja tekijän aikaisempi suhde lieventävänä asianhaarana. Lainmuutosta siivittivät erityisesti kansainväliset paineet. Suomi oli yksi viimeisimmistä länsimaista, joissa avioavaimon raiskausta ei ollut kriminalisoitu, ja lainsäädännön tila laahasi jäljessä Suomen allekirjoittamista kansainvälisistä sitoumuksista. Lainmuutoksen esitöissä kritisoitiin voimassa ollutta lakia siitä, ettei se vastannut modernia käsitystä tasa-arvosta. Tasa-arvo haluttiin taata avioliitossa molemmille sukupuolille ja puolisoille, ja lisäksi siviilisäädyn epätasa-arvoistava vaikutus naisiin haluttiin poistaa.

Vaikka avioliitossa tehtävien raiskausten muodostamaa ongelmaa ei enää varsinaisesti kiistetty, aiheen esille ottamisen vaikeudesta kriminaalipoliittisena kysymyksenä ovat kertoneet muun muassa **Pirjo Pehkosen** tutkimukseensa haastattelemat asiantuntijat. Samasta vaikeudesta kertonee myös se, että asiaa käsittelevässä hallituksen esityksessä (HE 365/1992) kansainvälisten sopimusten velvoittavuutta ja lakimuutosta pidettiin periaatteellisena. Lakimuutos näyttyi esityksessä hypoteettise-

na mahdollisuutena rangaista rikoksesta, joita Suomessa ei tapahdu. Periaatteellisuuden vaikutelmaa lisäsi se, että ilmiön tarkastelusta puuttui täysin viittaukset tutkimuksiin, tilastoihin tai rikoksen uhreihin ja tekijöihin. Tarkastelemalla seksuaalirikosten tosiasiallista suojelukohdetta sekä uhrin ja tekijän välisen suhteen vaikutusta sääntelyyn, on helppo havaita, kuinka nykyisin itseltään selvänä pidetyt normit ovat historiallisesti katsoen varsin tuoreita. Heijastuksia tästä voi nähdä paitsi ihmisten asenteissa myös oikeudellisessa sääntelyssä ja lain soveltamisen kautta muotoutuneissa oikeuskäytännöissä. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella.

Lähteitä:

Aalto, Seppo (1996) Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700.

Jokila, Helena (2010) Tahdonvastainen suostumus ja liiallisen luottamuksen hinta. Raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten oikeudellisen tiedon konstruktioit.

Kotanen, Riikka (2013) Näkymättömästä näkökulmaksi – Parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7676-3>

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2000) Mitä seksuaalirikoslailla halutaan suojella? Teoksessa Honkatukia, Niemi-Kiesiläinen & Näre (toim.) Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta.

Pehkonen, Pirjo (2003) Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkivaltaa vastustamassa.

Ihmiskauppa rikosprosessissa:

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus jää paitsioon

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa on sekä vapauten että seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuva rikos. Ihmiskaupparikokseen liittyvä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus on esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä jäänyt vaille ansaitsemaansa huomiota.

Ihmiskaupassa tunnusmerkistön täytyminen edellyttää kolmen elementin: keinojen, tekotavan ja teon tarkoituksen, täyttymistä. Keinojen täyttymisen kannalta on merkitystä sillä, kuka uhri on, millaiset ovat hänen elämänolosuhteensa, taustansa tai psyykkiset ominaisuutensa. Nämä ominaisuudet vaikuttavat myös siihen, miten teon tarkoitus, seksuaalinen hyväksikäyttö, voi toteutua. Ihmiskaupassa käytettyjen keinojen oikeudellinen arviointi on merkittävä kysymys, joka jää tämän kirjoituksen ulkopuolelle. Tässä kirjoituksessa pohditaan teon tarkoituksen arviointia. Miten teon tarkoitus on lainsäädännössä kuvattu ja miten asiaa oikeudellisesti käsitellään? Mikä on teon tarkoituksen toteutumisen kannalta merkittävää?

SEKSUAALISEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN LOUKKAUS IHMISKAUPASSA

Oikeushyvänäkökulmasta ihmiskaupan uhriin kohdistuu kahden tyyppisiä oikeu-

denloukkauksia. Ensinnäkin ihmiskaupparikoksen tekijä loukkaa uhrin vapautta ja turvallisuudentunnetta alistamalla hänet oman määräämisvaltansa alle. Uhri menettää mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla, kadottaa vaihtoehtoiset toimintamallit ja pysyy hyväksikäytössä.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvässä ihmiskaupassa uhriin kohdistuu myös seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksia. Ihmiskaupparikoksen tekijä saattaa uhrin jonkun kolmannen osapuolen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Nämä teon välittömät tekijät, esimerkiksi ”seksin ostajat”, ovat usein kasvottomia, anonyymeja tekijöitä, joita uhri ei kykene nimeämään, eivätkä he usein ole edes rikostutkinnan keinoin tunnistettavissa. Rikosprosessissa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset jäävät teko-kokonaisuudessa usein lukumääräksi eikä seksuaalirikoksen välitöntä tekijää saada välttämättä vastuuseen teoistaan.

IHMISKAUPAN KRIMINALISOINNILLA SUOJELLUT OIKEUSHYVÄT

Ihmiskauppa on sijoitettu vapauten kohdistuvia rikoksia koskevaan rikoslain 25 lukuun. Jos vapaus ymmärretään pakottamisen vastakohtana, tämä on luonteva ratkaisu. Vapaudenriisto voi olla fyysistä, mutta ihmiskaupassa tyypillisintä on psyykkisten hallintakeinojen käyttö ja niillä vaikuttaminen ihmisen päätöksentekokykyyn.

Oikeushyvän näkökulmasta seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa kattaa aina vapaudenriiston ohella seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen. Historiallisesti mielenkiintoista on se, että aikaisemmin seksuaalirikoksista säädettiin vapauten kohdistuvien rikosten yhteydessä. Vuonna 1971 seksuaalirikokset siirtyivät omaan seksuaalirikoksista koskevaan RL 20 lukuun. Lainsäädäntömuutoksella haluttiin tarjota parempaa suojaa nimenomaan yksilön seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle. Tämä historial-

Nimenomaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset saattavat aiheuttaa ihmiskau- pan uhrille vakavaa psyykkistä haittaa ja tekevät teosta erityisen moitittavan.

linen tausta mielessä pitäen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskapan ymmärtäminen sekä vapautta että seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana tekona näyttäytyy entistä tärkeämpänä.

Säädösten avulla ihmiskaupan ymmärtäminen sekä vapautta että seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana tekona ei ole helposti havaittavissa. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvien tekojen erillinen rangaistavuus on mainittu hallituksen esityksessä (HE34/2004) ai-noastaan seuraavalla tavalla:

Tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä, että henkilö olisi vielä joutunut esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai pakotyöhön. Riittävää on, että tekijällä on ollut tarkoitus saattaa hänet tällaisiin oloihin. Näin ollen esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä rangaistaan erikseen, jos se täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkistön.

Tämä lainsäätäjän soveltamisohje tulee ymmärrettäväksi nimenomaan oikeushyvänäkökulmasta. Ihmiskaupparikos on kokonaisuutena vapauteen kohdistuva rikos – henkilö joutuu tekijän määräämisvallan alle, häneltä riistetään mahdollisuus toimia haluamallaan tavalla. Kun teon tarkoitus toteutuu, loukataan myös muita oikeushyviä, kuten seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Teon tarkoituksen toteutuessa ihmiskaupasta ja seksuaalirikoksista, esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä, syytetään ja rangaistaan erikseen.

HUOMIO SEKSUAALISEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN LOUKKAUSIIN

On hyvä pohtia, mistä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkausten jääminen niin heikolle huomiolle johtuu ja mitä tästä voi seurata. Syytä on varmasti monia. Yksi keskeinen syy voi olla se, että alkuperäistä ihmiskauppalakia koskevassa hallituksen esityksessä lainsäätäjän soveltamisohje rangaista erikseen myös seksua-

aalirikoksista on esitetty edellä mainitulla tavalla hyvin lyhyesti. Lainsäätäjä pyrki vahvistamaan asian merkitystä viimeisimmässä ihmiskauppaa koskevassa rikoslain muutoksessa. Lakivaliokunta otti asian mietinnössään (LaVM 15/2014 vp – HE 103/2014) esille ja korosti, että rangaistusvastuun tulee toteutua myös seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkausten osalta.

Toinen syy seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkausten heikolle huomiolle voi olla se, että ihmiskaupan tunnusmerkistössä loukkaus on yksilöity parituspykälän kautta. Tunnusmerkistössä menettely on määritelty seuraavasti: ”hänen saattamiseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi”. Vaikka viitteen tarkoitus on yksilöidä ihmiskauppaan liittyvä seksuaaliseen itsemääräämisoikeuden loukkaus ja toisinaan hyväksikäyttö tapahtuu parituksen kaltaisessa kontekstissa, viittaus parituspykälään on ongelmallinen. Ihmiskaupassa seksuaalisen hyväksikäytön käsite on laajempi kuin paritussäännöksen mukainen toiminta tai ylipäättään rikoslain 20 luvun mukaisen seksuaalirikosten kattama menettely. Toiminta kattaa myös sellaiset teot, joita ei sinänsä rangaista seksuaalirikoksina, kuten henkilön käyttämisen pornografian tuotannossa tai prostituutiossa.

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen yksilöiminen parituspykälän kautta näyttää johtavan harhaan myös siinä, että huomio esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä kiinnittyy liikaa tekoapojen arviointiin. Ihmiskauppa ei ole järjestelyrikos kuten paritus, jossa olennaista on saada kiinni toimintaa järjestävä taho ja verkosto. Näillä tekijöillä on toki merkitystä myös ihmiskaupan arvioinnissa, mutta tekoapojen tutkimisen ja arvioinnin rinnalle tulisi ottaa teon tarkoi-

tukseen liittyvän oikeudenloukkauksen, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden selvittäminen.

Käytännössä viittaus parituspykälään näkyy siinä, miten tutkintaa kohdenneetaan, millaisia kysymyksiä asianomistajalle esitetään ja miten asiaa käsitellään pääkäsittelyssä. Esitutkinnassa haetaan usein näyttöä parituksen tunnusmerkistön tekoapoja kuvaavasta menettelystä: asiakashinnoista, asuntojen hankinnasta, ilmoitusten laatimisesta ja esimerkiksi taloudellisesta hyödystä. Rikoshyöty tulee toki arvioida ja kuljettaminen ja majoittaminen voivat tulla arvioitaviksi ihmiskaupan tekoapoina. Ihmiskaupan ytimeen nämä kysymykset eivät kuitenkaan kuulu.

Ihmiskaupassa kyse on vahvasti yksilön vapauteen, seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvista oikeudenloukkauksista, joiden tulisi aina olla arvioinnin keskiössä. Tämä voisi osaltaan hälventää sitä mystiikkaa, mitä ihmiskauppaan liittyy. Perimmältään seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvässä ihmiskaupassa on samoja elementtejä kuin seksuaalisessa hyväksikäytössä tai parisuhdeväkivallassa.

Suomen oikeuskäytännössä on ollut alaikäisiin kohdistuneita ihmiskauppariittäjiä, joissa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaavia yksittäisiä tekoja on ollut satoja. Tekijöitä (seksin ostajia) ei ole tavoitettu tai tunnistettu eikä uhrin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden välitöntä loukkaajaa ole pystytty saattamaan rikosoikeudelliseen vastuuseen teostaan. Rikosprosessissa nämä teot jäävät sisällytettömiksi lukumääräksi, joita ei yksilöön kohdistuvina oikeudenloukkauksina sisällöllisesti kuvata. Millaisia nämä teot ovat luonteeltaan olleet? Miten asianomistaja on ne kokenut? Miten niillä on loukattu uhrin ihmisarvoa tai hänen oikeuttaan päättää itse seksuaalisesta käyttäytymi-

Ihmiskaupan tunnistam

→ sestään? Onko näihin tekoihin sisältynyt väkivaltaa, pakottamista, alistamista tai muuta nöyryyttävää kohtelua? Nämä kysymykset jäävät nykykäytännössä usein esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä kysymättä ja avaamatta. Toiminnan tarkoitus, seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen liittyvä oikeudenloukkaus, jää käytännössä aineellisesti käsittelemättä.

Myös rikosvastuun toteutumisen näkökulmasta olisi merkittävää, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset tuodaan rikosprosessissa yksilöidymmin esille. Ihmiskaupassa kyse on vakavasta henkilöön kohdistuvasta loukkauksesta ja nimenomaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset saattavat aiheuttaa uhrille vakavaa psyykkistä haittaa ja tekevät teosta erityisen moitittavan. Tätä moitittavuutta on kuitenkin tosiasiasa mahdotonta arvioida, jos oikeushyvän loukkauksen todellista luonnetta ei tuoda asian käsittelyssä esille. Käsittelytapa voi vaikuttaa haitallisesti rangaistuksen mittaamiseen. KKO on ratkaisussaan 2014:80 lausunut, että mitattaessa rangaistusta ihmiskaupasta on kiinnitettävä huomiota muun muassa siihen, missä asemassa uhri on ollut, mitä tekotapoja on käytetty, onko teon tarkoitus toteutunut ja millaista vahinkoa uhrille on aiheutunut. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkausten huomiotta jättäminen saattaa johtaa siihen, ettei ihmiskaupan rangaistusasteikon yläpäättä käytetä riittävästi – edes lainsäätäjän tai Korkeimman oikeuden linjauksen mukaisesti. ■

Kirjoittaja on ylitarkastaja oikeusministeriön alaisessa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa, joka toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana.

Pro-tukipiste tarjoaa palveluja seksi- ja erotiikka-alalla työskenteleville tai alaa harkitseville sekä seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreille. Pro-tukipisteessä saa matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluja, oikeudellista neuvontaa ja vertaistukea. Lisäksi yhdistys tekee etsivää työtä kaduilla, erotiikka-alan yrityksissä ja verkossa. Palvelut ovat avoimia kaikille sukupuolesta ja maassaolostatuksesta huolimatta ja palvelukielet ovat suomi, englanti, venäjä, viro ja thai. Tällä hetkellä toimintaa on Helsingissä ja Tampereella ja elokuussa avautuu uusi palveluyksikkö Turussa.

Helsingin yksikön johtaja **Minna Huovinen** kertoo, että noin 80 prosenttia Pro-tukipiste Helsingissä asioivista on ulkomaalaistaustaisia, kun taas Tampereella suurin osa on kantasuomalaisia. Haavoittuvimmassa asemassa ovat ne ulkomaalaistaustaiset ihmiset, jotka ovat Suomessa vähän aikaa ja tulevat kolmansista maista. Paperittomien siirtolaisten terveyspalvelut ovat pitkälti kolmannen sektorin varassa, joskin Helsingissä niitä voi saada rajoitetusti. Toisaalta myös kunnallisiin palveluihin oikeutetun ulkomaalaistaustaisen on vaikea selviytyä palveluvidakosta ilman tukea.

Kolmansista maista tulevilla maasta poistamisen pelko on Huovisen mukaan niin vahva, että seksipalveluilla

elantonsa hankkivat jättävät yleensä kertomatta oikeuksiansa loukkauksista. Muidenkin seksialalla työskentelevien ilmoituskynnys on korkea esimerkiksi väkivallan, kiristyksen tai petoksen kohteeksi joutumisesta, etenkin jos rikos liittyy jollakin tavalla seksityöhön.

– Teemme paljon työtä seksityöhön liittyvän stigman ja häpeän poistamiseksi, jotta seksialalla olevat ihmiset uskaltaisivat kertoa epäkohdista ja rikoksista. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus koskee samalla lailla seksialalla työskenteleviä kuin muitakin ihmisiä.

KAIKKI TOIMINTA ON IHMISKAUPPAA ENNALTA EHKÄISEVÄÄ

Minna Huovinen kertoo, että Pro-tukipisteen asiakastyössä pidetään aina ”ihmiskauppa-silmälaseja” päällä. Perustyössä seksialalla työskentelevien parissa välitetään tietoa oikeuksista. Etsivällä työllä hierontapaikoissa, strippipaikoissa ja -baareissa, kadulla ja netissä luodaan kontakteja piiloon jääviin ihmisiin ja tarjotaan palveluja matalalla kynnyksellä.

– Emme toiminnassamme keskity pelkästään ihmiskauppaan vaan olemme laajasti mukana kohderyhmämme elämässä. Ihmiskaupan ennaltaehkäisy on oikeastaan haavoittuvuustekijöiden vähentämistä. Yritämme miettiä ihmisten kanssa muita toimeentulokeinoja ja koulutusmahdol-

minen on prosessi

lisuuksia, puhumme turvallisuusasioista ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja järjestämme vertaisryhmätapaamisia.

Ihmiskauppaa koskevaa lainsäädäntöä on Suomessa ollut voimassa vuodesta 2004 ja valtiollinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on toiminut kymmenisen vuotta. Sinä aikana Pro-tukipisteen palveluissa on tunnistettu noin 60 uhria, joista osa on lähtenyt ihmiskaupan auttamisjärjestelmän piiriin. Huovisen mukaan kaikki seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tapaukset ovat olleet omanlaisiaan ja ihmiset uhrituneet monella eri tavalla. Prostituutioon liittyvän seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi on ollut avioliittoon pakottamista ja seksuaalista hyväksikäyttöä avioliitossa tai rikolliseen toimintaan pakottamista. Kaikki Pro-tukipisteen tietoon tulleet uhrit eivät ole olleet ulkomaalaisia vaan suomalaisiakien uhreja on ollut useita.

– Usein ennen kuin vyyhti on lähtenyt purkautumaan, ihmistä on kuunneltu monta kertaa ja hänen kanssaan on keskusteltu lähtömaan tilanteesta ja sen jälkeisistä tapahtumista. Uhriutuminen ei ole kronologisesti etenevä tarina, jossa ihminen lopulta päätyy patteriin kettingillä kahlituksi kuten ihmiskaupmainosten kuvissa. Harvoin tilanne on niin selkeä, että ihminen tajuaa olevansa uhri. Osaan tapauksista liittyy kiristämistä tai vakavaa väki-

valtaa ja uhkauksia joko uhria tai tämän perhettä kohtaan. Toki akuutissa uhkatilassa toimitaan saman tien ja haetaan uhrille suojaa ja turvaa.

Tieto ihmiskaupasta on kaiken avain, ja yhdistys pyrkiikin parhaillaan parantamaan yleistä tietoisuutta EU:n tukeman Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hankkeen kautta. Siinä kehitetään mm. uhrien tunnistamista järjestöjen palveluissa, viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä ja tuotetaan kentälle yleistajuista materiaalia ihmiskaupasta.

AUTTAMISJÄRJESTELMÄ UHRILÄHTÖISEMMÄKSI

Minna Huovinen pitää ihmiskaupan auttamisjärjestelmän olemassaoloa tärkeänä. Se mahdollistaa sellaisillekin, joilla ei ole oleskeluoikeutta, asumisen, toimeentulon ja peruspalvelut.

– Tämä on tärkeää, jotta uhri voi rauhassa käydä tilannettaan läpi ja harkita, lähteekö hän tekemään yhteistyötä poliisin kanssa. Se ei ole itsestään selvää, koska rikosprosessi voi kestää useita vuosia ja on uhrille raskas, kun vaikeita asioita joutuu käymään läpi kerta toisensa jälkeen. Koko ajan on myös epävarmuus jatkosta Suomessa ja ehkä huoli perheestä kotimaassa. Lisäksi prosessin lopputulosta on vaikea ennustaa ja ihmiskaupan uhrin asema voi muuttua käsittelyn aikana muuksi, mikä on monenlaisia seurauksia.

Huovinen toivoo, että

Minna Huovinen kertoo, että Pro-tukipiste on laajalti mukana kohderyhmänsä elämässä. Ihmiskaupan tunnistaminen on ihmisten kuuntelemista ihmiskaupan tunnusmerkit mielessä pitäen.

auttamisjärjestelmää voitaisiin kehittää ennustettavamaksi ja uhrilähtöisemmäksi. Esimerkkiä voisi ottaa Itävaltasta, jossa järjestöt hoitavat auttamisprosessin alkuvaiheen. Hän on huolissaan myös siitä, onko Suomessa kynnys päästä auttamisjärjestelmään nousemassa lain tulkinnan ja resurssien vähyyden vuoksi. Ihmiskaupan mahdollisuuksien selvittäminen saattaa rajautua pois, jos rikostutkinnassa rikosnimikkeeksi valikoituu esimerkiksi törkeä paritus tai kiskonnan tapainen työsyrintä. Hän näkee tarvetta myös nykyis-

tä suuremmalle varmuudelle siitä, että uhri voi jäädä maahan.

– Uhrien tukemisessa tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa myös oikeudellisilta avustajilta, joiden pitäisi käyttää reilusti aikaa uhrin kanssa keskusteluun. Ongelmana on myös, että lakimiesten on vaikea erikoistua tällaiseen harvinaiseen rikokseen. Jos esimerkiksi meillä järjestöissä olisi mahdollisuus palkata ihmiskaupan erikoistunut lakimies, juttuja saataisiin vietyä varmaan enemmän tuomioon saakka, Huovinen pohtii. ■

RODEOIMAGES/MF

■ S U V I N I P U L I

Seksuaalirikoksen uhrien palveluja kehitettävä

Alueellisen hoitoketjun luominen tarpeen uhrien auttamiseksi

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikkominen on paitsi rikos myös vakava yhteiskunnallinen ongelma. Se on uhrille raskas, traumatisoiva tapahtuma ja aiheuttaa vakavan vaaran tämän terveydelle ja hyvinvoinnille. Raiskaus järkyttää aina uhrin turvallisuuden tunnetta ja voi aiheuttaa uhrille fyysisiä vammoja ja kiputiloja, mutta erityisesti psyykkisiä ja sosiaalisia oireita.

Raiskauksen akuuttivaiheen oikea hoito ja tuki ovat välttämättömiä uhrin oikeusturvan kannalta. Jokaisella raiskauksen uhrilla on oikeus akuuttivaiheessa lääketieteelliseen ja oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen, psykososiaaliseen tukeen sekä neuvotaan oikeudellisissa asioissa. Oireiden jatkuessa myös pitempiaikainen jatkotuki tulee taata. Hyvällä hoidolla ja tuella voidaan edistää uhrin toipu-

mista, ehkäistä oireiden kroonistumista, parantaa uhrin oikeusturvaa ja myös suojella asiakasta kokemasta väkivaltaa uudelleen.

UHRIN AUTTAMINEN VAATII AMMATTILAISTEN YHTEISTYÖTÄ

Uhrin auttaminen koostuu useasta osasta, kuten henkisten ja fyysisten vammojen hoitamisesta, oikeuslääketieteellisten näytteiden keräämisestä,

rikosilmoituksen tekemiseen kannustamisesta, oikeudellisen tuen tarjoamisesta ja jatkoavun piiriin ohjaamisesta. Moniammatillinen ja -alainen yhteistyö uhria tukevien tahojen kesken on tästä syystä välttämätöntä. Ilman yhdessä sovittuja käytäntöjä ja vastuita ammattilaisilla ei välttämättä ole tietoa oman organisaation ulkopuolisista palveluista ja uhrin tarvitsemien palvelujen linkittymisestä yhteen.

Uhrin oikeusturvan toteutumisen kannalta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla on tärkeä rooli.

Tukipalvelut ja hoito kuitenkin vaihtelevat eri puolella Suomea. Jopa sairaanhoitopiirin sisällä saattaa olla lukuisia eri tapoja ja käytäntöjä uhrin hoitamisessa ja avun tarjoamisessa. Traumaattisen väkivallan kokemuksen jälkeen uhrilla ei aina ole voimia hakeutua itse avun piiriin tai selvittää oikeusturvaansa liittyviä asioita. Koordinoinnin puute ja hajanaisuus palveluissa lisäävät kustannuksia ja uhrin riskiä jäädä ilman apua.

UHRIN OIKEUSTURVA TAATTAVA

Uhrin oikeusturvan toteutumisen kannalta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla on tärkeä rooli. On tärkeää, että uhrin vammat tutkitaan ja kirjataan huolellisesti. Samaten se, että oikeuslääketieteelliset näytteet otetaan ja säilytetään oikein. Uhrilla tulee kannustaa rikosilmoituksen tekoon ja varmistaa hänelle paras mahdollinen apu ja hoito. Tällä kaikella edistetään sekä uhrin että tekijäksi epäillyn oikeusturvan toteutumista.

Oikeuslääketieteellisessä näytteenotossa ongelmakohdat liittyvät keskeisesti siihen, tulevatko näytteet otetuksi, jos poliisin määräystä näytteenottoon ei ole. Näytteenotto ei saa riippua siitä, onko uhri ilmoittanut tapahtuneesta poliisille. Oikeuslääketieteelliset näytteet tulee ottaa epäillyn seksuaalirikoksen uhrilta aina kun se on mahdollista, jollei uhri kiellä näytteenottoa. Seksuaalirikosten vanhentumisajat ovat pitkiä ja uhrilla on mahdollisuus teh-

dä rikosilmoitus myös akuuttivaiheen jälkeen.

Kaikilla seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneita uhreja työssään kohtaavilla ammattilaisilla tulisi olla hallussaan perustiedot uhrin oikeuksista. Seksuaalirikoksen uhrilla on oikeus saada oikeudellista tukea koko rikosprosessin ajan esitutkinnan alusta, syyttäjän syyteharkintaan ja mahdollisen oikeudenkäynnin loppuun saakka. Käytännössä tuki tarkoittaa oikeutta tukihenkilöön ja maksuttomaan oikeusavustajaan ilman tulo- ja varallisuusselvitystä tai oikeusturvavakuutusta.

Uhrin oikeuksien lisäksi ammattilaisilla tulee olla tietoa heitä koskevista velvollisuuksista. Esimerkiksi kun epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta, ammattilaisilla on aina velvollisuus ilmoittaa asiasta poliisille ja tehdä lastensuojeluilmoitus.

HOITOKETJU UHRIN AUTTAMISEKSI

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisi ohjeistuksen, jonka tavoitteena on auttaa sairaanhoitopiirejä ja tulevaisuudessa sote-alueita luomaan seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneen auttamiseksi alueellinen hoitoketju. Tarkoituksena on, että alueen tukipalvelut kartoitetaan ja uhrin tarvitsemat palvelut ja niihin liittyvä moniammatillinen ja -alainen yhteistyö kirjataan osaksi rakenteita. Hoitoketjun ja ammattilaisten kouluttamisen myötä asiakkaiden hoitamisesta on mahdollista tulla

alueella sujuvampaa ja tasalaatuisempaa. Hoitoketjun avulla voidaan varmistaa, että palvelut ja osaaminen alueella säilyvät, vaikka toimijat työssä vaihtuvat.

Hoitoketjun luominen paljastaa, onko alueella riittävästi palveluja ja osaamista uhrin auttamiseksi. Jo olemassa olevia palveluja voidaan parantaa sekä luoda uhrin kannalta uusia, välttämättömiä tukipalveluja ja vahvistaa yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. Hoitoketju helpottaa myös ammattilaisten työtä. Ammattilaisten on helpompi ottaa seksuaalisuutta loukkaava väkivalta puheeksi, kun he tietävät, että alueella on palveluja ja osaamista sekä sovitut toimitatavat uhrin auttamiseksi. Yhteisesti sovittujen ja kirjattujen menettelytapojen tiedetään lisäävän ammattilaisten avun tarjoamista.

Ammattilaisten asenteet voivat merkittävästi vaikuttaa siihen, miten uhrin toipumisprosessi alkaa. Uhreja kohtaavat ammattilaiset ja työyhteisöt tarvitsevat koulutusta, jonka avulla lisätään tietoa seksuaalisuutta loukkaavasta väkivalta, uhrin traumatisoitumisesta ja traumareaktioista. Koulutuksen avulla kehitetään ammatillista osaamista väkivallan tunnistamiseen, väkivallasta kysymiseen sekä uhrin hoitamiseen ja tukemiseen.

SUOMI ON SITOUTUNUT PARANTAMAAN UHRIEN ASEMAA JA HOITOA

Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin, jotka velvoittavat parantamaan

raiskauksen uhrien palveluja ja takaavat, että palveluja on riittävästi. Euroopan neuvoston Istanbulin sopimus ja ns. Uhridirektiivi (2012/29/EU) velvoittavat väkivallan uhrin suojeluun, sensitiiviseen kohteluun sekä ohjaamaan uhri tarpeenmukaisiin tukipalveluihin. Hoitoketjujen luominen ja vakiinnuttaminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on myös hallituksen tasa-arvo-ohjelman tavoite. ■

Kirjoittaja työskentelee projektikoordinaattorina Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL).

Artikkeli perustuu julkaisuun: Nipuli, S. & Bildjuschkin, K. 2016. Hoitoketju seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneen auttamiseksi. Ohjauk 5/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lisätietoa Nipuli S, Bildjuschkin K. Hoitoketju seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa kokeneen auttamiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjauk 5/2016. Helsinki 2016.

Laitinen R ym. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 32/2014. Helsinki 2014.

Senja-sensitiivisyysmalli antaa tietoa lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten uhriksi joutumisen vaikutuksista sekä toimintaohjeita uhrin kanssa toimimisessa kaikille niille, jotka ovat oikeusprosessissa yhteydessä uhriin. Senjanetti.fi-sivustolla on lueteltu myös alueittain eri auttavia tahoja Suomessa.

Säästöt vaarantavat seksuaalirikoksen uhrin oikeusturvaa

Raiskauskriisikeskus Tukinainen antaa maksutonta tukea ja ohjausta seksuaalisen väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi joutuneille sekä heidän läheisilleen. Palveluja ovat mm. kriisipäivystys ja juristipäivystys puhelimessa, nettipalvelu sekä konsultaatiot ja ryhmätapaamiset. Myös eri alojen ammattilaiset voivat soittaa asiakkaansa asiassa ja kysyä neuvoja. Lisäksi järjestö kouluttaa ammattilaisia ja pyrkii vaikuttamaan viranomaiskäytäntöihin ja julkiseen keskusteluun. Toiminta on ammatillista ja valtakunnallista, tosin toimipisteitä on vain Helsingissä ja Jyväskylässä ja muualla pyritään tekemään yhteistyötä muiden palveluntuottajien kanssa.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen kehittämispäällikkö **Riitta Silver** korostaa, että seksuaalirikosten uhrin tarvitsevat usein välitöntä ammatillista tukea. Konsultaatioon voi tulla nimettömänä ja tiedot tarvitaan vasta kun tehdään hoitosopimus. Tukinainen kriisityöntekijät voivat antaa terapeutista apua enintään 5–8 kertaa ja tämän jälkeen asiakas ohjataan tarpeen mukaan muiden palvelun piiriin, joskin vaikeissa tilanteissa tässä pyritään joustamaan.

– Hoitosopimukseen sisältyy myös vähintään yksi oikeudellisen neuvonnan käynti. Oikeuskäsittelyn suhteen ongelmallisia ovat sellaiset tapaukset, joista on kulunut paljon aikaa. Esimerkiksi lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö saattaa tulla esille vasta aikuisiällä terapiassa, ja tällaiset tapaukset ovat meillä yleisiä. Oikeusneuvonnassa keskustellaan siitä, mitä rikosilmoituksen tekeminen tarkoittaa ja millaisia todisteita on olemassa sekä karotetaan oikeusturvaan liittyviä riskejä ja avustajan tarve. Hoidan jonkin verran myös itse toimeksiantoja ja käyn kuulusteluissa ja oikeudenkäynneissä. Oikeudel-

liselle neuvonnalle olisi paljon enemmän tarvetta kuin meillä rahoituksen puolesta on mahdollisuus, Silver harmittelee.

Koulutuksia Tukinainen järjestää lähinnä terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisille. Vähintään kaksi kertaa vuodessa järjestetään raiskatun akuuttiapu-koulutus. Siihen sisältyy oikeuslääkärin osuus, jossa kerrotaan tarkasti näyttöiden ottamisesta ja säilyttämisestä sekä lausunnon laatimisesta, ja yleiskatsaus seksuaalirikoksista ja kriisihoidosta. Tukinainen järjestää myös seksuaalisen väkivallan uhrien auttamiseen liittyviä menetelmäkoulutuksia ja esimerkiksi syksyksi on suunnitteilla todistamiseen liittyvä koulutus. Kesäkuussa on tulossa sosiaalityöntekijöille ja oppilashuoltotyöryhmille koulutus, joka liittyy EU-hankkeeseen, jossa kehitetään tukea alaikäisille väkivallan uhreille.

Tukinainen on myös mukana monenlaisissa yhteistyöryhmissä, esimerkiksi tällä hetkellä THL:n työryhmässä jossa arvioidaan, mitä raiskauksen uhri maksaa yhteiskunnalle. Työ liittyy osaltaan sote-uudistukseen ja pohdintaan siitä, mitä sosiaali- ja terveystalouden uudelleen järjestäminen ja järjestöjen rooli palveluntuottajana tarkoittaa seksuaalirikoksen uhrin kannalta. Viime aikoina yhdistys on osallistunut myös oikeusministeriön uhridirektiiviin täytäntöönpanoon liittyvään työhön.

SÄÄSTÖILLÄ MONIA VAIKUTUKSIA

Riitta Silver kertoo, että Tukinainen piirissä on kannettu suurta huolta valtion säästöjen vaikutuksesta asianomistajan oikeusturvaan. Yksi vaikutus on se, että poliisien, syyttäjien ja muiden oikeusviranomaisten mahdollisuudet osallistua koulutuksiin ovat vähissä. Hän nostaa yhdeksi esimerkiksi Tukinainen sensitiiv-

visyyskoulutuksen juridiikan ammattilaisille. Kun koulutus muuttui projektin jälkeen maksulliseksi, se on käytännössä pysähtynyt tulijoiden puutteen vuoksi. Viranomaisten koulutukseen kohdistuvat säästöt ovat Silverin mukaan merkittävä ongelma siksi, että seksuaalirikosten alueella on tapahtunut viime aikoina paljon muutoksia – niin tukipalveluihin ohjaamisen kuin seksuaalirikosten tunnusmerkistöjen suhteen. Esimerkiksi jos seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan tunnusmerkistöjä ei tunneta, ihmiskaupan uhrin oikeusturva ei voi toteutua. Jos taas uhrin ohjataan poliisilaitokselta vain yhteen tukipalveluun, uhri voi joutua pallotelluksi taholta toiselle ennen tuen saamista.

– Myös poliisien ja syyttäjien työn priorisointi sekä seksuaalirikoksiin erikoistuneiden poliisien määrä aiheuttavat huolta. Joudutaanko poliisitutkinta jatkossa kohdentamaan vain törkeimpiin tapauksiin ja jättämään esimerkiksi seksuaalirikosten yritykset tutkimatta, tai johtavatko resurssien vähyydestä mahdollisesti aiheutuvat esitutkinnan puutteet myös lisääntyviin syyttämättäjättämispäätöksiin, Silver pohtii.

Hän ehdottaa tällaisten säästötoimien vaikutuksen osittaista paikkaamista sillä, että muutettaisiin säännöstä, jonka perusteella seksuaalirikoksen uhri saa valtion varoin avustajan esitutkintaan ja myös oikeudenkäyntiin silloin kun syyttäjä vie asiaa eteenpäin (ROL 2 luku 1 § a). Toisin sanoen jos tulee syyttämättäjättämispäätös ja asianomistaja haluaa käyttää oikeuttaan viedä itse asia oikeuskäsittelyyn, hänellä on riski joutua maksamaan omat ja myös vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Tämän riskin vain harva seksuaalirikoksen uhri voi ottaa. Silver on saanut kentältä viestiä myös

Riitta Silver antaa oikeusneuvontaa ja hoitaa myös toimeksiantoja.

siitä, että tapauksissa joissa syyttäjää on nostanut syytteen ja käräjäoikeus sen hylännyt, joidenkin syyttäjänvirastojen resurssit eivät riitä rajatapausten viemiseen hovioikeuden käsittelyyn.

UHRIN KOHTELU OIKEUSPROSESSISSA PARANTUNUT

Riitta Silver toivoo, että seksuaalirikoksesta uhrille aiheutuneiden psyykkisten seurausten arviointiin kiinnitettäisiin enemmän huomiota oikeuskäsittelyssä. Nykyään henkinen kärsimys vaikuttaa lähinnä vahingonkorvauksiin, vaikka se voidaan ottaa huomioon myös rikoksen tunnusmerkistön arvioinnissa, esimerkiksi siinä onko teko törkeä. Hän näkee oikeudenkäyntiavustajilla tärkeän roolin psyykkisten seurausten saattamisessa oikeuden tietoon. Avustajien pitäisi keskustella

psyykkisistä seurauksista riittävästi ja ajoissa päämiehensä kanssa ja tarvittaessa kutsua esimerkiksi terapeutti todistamaan.

– Oikeudenkäynnin kestosta keskus-

tellaan aina asianomistajan kanssa ja silti se on yllätys, että pääsääntöisesti prosessiin menee jo käräjäoikeusvaiheessa vähintään vuosi. Toisaalta en kannata pikaoikeudenkäyntejäkään, koska monesti trauma aiheuttaa ihmiselle sen, etteivät kaikki asiat tule heti mieleen tai seuraukset esille. Uhrin toipuminen alkaa usein vasta oikeudenkäynnin jälkeen, oikeuden saaminen omassa asiassa on tärkeää ja se tarkoittaa myös inhimillistä ja huomioivaa kohtelua prosessin aikana, Silver kertoo.

Hän harmittelee sitä, että julkisesta keskustelusta voi saada käsityksen, että oikeudenkäynti on pelottava kokemus. Kun asianomistajan kanssa käydään etukäteen huolella läpi käsittelyn kulku ja mikä on kenenkin rooli siinä, ei pitäisi olla syytä pelkoon. Lisäksi voidaan käyttää erityisjärjestelyjä esimerkiksi syytetyn kohtaamisen välttämiseksi ja tarjolla on monenlaisia tukitoimia. Silver arvioi, että asiat ovat 15 vuodessa selvästi parantuneet ja osa kiitoksesta kuuluu uhridirektii-ville ja muille kansainvälisten sopimusten velvoitteille. ■

Seksuaaliseen häirintään puututaan yhteistyöllä

Ilmoitukset seksuaalisesta ahdistelusta ovat poliisin tilastojen mukaan lisääntyneet alkuvuonna. Koko Suomessa seksuaalisia ahdisteluja on tammi-maaliskuussa ilmoitettu 132 kappaletta, kun viime vuonna vastaavaan aikaan niitä ilmoitettiin 44. Rikosnimikkeenä seksuaalinen ahdistelu tuli lakiin syyskuussa 2014.

– Asiallinen keskustelu ja oikean tiedon lisääminen on hyvä asia. Poliisi on viestinnässään painottanut, että on tärkeää, että rikoksista ilmoitetaan poliisille mahdollisimman nopeasti. Nyt rikosilmoituksia on tehty selvästi aiempaa enemmän ja seksuaalinen ahdistelu ymmärretään rikokseksi, toteaa rikos-ylikomisario **Jonna Turunen** Helsingin poliisin Vakavat henkilöön kohdistuvat rikokset -toiminnosta.

Alkuvuoden aikana käyty julkinen keskustelu toi esille sen, että seksuaalinen häirintä ei ole uusi ilmiö. Seksuaalista häi-

rintää on ollut suomalaisessa arjessa läsnä aina. Sitä esiintyy työpaikoilla, ravintoloissa, harrastuksissa, kaduilla, puistoissa, nettissä, julkisissa liikennevälineissä, lähestulkoon kaikkialla.

– Seksuaalinen häirintä on vakava asia. Kenenkään ei tarvitse sietää puristelua, lääppimistä, kourimista, vihjailuja tai yksityisyyteen meneviä kommentteja. Vain murto-osa seksuaalisesta häirinnästä on sellaista, että siitä tehdään ilmoitus poliisille. Kaikki häirintä ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä, mutta minkäänlaista seksuaalista kaltoinkohtelua ei tarvitse sietää, toteaa komisario **Johanna Guessous** Helsingin poliisilaitoksen Ennalta estävästä toiminnosta.

Kaksikymmentä toimijaa teki huhtikuussa yhteisen julkilausuman seksuaalisen itsemääräämisoikeuden, toisten kunnioittamisen ja yhteiskuntarauhan

puolesta. Julkilausuman allekirjoittaneet tahot työskentelevät nuorten, aikuisten, naisten, lasten, miesten, poikien, tyttöjen, maahanmuuttajien ja erilaisten vähemmistöjen parissa. Julkilausumalla halutaan tehdä eri toimijoiden työtä näkyväksi, jotta jokainen seksuaalista kaltoinkohtelua kohdannut henkilö tietäisi, mistä voi saada apua ja tukea. Myös ennaltaehkäisevä työ, jota tehdään valistamalla, neuvomalla ja jalkautuneena kansalaisten parissa, on tärkeää. Samalla käynnistettiin seksuaalisen häirinnän vastainen kampanja, johon jokainen voi osallistua laittamalla sosiaaliseen mediaan itsestään kuvan, jossa käteen on kirjoitettu #RESPECT.

– Haluamme herätellä ihmisiä ajattelemaan niin omaa kuin muidenkin käyttäytymistä ja sitä, että epäasialliseen käytökseen voi ja pitää puuttua, Guessous painottaa. ■ /RK

Välitä!-yksikkö auttaa seksuaalisen väkivallan kaikkia osapuolia

Välitä!-yksikkö tarjoaa apua seksuaalisen väkivallan uhreille, tekijöille ja heidän läheisilleen sekä järjestää koulutusta ja konsultaatiota eri alojen ammattilaisille. Välitä! toimii Tampereella, mutta osa sen palveluista on tarjolla valtakunnallisesti.

Välitä!-yksikkö on osa Setlementtiyhdistys Naapurina. Yksikköä edelsi vuosina 2012–2015 toiminut Välitä!-hanke, jonka työtä jatketaan nyt RAY:n pysyvän rahoituksen turvin. Hankkeen taustalla oli alun perin tarve lisätä asiantuntevia palveluita seksuaalista väkivaltaa kokeneille. Yksikönjohtaja **Satu Hintikan** mukaan seksuaalirikoksia kokeneiden asiakkaiden määrän kasvu ja seksuaaliväkivallan nouseminen julkiseen keskusteluun loivat tarvittavan pohjan seksuaaliväkivaltatyön kehittämiseksi. Välitä!-yksikön tarjoamat pysyvät, maksuttomat palvelut auttavat kaikkia väkivallan uhreja ja edesauttavat myös naiseen kohdistuvan väkivallan ehkäisemistä Istanbulin sopimuksen mukaisesti.

Välitä!-yksikössä pyritään tarjoamaan matalan kynnyksen kriisiapua asiakkaille. Hintikan mukaan hankkeen aikana panostettiin erityisesti akuuttiin kriisiapuun, mutta nyt toiminnassa huomioidaan myös se, että moni uhri hakee apua viiveellä. Seksuaalirikoksen uhri ei aina osaa nimetä kokemustaan väkivalaksi, koska tapahtunut ei usein vastaa mielikuvaa väkivaltaisesta tilanteesta, josta jää näkyviä vammoja. Kriisiavun lisäksi Välitä! järjestää erilaisia tukiryhmiä, traumainfoja ja avoimia keskusteluja verkossa. Tukimuotoja toteutetaan eri aikoihin ja eri ympäristöissä, jotta mahdollisimman moni pääsee osallistumaan. Mahdollisuus yhteydenottoon nimettömänä helpottaa avun piiriin hakeutumista.

Hintikka korostaa, että vertaistuki on monelle tärkeä osa toipumista, sillä se helpottaa omien kokemusten jakamista sekä vähentää häpeää ja yksinäisyyden tunnetta.

Seksuaaliväkivaltatyön asiakkailla on monenlaisia taustoja. Vahvaa ammattiosaamista tarvitaan etenkin haavoittuvien asiakasryhmien, kuten nuorten tai vammaisten, parissa. Alaikäisiä asiakkaita pyritään ohjaamaan julkisten palveluiden piiriin, sillä laki velvoittaa viranomaisia järjestämään alaikäisille tarvittavat palvelut. Pysyvässä yksikössä on mahdollista panostaa jatkossa vahvemmin myös maahanmuuttajien ja seksuaalivähemmistöjen tarpeisiin. Miesuhreja onnistuttiin tavoittamaan hyvin jo hankkeen aikana, ja heille suunnattua ryhmätoimintaa voidaan laajentaa jatkossa. Erilaisten ihmisten ja tilanteiden kohtaaminen vaatii työntekijöiltä jatkuvaa koulutautumista ja osaamisen kehittämistä.

– Välitä!-yksikössä halutaan jatkossa lisätä entisestään asiakkaiden osallisuutta ja etsiä turvallisia keinoja, joilla toipumisessaan pidemmällä olevat voisivat halutessaan tukea muita saman kokeneita. Jatkossa panostetaan vahvasti myös seksuaalirikosten tekijöille annettavaan apuun, jota ei ole Suomessa riittävästi tarjolla. Monissa maissa on saatu hyviä kokemuksia ennaltaehkäisevistä palveluista, joihin esimerkiksi lapsista seksuaalisesti kiinnostuneet voivat hakeutua. Monet tekijät tai potentiaaliset tekijät haluavat apua, mutta eivät leimautumisen pelossa uskalla etsiä sitä. Seksuaalirikoksista on tärkeää antaa lainmukainen rangaistus, mutta samalla voitaisiin miettiä, miten rangaistusten avulla motivoitaisiin tekijää pohtimaan tekoaan ja sen

Satu Hintikan mukaan yksikkö panostaa jatkossa vahvasti myös seksuaalirikosten tekijöille annettavaan apuun, josta on Suomessa puutetta.

seurauksia. Tekijän muutos ja tekojen ennaltaehkäisy helpottuvat, jos myös tekijä saa oikea-aikaista ja asiantuntevaa apua, Hintikka arvioi.

– Oikeusprosessi taas vaatii edelleen kehittämistä, jotta siinä huomioitaisiin paremmin uhrien tilanteet ja tarpeet. Tukihenkilöt, sermijärjestelyt ja videoitujen kuulusteluiden käyttö auttavat nykyään uhreja selviämään paremmin pelottaviksi koetuista oikeudenkäynneistä. Oikeusviranomaisten ymmärrystä seksuaalirikosten uhrien erityistarpeista ja trauman vaikutuksista tulisi kuitenkin lisätä. ■

www.seksuaalivakivalta.fi

Verkko tuo sekä uudenlaista häirintää että apua toipumiseen

Naisten linja tarjoaa monipuolista toipumistukea ja apua väkivaltaa kokeneille ja väkivallasta huolestuneille tytöille ja naisille. Puhe-
linpäivystykseen vastaavat koulutetut vapaaehtoiset ja myös nettipalvelun suojatun yhteyden kautta voi ottaa yhteyttä ja lähettää kysymyksiä. Lisäksi järjestetään kasvokkain ja verkossa koontuvia vertaistukiryhmiä sekä jonkin verran tukihenkilötoimintaa. Naisten Linja painottaa väkivaltakokemuksesta toipumista, kertoo toiminnanjohtaja **Elina Nikulainen**.

– Tänä keväänä erityisenä teemana on ollut parantaa kehollisia palveluita, joita on perinteisesti tarjottu seksuaalista väkivaltaa kokeneille, mutta niistä on apua kaikkea väkivaltaa kokeneille. Pelko aiheuttaa fyysisiä reaktioita ja kun ihmisen rajoja rikotaan, hän menettää kontrollin omasta kehostaan ja tilastaan. Siksi on tärkeää kehittää kehollisia keinoja, joilla oman tilan saa otettua takaisin haltuun. Väkivaltaa kokeneille räätälöidyllä joo-gakurssilla on tehty esimerkiksi lukkojen avaamis- ja tasapainoharjoituksia. Joo-gastudio Olotilan kanssa yhteistyössä järjestetystä kurssista on saatu erittäin hyvää palautetta.

Kaikki Naisten Linjan palvelut ovat tarkoitettu kaikenlaista väkivaltaa kokeneille naisille. Useimmat parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset ovat Nikulaisen mukaan kohdanneet myös seksuaalista väkivaltaa, mutta usein se otetaan puheeksi vasta myöhemmin keskusteluissa. Rajat väkivallan eri ilmentymismuotojen välillä ovat häilyvät eikä avun hakijan tarvitsekaan kokemuksiaan etukäteen määrittellä.

Nykyään vainoamista ja väkivaltaa tapahtuu paljon internetissä. Naisten Linjan työn kannalta verkossa on kaksi puolta, Nikulainen korostaa. Toisaalta teknologia tuo mukanaan uusia väkivallan ja häirinnän tapoja, mutta toisaalta

se voi auttaa toipumisessa. Naisten Linja järjestää yhteistyössä kumppaniensa kanssa verkkovertaistukiryhmiä. Tähän mennessä verkossa on kokoontunut muun muassa henkisen väkivallan ryhmä, yleinen parisuhdeväkivaltaryhmä, venäjänkielinen ryhmä ja syksyllä moninaisuustyöhön liittyen alkaa yhteistyö muun muassa Setan kanssa.

– Verkko mahdollistaa pientenkin kohderyhmien auttamisen, sillä eri puolilla asuvista olisi vaikea saada koottua kasvokkain tapaavaa vertaisryhmää. Samoin esimerkiksi vammaisilla naisilla liikkuminen saattaa olla haastavaa, mutta netissä voi olla muiden kanssa liikkumattakin. Verkossa on helpompi kertoa väkivallan kokemuksista, kun sen voi tehdä nimettömänä. Nettipohjaiset palvelut kiehtovat erityisesti sellaisia, jotka eivät ole koskaan ennen kokeneista puhuneet. Ja verkon kaksinaisuus näkyy silläkin lailla, että jos esimerkiksi Twitterissä joku on kokenut häirintää, samalla hän saa muilta paljon tukea – ja sillä, ettei jää yksin, on suuri merkitys ihmiselle, jonka rajoja on rikottu, Nikulainen kertoo.

Naisten Linja on tänä keväänä käynnistänyt pienimuotoisen yhteistyön Facebookin kanssa. Tavoitteena on parantaa Facebookin raportointikäytäntöjä, jotta seksuaalisesti häiritseviä ja väkivaltaan yllyttäviä materiaaleja saadaan poistettua sivuilta. Vapaaehtoisten avulla kerätään raikeimpiä esimerkkejä, joiden avulla pyritään osoittamaan prosessin ongelmakohdat. Nikulainen näkee haasteita siinä, miten raportoinnin parantaminen tulee onnistumaan, mutta hänestä on tärkeää, että Facebookilla on ollut kiinnostusta yhteistyöhön. Jo mahdollisuus muuttaa Facebookia turvallisemmaksi tilaksi vaikuttaa potentiaalisesti miljardin ihmisen elämään. Turvallisen tilan periaatteiden pitää päteä niin fyysisissä kuin nettiympäristössä, hän muistuttaa.

Elina Nikulainen kertoo, että nettipohjaiset palvelut kiehtovat erityisesti sellaisia, jotka eivät ole koskaan ennen kokemuksistaan puhuneet.

– Naisten Linja on myös yhteistyössä Facebookin kanssa suomentamassa palvelun turvaopasta, koska siinä on paljon asioita, mitä itse voi tehdä mutta vain harvat ne tuntevat. Esimerkiksi ihmisiä voi blokata pois ja rakentaa siten omaa tilaansa turvallisemmaksi, eikä siitä tarvitse tuntea syyllisyyttä. Omien rajojen vetäminen on osa seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Elina Nikulainen näkee ongelmaksi, että Suomessa haetaan eurooppalaisittain verrattain vähän apua väkivallan kokemuksista selviytymiseen. Seksuaalisesta väkivallasta on alettu puhua kiitettävästi ja on ollut erilaisia kampanjoita, mutta väkivaltatyön rahoitus puuttuu ja palveluita on niitä hakeville vähän. Myös seksuaalikasvatuksessa olisi enemmän tehtävää, sillä rajojen opettelu ja niiden kunnioittaminen on tärkeää. ■ /RK

www.naistenlinja.fi

Nuorten Exit ehkäisee seksuaalista kaltoinkohtelua

Nuorten Exit tarjoaa tietoa ja matalan kynnyksen tukea 13–29-vuotiaille seksuaaliseen kaltoinkohteluun ja vastikkeelliseen seksiin liittyvissä tilanteissa. Pääpaino on ennaltaehkäisevässä työssä, jota tehdään muun muassa sosiaalisen median eri kanavissa, kouluvierailuilla ja tapahtumissa.

Nuorten Exitiä koordinoi Exit – pois prostituutiosta ry ja toiminto sai pari vuotta sitten RAY:n pysyvän rahoituksen. Nuorten Exit toimii pääkaupunkiseudulla, mutta verkon ja sosiaalisen median kautta yhteydenottoja tulee nuorilta ympäri maata. Viime vuonna asiakasmäärä kaksinkertaistui, mikä johtuu aktiivisesta työstä verkossa ja helposta tavoitettavuudesta, vs. toiminnanjohtaja **Anna Nuotio** arvioi.

Mahdollisuuksien mukaan Nuorten Exitin työntekijät myös jalkautuvat erilaisiin tapahtumiin pääkaupunkiseudulla yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa. Nuorten Exit pyrkii pienenä toimijana verkostoitumaan muiden järjestöjen kanssa paitsi jalkautumisessa myös verkkotyötä, seksuaalista kaltoinkohtelua, nuorisotyötä, prostituutiota ja ihmiskauppaa koskevilla asioilla. Lastensuojelun työntekijöihin ja poliisiin suuntaan tiimillä on yhteistyötä jatkuvasti, koska työntekijöillä on velvollisuus tehdä lastensuojelu- ja rikosilmoitus, jos

tilanne niin vaatii.

– Seksuaalinen kaltoinkohtelu liittyy myös nuorten keskinäisiin seurustelusuhteisiin. Tapauksia on laidasta laitaan, homottelusta ja huorittelusta seksuaalisuutta loukkaavaan väkivaltaan. Ilmiöt verkossa ja sosiaalisessa mediassa ovat samanlaisia kuin reaali maailmassakin. Vastikkeellisen seksin näemme yhtenä seksuaalisen kaltoinkohtelun muotona. Siitä pitää puhua nuorille suoraan samalla lailla kuin muustakin kaltoinkohtelusta ja toivomme, että ilmiön tunnistaminen lisääntyisi, Nuotio toteaa.

– Nuoret puhuvat seksuaalisesta kaltoinkohtelusta saadessaan siihen mahdollisuuden ja pystyvät usein hyvin sanallistamaan epämuikavalta tuntuja tilanteita. Heillä on myös paljon toimintatapoja, joilla he pitävät omista rajoistaan kiinni esimerkiksi somessa. Ongelmaksi näen, että pojilta harvoin kysytään seksuaalisesta kaltoinkohtelusta ja julkinen keskustelu on hyvin sukupuolittunutta. Seksuaalikasvatuksessa olisi tärkeää purkaa käsitys, että poika on aina valmis seksiin; ei ole yhtä tapaa olla poika tai tyttö.

Nuotio arvioi, että seksuaalikasvatuk-

Anna Nuotio kertoo, että nuorilla on paljon toimintatapoja, joilla he pitävät omista rajoistaan kiinni esimerkiksi somessa.

sen sisältö ja toteutus vaihtelevat paljon koulukohtaisesti. Nuorten Exitin edustajat painottavat kouluvierailuilla, joilla kuuntelijat ovat yleensä 8. luokkalaisia, aina omia rajoja ja tekijän vastuuta. Kouluvierailuilla näkee, kuinka suuri tarve nuorilla on keskustella näistä asioista.

Nuotio mukaan turvapaikanhakijoiden määrän kasvu ei näy heille tulevis- sa nuorten yhteydenotoissa erityisenä teemana.

– Hyvä että seksuaalisesta kaltoinkohtelusta puhutaan, mutta on vaarallista, jos uhkan nähdään tulevan ulkopuolelta ja nuorten todellisuus unohtuu. Seksuaalinen häirintä ei ole uusi asia Suomessa ja siihen pitää olla nollatoleranssi tekijästä riippumatta, kuten #Respect-kampanja korostaa. ■ /RK

www.nuortenexit.fi

Monikulttuurisuus on esillä seksuaaliväkivaltatyössä

Tyttöjen Talossa on viime vuosina panostettu maahanmuuttajataustaisten ja monikulttuurisista taustoista tulevien naisten ja tyttöjen kanssa työskentelyyn. Tyttöjen Talo on nuorisotyötä tekevän Kalliolan Nuoret ry:n toimintakonsepti, jossa tarjotaan muun muassa seksuaalikasvatusta ja apua seksuaalista väkivaltaa kokeneille. Tyttöjen Talon seksuaaliväkivaltatyö on kohdistettu 13–28-vuotiaille tytöille ja naisille, mutta myös pojille ja miehille on vastaavanlaista työtä tekevä Poikien Talo. Tyttöjen Talon asiakkaista vähemmistö on monikulttuurisista taustoista tulevia tyttöjä, mutta heille pyritään tarjoamaan erityistä tukea. Maahanmuuttajataustaisia naisia auttava seksuaaliväkivaltatyö on erityisen tärkeää, sillä väkivallan kohtaaminen rajoittaa naisen itsenäisyyttä ja vaikeuttaa kotoutumista.

Helsingin Tyttöjen Talon Seksuaalinen väkivaltatyö -toimintamuodon vastaavan ohjaajan **Kristiina Hannilan** mukaan maahanmuuttajataustaisia asiakkaita on usein vaikea tavoittaa. Monen asiakkaan väkivaltakokemukset tulevat ilmi vasta pidemmän ajan kuluttua, kun he ovat

olleet mukana Tyttöjen Talon muussa maahanmuuttajatoiminnassa. Joidenkin maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ja naisten kokemuksiin liittyy kulttuurisia erityispiirteitä, esimerkiksi kunniaväkivaltaa.

Ongelmia voi ilmetä, jos yhteistä kieltä ei löydy tai jos käytetty kieli ei ole asiakkaalle niin sanotusti tunnekieli. Rankkojen tapahtumien ja tuntemusten ilmaiseminen on asiakkaalle haastavaa, jos niistä täytyy kertoa kielellä, joka ei ole kaikkein luontevin. Hannila kertoo, että yleensä maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa saadaan kuitenkin asioita työstettyä, vaikka kieliongelmiä olisikin.

Tyttöjen ja Poikien Talon rinnalle on luotu internetissä vastaavanlaista nuorisotyötä tekevä e-Talo. Se on Kalliolan Nuorten kehittämishanke, joka on käynnissä vuosina 2013–2016. E-Talo on nuorille ja nuorille aikuisille tarkoitettu neuvonta- ja tukipalvelu, jossa voi esimerkiksi jutella kahdenkeskisessä chattissa nais- tai miestyöntekijän kanssa. Myös e-Talon toiminnassa on huomioitu monikulttuuristen asiakkaiden tarpeet.

E-Talo antaa ohjeita erilaisista sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja seurusteluun liittyvistä asioista, jotka saattavat olla hankalia monikulttuurisille tytöille. E-Talon monikulttuuriselle seksuaaliväkivaltatyölle on luotu pohjaa kunniaväkivaltaan liittyneessä SOPU-hankkeessa, jota Kalliolan Nuoret koordinoi vuosina 2012–2015.

Monikulttuurista naistyötä tekee lisäksi Monika-Naiset Liitto ry. Monika-Naisiin kuuluu useita pienempiä jäsenjärjestöjä. Monika-Naiset kehittää ja tarjoaa palveluita väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja heidän lapsilleen. Monika-naisten voimavarakeskus Monikassa tarjotaan muun muassa neuvontaa ja vertaistukiryhmiä. Asiakas voi hakeutua myös liiton ylläpitämään turvakotiin tai soittaa auttavaan puhelimeen. Seksuaaliväkivaltatyön lisäksi Monika-Naisten toimintaan kuuluu laajemminkin maahanmuuttajanaisten kotoutumisen edistäminen ja mahdollisten ongelmien ennaltaehkäiseminen. ■ /ST

www.e-talo.fi

www.monikanaiset.fi

Mikkelissä puututaan seksuaaliseen häirintään koulussa

Mikkelissä toimivalla My Space, Not Yours! -hankkeella pyritään ehkäisemään seksuaalista häirintää ja fyysisiä uhkia perusopetuksen yläluokilla sekä toisen asteen oppilaitoksissa. Vuosina 2015–2017 toteutettavassa hankkeessa halutaan kokeilla uusia toimintamalleja seksuaalisen häirinnän torjumiseksi ja vakiinnuttaa hyviä malleja kouluympäristöön.

My Space, Not Yours! -hankkeen lait-

toivat alulle Mikkelin kaupunki sekä Etelä-Savon alueella toimiva VIOLA – Väkivallasta vapaaksi ry. Taustalla ovat vuoden 2013 kouluterveyskyselyn tulokset, joissa oli paljon merkkejä nuorten kokemasta häirinnästä ja fyysisestä uhasta. Projektikoordinaattori **Tiina Kainulainen** mukaan kyselyn vastauksissa korostuivat tyttöjen huolestuttavan yleiset kokemukset seksuaalisesta häirinnästä. Tämän tiedon pohjalta lähdettiin muo-

toilemaan hanketta. Hankkeen toteutukseen ovat kuuluneet menetelmäkokeilut pilottikouluilla lukuvuonna 2015–2016. Seuraavana lukuvuonna vuorossa on toiminnan vakiinnuttaminen Mikkelissä kaikilla perusopetuksen 7.–9. luokilla ja toisen asteen oppilaitoksissa.

Tiina Kainulainen kertoo My Space, Not Yours! -hankkeesta saatujen kokemusten olleen tähän mennessä rohkaisevia. Nuorten koululaisten tavoittami- ➔

→ nen voi olla haasteellista, mutta sopivilla työtavoilla nuoret saadaan osallistumaan. Hankkeessa on painotettu menetelmiä, joiden avulla nuoret pääsevät itse aktiivisesti tekemään ja keskustelemaan, sillä pelkkä aihepiiristä luennoiminen ei innosta nuoria. Sen sijaan on

hyödynnetty esimerkiksi sosiaalista mediaa. Hankkeen pilottitoimintaan osallistuneet nuoret ovat kokeneet seksuaalisesta häirinnästä puhumisen tärkeäksi. Kouluilla käytyihin keskusteluihin ovat nousseet nuorten kokemus nimittely ja erityisesti internetissä kohdattu häirin-

tä. Nuoret ovat keskustelleet esimerkiksi asiattomien kuvien levittämisestä netissä. Hankkeessa onkin huomattu, että nuorille ei ole aina selvää, mikä netissä tai sosiaalisessa mediassa on sallittua tai kiellettyä. ■ / ST

■ ANNIINA LUNDVALL

Help.some-mobiilisovellus lasten ja nuoren tukena

Pelastakaa Lapset ry on kehittänyt **Help.some**-mobiilisovelluksen, jonka avulla lapset ja nuoret voivat saada tietoa ja neuvontaa erilaisiin ongelmiin ja vaikeuksiin. Sovelluksen kautta lapsi ja nuori saa yhteyden viranomaisiin ja koulutettuihin ammattilaisiin ja vapaaehtoisin esimerkiksi kiusaamiseen, seksuaaliseen ahdisteluun ja häirintään, viharikoksiin, identiteettivarkauksiin, kunnianloukkauksiin sekä petosrikoksiin liittyvissä kysymyksissä. Maksuton sovellus on toteutettu yhteistyössä Helsingin poliisilaitoksen nettipoliisin ja Rikosuhripäivystyksen kanssa ja on ladattavissa Google Playstä. Palvelu on suunnattu kaikille alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille.

Sovellus on vastaus myös ahdistavan kuvamateriaalin käsittelyyn. Sosiaalinen media tai harmiton hakusana voi tuoda kuvaruudulle pornoa sekä paljon muuta kuvamateriaalia, mikä voi ahdistaa. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisten tukea verkossa näkemänsä aineiston ja keskustelujen kriittiseen arviointiin. He tarvitsevat myös mahdollisuuden käsitellä ja kertoa näkemästään ja sen herättämistä ajatuksista ja tunteista.

– Lapsilla on oikeus saada ikätasoisia tukea ja apua näkemänsä käsittelemiseen, eikä heidän tule kohdata verkon ahdistavia sisältöjä yksin, kertoo Pelas-

takaa Lapset ry:n asiantuntija **Nina Vaaranen-Valkonen**.

– Lapsen ja nuoren seksuaalisen identiteetin kehittyminen ja tutustuminen omaan seksuaalisuuteen tapahtuu aina yhteydessä ympäröivään maailmaan ja yhteiskuntaan. Nuorille on varsin yleistä ja normaalia, että seksuaalisuuteen liittyvää tietoa etsitään itsenäisesti internetistä ja nykyään yhä nuorempana. Lapsen riski kohdata kehitystasoonsa nähden sopimatonta seksuaalista materiaalia onkin merkittävästi lisääntynyt.

Seksuaalisen häirinnän ja kaltoinkohdattelun kokemukset ovat usein lapselle hämmentäviä. Tilanteet herättävät usein myös häpeää ja lapsi harvoin tietää, miten toimia. Ammattilaisen voi olla vaikea aloittaa keskustelua aiheesta, mutta lapsi harvoin kertoo hämmentävistä tai häpeällisistä asioista kysymättä.

– Tämänkaltaisissa tilanteissa lapsi tarvitsee kuitenkin aina aikuisen tukea ja ohjausta. **Help.some**-sovelluksen avulla lapset ja nuoret voivat olla yhteydessä luotettaviin, koulutettuihin aikuisiin ja etsiä yhdessä ratkaisua tilanteeseen, toteaa Vaaranen-Valkonen.

Help.some tarjoaa myös nopeasti omaksuttavaa tietoa vaikeiden tilanteiden ratkaisemisesta omin neuvoin. Sovelluksessa on chat sekä viiveellinen kysy-vastaa-palvelu, joihin vastaavat Hel-

Help.some-mobiilisovelluksen kautta lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus saada nopeasti ja helposti aikuisen tukea haasteellisiin ja vaikeisiin tilanteisiin, Nina Vaaranen-Valkonen kertoo.

singin nettipoliisit sekä Rikosuhripäivystyksen ja Pelastakaa Lapset ry:n työntekijät. Lisäksi sovelluksessa on kalenteri, josta nuori saa tietoa muista nuorille suunnatuista chat- ja verkkopalveluista ja niiden aukioloajoista. ■

Lisätietoa: www.helpsome.fi

Onko vammaisella naisella seksuaalista itsemääräämisoikeutta?

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on yksi ihmisoikeuksista. Jokaisella on oikeus määrätä omat rajansa. Vammaisille naisille omien rajojen asettaminen on muita naisia haasteellisempää.

Vammaisten naisten riski kohdata erilaista väkivaltaa tai sen uhkaa on 2–4 kertaa suurempi kuin vammattoman naisen. Erityisen korkea riski on laitoksissa olevilla, kehitysvammaisilla, vaikeasti vammaisilla tai psyykkisesti sairailta henkilöillä. THL:n oppaan mukaan Suomessa kehitysvammaisen naisen riski kohdata seksuaalista väkivaltaa on 4–10 kertaa vammaatonta naista suurempi. Väkivallan tekijä on useimmiten entuudestaan tuttu kuten sukulainen, ammattiauttaja tai vammaiskuljetuksesta vastaava henkilö.

Itsemääräämisoikeutta vaikeuttaa tiedon puute. Monesti ajatellaan, etteivät vammaiset ihmiset tarvitse seksuaaliterveyskasvatusta, koska he eivät kuitenkaan tule seksuaalisuuttaan toteuttamaan. Ajatus istuu kumman tiukassa. Vammainen, nuori äiti, muistelee, että hän sai terveyskasvatustunnilla kondomin kuten muutkin oppilaat. Muista poiketen kuitenkin kaikkien kuullen saatesanoilla: ”Vaikka ethän sinä tätä tule tarvitsemaan”. Tietoa tulisi myös olla enemmän saatavana eri kommunikatiivien menetelmillä kuten selko- tai viittomakielellä jne. Tietämätöntä on helppo hujjata ja haavoittaa!

SEKSUAALISUUS KUULUU MYÖS VAMMAISELLE NAISELLE

Vammaista tyttöä kasvatetaan ja vammaista naista kannustetaan olemaan mieluummin vammainen kuin tyttö tai nainen. On hyvin vaikeaa ilmasta, mitä tahtoo, jos päähän on pienestä pitäen istutettu ajatus, että seksuaalisuus ei sinulle kuulu. Monet joutuvat elämänsä varrella alistumaan mitä kivuliaimpiin ja

kummallisimpiin tutkimuksiin ja operaatioihin. Valitettavasti niiden varjolla voidaan tehdä seksuaalista väkivaltaa ilman, että uhri asiaa edes oivaltaa; vammainen ihminen on liian tottunut kehoonsa kohdistuviin toimenpiteisiin. Ymmärtämisen ongelmat lisäävät vaaraa, mutta toimenpiteeksi saattaa joutua ilman niitäkin. Kun seksuaalisuus on tabu, ja nainen on kasvatettu luuloon, ettei sinua kukaan kuitenkaan huoli, voi siitä kasvaa kapinahanenki. Se voi ilmetä jopa siten, että suostuu kaikkeen ja joutuu siitä syystä seksuaalisen väkivallan kohteeksi.

Vammaiseen naiseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta johtuu ennen muuta hänen riippuvuudestaan muista ihmisistä. Jos tai kun jotain sattuu, on ammattiauttaja aina asiakastaan ylempänä asemassa. Hänen sanaansa uskotaan enemmän. Kiinnijäämisen riski voi olla suorastaan olematon. Tällä hetkellä myös lainsäädäntö on tekijän puolella. Sen mukaan suljetuissa yhteisöissä kuten laitoksissa, sairaaloissa tai vankiloissa työntekijän tekemä seksuaalinen väkivalta ei ole raiskaamista vaan pakottamista. Monet vammaiset naiset pelkäävät olosuhteidensa muuttumista, esimerkiksi pakkomuuttoa kotoa laitokseen tai laitoksesta toiseen niin paljon, että mieluummin sulkevat suunsa. Tuntee siltä, että vammaisen naisen kohtauksessa väkivallassa on paljon kysymyksiä vailla vastauksia. Ei siis ole mikään ihme, ettei juuri kukaan, eivät edes vammaiset tytöt tai naiset itse, kovinkaan helposti pysähdy miettimään vammaisten naisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

ONNEKSI ON VALOPILKKUJA

Vammaisjärjestöjen naisverkosto oli mukana kirjoittamassa THL julkaisemaa opasta nimeltä *Uskalla olla, uskalla puhua* –

vammainen nainen ja väkivalta. Se ilmestyi vuonna 2013. Viime vuonna Invalidiliiton naistyöryhmä toimitti oppaalle työkirjan nimeltä *Uskalla tutustua*. Kirjoissa käsitellään vammaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan eri muotoja, myös seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa. Kirjojen avulla vammaiset tytöt, naiset sekä heidän omaisensa ammattiauttajia unohtamatta voivat saada tietoa ja neuvoja tästä vakavasta aiheesta. Lisäksi opas sisältää runsaasti kertomuksia tosielämästä. Eräs nainen antoi tapauskertomuksessaan rohkean esimerkin siitä miten raiskaaja saatetaan tuomiolle. Suurin osa oppaan kirjoittajista sekä kaikki työkirjan kirjoittajat ovat itse vammaisia naisia.

Vammaisten naisten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden hahmottamisen ensimmäinen askel on naisena voimaantumisen. Myös yhteiskunnan tulee nähdä vammainen nainen naisena, eikä pelkästään vammaisena. Lisäksi tarvitaan tietoa seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä vammaan vaatimilla kommunikatiivien menetelmillä. Lopuksi tulee turvata yhdenvertainen tuki ja palvelut, jos tai kun joutuu vammaisena naisena samantyyppisen väkivallan kohteeksi – mihin kaikki naiset voivat elämänsä varrella joutua. Palveluja ja tukitoimia järjestettäessä tulee huomata, uskoa ja myöntää moninkertaiset riskit. Pienet valonpilkahdukset ennakoivat aamunkoittoa, jota seuraa aina kirkas keskipäivä. Kaikki on siis täysin mahdollista. ■

Kirjoittaja on suunnittelija Naisten Linjan Naisten moninaisuus -työssä.

Uskalla olla uskalla puhua – vammainen nainen ja väkivalta. Vammaispalvelujen käsikirja. THL 2013.

Uskalla tutustua. Invalidiliiton naistyöryhmä 2015.

■ N I N A N U R M I N E N

Seksuaalirikollisten kuntoutus Suomessa

Suomessa seksuaalirikollisten kuntoutus on painottunut seksuaalirikoksesta tuomittujen kuntoutukseen. Vuosittain seksuaalirikoksista tuomitaan alioikeuksissa noin 500 henkilöä, joista osa osallistuu kuntoutusohjelmaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Stop-ohjelma on käytössä Riihimäen vankilassa ja Uusi suunta -ohjelma useissa suljetuissa laitoksissa, avolaitoksissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Kuntoutusohjelmien tavoitteena on edistää rikollisesta käyttäytymisestä irrottautumista ja vähentää seksuaalirikosten uusimista.

Seksuaalirikoksia ennalta-ehkäisevässä työssä kuntoutus ja riskinhallinta liittyvät toisiinsa. Kuntouttamalla seksuaalirikoksesta tuomittuja voidaan seksuaalirikosten uusimista ja sitä kautta uusien uhrien määrää vähentää.

Tutkimusten mukaan kuntoutusohjelmiin osallistuneet tuomitut uusivat seksuaalirikoksia 10–22 prosenttia vähemmän kuin ohjelmiin osallistumattomat. On myös päivittäisiä tuloksia: kuntoutuksella ei ole saatu aikaan vähäisempää uusimista tai erot uusimisessa eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Yhtä mieltä ollaan kuitenkin siitä, että ajattelun ja käyttäytymisen muutokseen pyrkivät, kognitiivis-behavioraaliset kuntoutusohjelmat toimivat parhaiten seksuaalirikollisten kuntoutuksessa. Kuntoutuksen kohdentaminen ns. what works -periaatteiden eli tuomitun uusimisriskin, kriminogeenisten tarpeiden ja vastaanottavuuden perusteella ovat edellytyksenä uusintarikollisuutta madaltavan kuntoutuksen onnistumiselle.

Käytännössä periaatteiden noudattaminen tarkoittaa sitä, että korkeariskisille seksuaalirikollisille tarjotaan toteutukseltaan intensiivisiä, riskitekijöiden käsittelyyn painottuvia kuntoutusohjelmia, kun taas matalariskisemmille seksuaalirikollisille riittää vähemmän intensiivinen kuntoutus. Lupaavia tuloksia on saatu myös kuntoutuksesta, joka perustuu ns. Hyvän elämän malliin (Good Lives Model eli GLM).

GLM on sosio-kognitiivinen, voimavarakeskeinen kuntoutusmalli, jonka tavoitteena on vahvistaa asiakkaan psykologista toimijuutta ja kykyä tehdä omaa elämää, myös rikollista käyttäytymistä ja siitä irroutumista koskevia valintoja.

SEKSUAALIRIKOSTEN UUSIMINEN, UUSIMISRISKITEKIJÄT JA KUNTOUTUS

Kuntoutuksen kohteena seksuaalirikoksesta tuomitut ovat kiinnostava ryhmä. Uusintarikollisuuden vähentämisen kannalta hyödyllisintä olisi kohdentaa kuntoutus erityisesti niihin tuomittuihin, jotka todennäköisimmin jatkavat seksuaalirikosten tekemistä. Haasteelliseksi kuntoutusohjelmien kohdentamisen ja ohjelmien vaikuttavuuden arvioinnin tekee se, että lähtökohteisesti seksuaalirikoksia uusitaan harvoin (10–15 % viiden vuoden seuranta-ajalla) ja että uusijat eroavat ei-uusijoista teko- ja tekijään liittyviltä piirteiltään. Tiedetään, että raiskaajat uusivat lapsen seksuaalisia hyväksikäyttäjiä useammin. Insestirikoksista tuomitut uusivat harvemmin kuin ne, joiden uhrit ovat olleet perheen ulkopuolisia. Nuoret seksuaalirikolliset uusivat vanhempia useammin ja uusimisriski laskee ikääntymisen myötä. Rikosten uusijoita yhdistävät myös mm. poikkeava seksuaalinen kiinnostus, korostunut seksuaalisuus, emotionaalinen samaistuminen lapsiin, vaikeudet muodostaa tasavertaisia suhteita toisiin aikuisiin sekä antisosiaalisen käyttäytymisen

historia. Kaikkein selkeimmin uusimista ennustavat tekijän psykopatia, poikkeava seksuaalinen kiinnostus ja aiemmat seksuaalirikokset.

Erot uusimisessa ja uusimisen riskitekijöissä merkitsevät sitä, että seksuaalirikollisten kuntoutustarpeet ovat yksilöllisiä eikä tarpeita voida päätellä rikosnimikkeen perusteella. Rikosseuraamuslaitoksessa seksuaalirikollisten riskien ja tarpeiden arviointiin käytetään strukturoituja arviointimenetelmiä. Arviointien perusteella seksuaalirikolliset ohjataan Stop- ja Uusi suunta-ohjelmiin.

STOP- JA UUSI SUUNTA-OHJELMAT

Englantilainen Stop-ryhmäohjelma on ollut käytössä 1999 lähtien. Ohjelma on tarkoitettu vankilassa tuomiotaan suorittaville seksuaalirikollisille, joiden uusimisriskin taso on kohonnut. Ohjelma ei sovi matalariskisille seksuaalirikollisille intensiivisyytensä takia. Lisäksi Stop-ohjelmaan valittavien henkilöiden tulee täyttää muut kriteerit: mm. tuomion tulee riittää koko ohjelman suorittamiseen, osallistujalla tulee olla hyvä suomen kielen taito sekä hänen tulee pystyä ryhmämuotoiseen työskentelyyn. Stop-ohjelmaa toteutetaan Riihimäen vankilassa, mutta ohjelmaan voi hakeutua muistakin vankiloista. Ohjelman on tähän mennessä suorittanut 244 henkilöä.

Stop-ohjelma on käsikirjamuotoinen, kognitiivis-behavioraalinen ohjelma, jossa on

85 istuntoa. Ohjelma kestää kahdeksan kuukautta sisältäen istunnot sekä alku- ja loppuarvioinnit. Istuntoja on kahdesta kolmeen viikossa. Ohjelmassa on kolme sisältöaluetta. Istunnoissa 1–9 tekoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti. Tavoitteena on, että seksuaalirikollinen antaa teostaan aktiivisen tapahtumakuvauksen ilman kieltämistä ja vähättelyä. Istunnoissa 10–13 työskentely painottuu uhrille koituvien haittojen kokemukselliseen ja kognitiiviseen tiedostamiseen. Istunnoissa 11–20 harjoitellaan rikoksettomaa elämäntapaa suuntaisia taitoja.

Uusi suunta -ohjelma on puolestaan tarkoitettu niille vankilassa oleville seksuaalirikollisille, jotka eivät täytä Stop-ohjelman valintakriteereitä tai seksuaalirikollisille, jotka suorittavat tuomiotaan vapaudessa (yhdyksuntaseuraamuksiin tuomitut). Ohjelma sopii miehille ja naisille. Uusi suunta -ohjelma on Suomessa kehitetty ja se on otettu käyttöön 2014. Ohjelma on käytössä useissa suljetuissa laitoksissa, avolaitoksissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Ohjelman suoritti 53 seksuaalirikoksesta tuomittua vuoden 2015 aikana.

Uusi suunta -ohjelma soveltuu myös ns. potentiaalisten seksuaalirikollisten kuntoutukseen eikä se edellytä rikosseuraamusasiakkuutta. Ohjelmaa voidaan käyttää myös siviilissä. Potentiaalisilla seksuaalirikollisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole syyllystyneet seksuaalirikok-

→ siin, mutta jotka ovat huolis-
saan omasta seksuaalirikos-
myönteisestä ajattelustaan ja
haluavat osallistua ennalta-
ehkäisevään kuntoutukseen.
Rikosseuraamuslaitoksen ul-
kopuolella Uusi suunta -oh-
jelmaa tarjoavia yksiköitä on
muutamia.

Yksilöohjelmassa on 16
tapaamiskertaa ja se kestää
kahdesta neljään kuukautta
tapaamistiheydestä riippuen.
Lähtökohtaisesti Uusi suunta
-ohjelma on tarkoitettu ma-
talariskisemmille seksuaaliri-
kollisille, jotka eivät uusimis-
riskinsä takia tarvitse tai hyödy
intensiivisestä kuntoutuksesta.
Korkeariskiset voivat osallistua
ohjelmaan ennen tai jälkeen
Stop-ohjelman. Ohjelmaa to-
teutetaan joustavasti. Vanki-
lassa oleva seksuaalirikollinen
voi aloittaa ohjelman sulje-
tussa laitoksessa, jatkaa sitä
avolaitoksessa ja myöhemmin
ehdonalaisessa vapaudessa.
Ohjelma voi myös esimerkik-
si kuulua yhdyskuntapalvelua
suorittavan seksuaalirikollisen
rangaistusajan suunnitelmaan.

Uusi suunta -ohjelma on
käsikirjamuotoinen ohjelma.
Ohjelmassa on kolme osaa.
Ensimmäisessä osassa (Mitä
tapahtui) tekoa tarkastellaan
tekijän, uhrin ja oikeuslaitok-
sen/yhteiskunnan näkökul-
mista sekä asetetaan tavoittei-
ta kuntoutukselle. Ohjelman
toisen osan (Miksi teko tapahtui
ja mistä siinä oli kyse) tavoitteena
on lisätä asiakkaan ymmärrystä
siitä, mikä on saanut hänet tekemään
seksuaalirikoksen ja kuinka hän
on perustellut teon tekemisen
itselleen (ajatusvääristymät).
Kolmannessa osassa (Mitä
tarvitaan ettei teko tapahdu
enää uudelleen) tehdään
mielekkään ja rikoksettoman
elämäntavan suuntaisia suunnitelmia,
joita asiakas alkaa toteuttaa
viimeistään ohjel-

man päätyttyä. Ohjelmasta on
tekeillä vaikuttavuustutkimus.

LOPUKSI

Kuntouttamalla seksuaaliri-
koksesta tuomittuja voidaan
uusien seksuaalirikosten mää-
rää vähentää. Tällä on sekä
taloudellisia, turvallisuutta
lisääviä että inhimillisiä vai-
kutuksia. Rangaistuksen täy-
täntöönpanon aikana suori-
tettu kuntoutusohjelma antaa
seksuaalirikolliselle valmiuk-
sia elää rikoksetonta elämää,
mutta etenkin korkeariskiset
seksuaalirikolliset tarvitsevat
kuntoutumisensa tueksi myös
siviilissä annettavia kuntou-
tuspalveluja. Tällaisia palve-
lujia on tällä hetkellä tarjolla
vähän. Haastavaksi seksuaa-
lirikollisten kuntouttamisen
tekee myös se, että seksuaa-
lirikollisuus on luonteeltaan
piilorikollisuutta ja vain osa
teoista tulee poliisin tietoon.
Kuntoutuksella ei tällä het-
kellä tavoiteta piiloon jäävien
seksuaalirikosten tekijöitä.
Kuntoutuksella ei myöskään
tavoiteta ns. potentiaalisia
seksuaalirikollisia, jotka eivät
vielä ole tehneet seksuaali-
rikoksia, mutta joiden riski
syyllystyä seksuaalirikoksiin on
kohonnut. Rikosten torjunnan
kannalta merkityksellistä olisi
tarjota ennaltaehkäisevää kun-
toutusta erityisesti potentiaali-
sille seksuaalirikollisille. Tämä
on mahdollista, mutta edellyt-
tää yhteistyötä yhteiskunnan
toimijoiden välillä. Ennaltaeh-
käisevän kuntoutuksen toteu-
tuksessa voidaan hyödyntää
seksuaalirikoksesta tuomit-
tujen kuntoutuksesta saatuja
kokemuksia ja menetelmiä. ■

*Kirjoituksen lähdeluettelon saa
toimituksesta.*

*Kirjoittaja työskentelee yliopettajana
Rikosseuraamusalan koulutuskes-
kuksessa.*

■ J U S S I N I S S I N E N

Seksuaalirikoks pedofiilien pari

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön

Poliisille ilmoitettujen lapsiin koh-
distuvien seksuaalirikosten mää-
rä on kasvanut huomattavasti
2010-luvulla. Ilmoitusten määrän kasvun
syyksi on arvioitu sekä ilmiöstä käytyä jul-
kista keskustelua ja tiedon lisääntymistä
sekä erityisesti internetin välityksellä ta-
pahtuvien rikosten yleistymistä. Rikosten
ehkäisyssä on huomiota kiinnitetty pe-
rustellusti lasten turvataitokasvatukseen.
Vähäiselle huomiolle sen sijaan on jäänyt
ehkäisevä työ niiden ihmisten parissa,
jotka ovat tunnistaneeet, että heidän sek-
suaalisuutensa suuntautuu merkittävässä
määrin alle murrosikäisiin tai juuri mur-
rosiän saavuttaneisiin.

Kun yli 16-vuotiaan henkilön seksuaa-
liset ajatukset, mielikuvat ja halut kohdis-
tuvat pääsääntöisesti alle murrosikäisiin,
kyseessä on pedofilia. Kun seksuaalisten
mielikuvien ja halujen kohteena ovat juu-
ri murrosiän saavuttaneet, kyseessä on
hebefilia. Kumpikaan määrittelyistä ei
edellytä lapsikohteisia seksuaalisia tekoja.
Toisaalta lapsikohteiset seksuaaliset teot
ilman seksuaalisten ajatusten, mielikuvien
ja halujen pysyvämpää suuntautumista
lapsiin eivät täytä pedofilian tai hebefili-
an määrittelyä. Oikeuspsykiatrisissa tut-
kimuksissa on havaittu, että lapsiin koh-
distuvaa seksuaalista kiinnostusta on 1–5
prosentilla miehistä. Suomen väestöstä
kaksi prosenttia tarkoittaa noin 40 000
miestä.

ia estävä työ ssa on tärkeää

ennaltaehkäisyyn on Euroopassa kehitetty erilaisia ohjelmia

Julkisessa keskustelussa pedofilia samaistetaan toistuvasti lapsikohteisiin seksuaalirikoksiin, myös silloin kun rikoksen kohteena on ollut esimerkiksi 15-vuotias nuori. Suuntautuminen, teot ja kohderyhmän ikärajat sekoittuvat pahasti. Pedofiliaan liittyvät mielikuvat ovat hyvin kielteisiä. Jopa ns. asiantuntijapuheenvuoroissa pedofiilit kuvataan toistuvasti mieltymyksiään ja käyttäytymistään puolustavina ja manipulatiivisesti käyttäytyvinä henkilöinä. Pedofiilistä on muodostunut kolme torjuntaa herättävää julkisuuskuvaa: hän on 1) leikkikenttien ja koulujen lähistöllä lymyilevä anonyymi mies tai 2) ympäristössään hyvämaineinen mies, joka pyrkii rakentamaan vähitellen seksuaalisoituvan luottamussuhteen lähipiirinsä lapsen tai 3) anonyymi netin välityksellä lapsiin manipulatiivisesti kontaktia rakentava mies.

Näiden julkisuuskuvien katveeseen jäävät ne ehkäpä kymmenet tuhannet miehet, ja lukuisa määrä naisia, jotka ovat jo nuoruusvuosinaan todenneet, että heidän seksuaalinen kiinnostuksensa kohdistuu alle murrosikäisiin tai juuri murrosiän saavuttaneisiin lapsiin, ja jotka usein hyvin yksin kamppailevat näiden tuntemustensa kanssa. Huomattavalle osalle heistä tällaiset julkisuuskuvat ovat todennäköisesti hyvin vastenmielisiä samaistummalleiksi. Tässä artikkelissa pohdin sitä, voisivatko matalan kynnyksen tukipalve-

lut ehkäistä itsessään lapsikohtaisen seksuaalisen suuntautumisen tunnistaneeen henkilön urautumista edellä kuvattuihin toimintatapoihin.

AVUN HAKEMISESSA ON VAIKEITA ESTEITÄ

Olen psykoterapeuttina Sexpo-säätiössä ja nyt omassa yrityksessäni työskennellyt sekä sellaisten miesten kanssa, jotka ovat syyllistyneet lapsikohtaiseen seksuaalirikokseen, että sellaisten miesten kanssa, jotka ovat tunnistaneeet lapsikohtaisen seksuaalisen suuntautumisensa ja halunneet apua siihen, ettei se toteutuisi seksuaalisina tekoina. Rikoksiin syyllistyneistä valtaosa oli tunnistanut lapsikohtaisen seksuaalisen kiinnostuksensa jo teinikään mennessä. Moni oli jossain vaiheessa pohtinut mahdollisuuksia saada tietoa, mistä oikein on kyse, ja tukea oman identiteetin kehitykseen.

Heidän oli kuitenkin vaikea löytää selkeää tahoja, jonka he olisivat kokeneet riittävän turvalliseksi. Avun hakemisen kynnykseksi muodostui siitä mahdollisesti koituvien sanktioiden pelko. Avun hakemisesta on voinut vaikeuttaa myös se, että monilla suhtautuminen omiin lapsikohteisiin seksuaalisiin tunteisiinsa oli ristiriitainen. Toisaalta lapsikohteisiin seksuaalisiin tunteisiin ja mielikuviin liittyvä mielihyvä oli monille merkittävä lohtu ja positiivinen elämä, josta olisi vaikea luo-

pua. Toisaalta näihin tuntemuksiin liittyvä syyllisyys ja häpeä synnyttivät halua päästä eroon niistä. Niille, jotka hakeutuivat terapiaan ennen lapsikohteisiä seksuaalisia tekoja, terapia on tarjonnut mahdollisuuden kohdata avoimesti tämä sisäinen ristiriita ja työstää tunne-elämän hallintakeinoja. Terapiassa pyritään siihen, etteivät lapsikohteiset seksuaaliset tuntemukset hallitse toimintaa ja tunne-elämää niin, että ne johtaisivat lapsikohteisiin seksuaalirikoksiin, eivätkä myöskään aiheuta sellaista syyllisyyttä ja häpeää, joka estäisi vastuullisten sosiaalisten ihmissuhteiden rakentamista.

MATALAN KYNNYKSEN MALLEJA ON OLEMASSA

Joulukuussa 2011 annetussa EU-direktiivissä (2011/92/EU) nostetaan esille ennaltaehkäisyn merkitys lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikoksien torjumisessa. Artiklassa 22 edellytetään jokaiselta jäsenvaltiolta toimia, jotta henkilöt, jotka pelkäävät syyllistyvänsä tällaiseen seksuaalirikokseen, voisivat saada ajoissa apua ja osallistua riskiä vähentäviin toimintaohjelmiin.

Ruotsissa Karoliininen yliopistosairaala on käynnistänyt palvelun Preventell – Hjälp linjen vid önskad sexualitet. Se tarjoaa puhelinpäivystyksen, johon omasta seksuaalisuudestaan huolissaan olevat ja läheisensä seksuaalisuudesta huolestuneet →

RODEOIMAGESMF

■ S A R I S A R A N I

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset kyberympäristössä

Verkossa tapahtuvan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön torjunta on monin tavoin haastavaa

Suomessa poliisin tietoon tulee reilu tuhat lapsen seksuaalista hyväksikäyttöjuttua vuodessa. Sukupuolisiveellisyttä loukkaavien lasta esittävien kuvien ja muun aineiston eli CAM-materiaalin (Child Abuse Material) hallussapitoon tai levittämiseen liittyviä rikosilmoituksia kirjataan noin 200 kappaletta vuodessa. Osa tapauksista havaitaan muun

tutkinnan yhteydessä, esimerkiksi epäilyn luona tehtävällä kotietsinnällä, sosiaali- tai muiden viranomaisten tai kenen tahansa tekemän ilmoituksen kautta tai Keskusrikospoliisin internettiedustelun paljastamana.

Huomattava määrä ilmoituksista tulee muiden maiden viranomaisilta, useimmiten Europolin tai Interpolin välittämänä. Ulkomailla rikos-

tutkinnan yhteydessä on saatanut esimerkiksi ilmetä, että samaa CAM-materiaalia on levitetty myös Suomesta käsin. KRP:n internettiedustelu saa tällöin käyttöönsä suomalaisen IP-osoitteen ja alkupe räisen CAM-materiaalin. Jos IP-osoitteelle saadaan haltija ja CAM-materiaali on myös Suomen lainsäädännön mukaan laitonta, lähetetään paikallispoliisille tutkintapyyntö.

Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan rangaistavuuden määrittämisen helpottamiseksi Valtakunnansyyttäjänvirasto ja Keskusrikospoliisi ovat laatineet CAM-materiaalin luokitteluohteen, joka jakaa laittoman aineiston kolmeen luokkaan: 1) Kuvat tai videot, joissa lapsi/lapset poseeraavat tai kuva tarkennetaan lapsen sukuelimiin. 2) Kuvat tai videot, jossa on →

Monissa länsimaissa lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunta on Suomea pidemmällä.

→ lapsen kohdistuvaa seksuaalista toimintaa, tekijänä aikuinen tai toinen lapsi. Myös kuvat, joissa lapsi on yksin ja laittaa omat sormet tai esineen omaan sukuelimeen.

3) Kuvat tai videot, jossa lasta raiskataan, pakotetaan, uhaataan, sidotaan tms. Myös kuvat, jossa lapsi sekaantuu eläimeen. Kuvat tai videot, joissa lapsi vaikuttaa olevan alle 6 -vuotias ja kuvissa täyttyy kohta 2.

Lainsäädännössä lapseksi katsotaan alle 18-vuotias. Kuvan lainvastaisuus edellyttää myös, että siinä lapsi esitetään sukupuolisiveellisyttä loukkaavan toiminnan nimienomaisena kohteena. Kuvan tai tallenteen tulee olla todenmukainen eli ainakin muistuttaa valokuvaamalla tai muulla menetelmällä valmistettua kuvaa tai tallennetta.

VAIN TÖRKEIMPIIN TAPAUKSIIN PYSTYTÄÄN PANOSTAMAAN

KRP:n internettiedustelussa työskentelee tämän alan juttujen parissa vain neljä henkilöä osa-aikaisesti. Ryhmä pyrkii kuitenkin tekemään myös lasten seksuaalisen hyväksikäytön paljastavaa työtä. Kahden eri operaation tavoitteena on ollut paljastaa Suomessa eniten materiaalia levittävät ja siten oletettavasti myös käyttävät henkilöt. Kun materiaalin levittäjä paljastuu, häntä voidaan epäillä myös laittoman CAM-materiaalin hallussapidosta, jolloin tutkinnassa voidaan käyttää pakkokeinoja. Hallussapito- ja levitystapauksen tutkinta saattaa johtaa myös

varsinaisen seksuaalisen hyväksikäytön paljastumiseen.

Törkeimpiä tapauksia lukuun ottamatta suuri osa paljastetuista tai ulkomaan viranomaisen ilmoittamista rikoksista jää kuitenkin selvittämättä resurssipulan vuoksi. Kun tutkintaa ei ehditä aloittaa, rikos vanhenee selvittämättömänä. KRP:n internettiedustelu saa kuukausittain muutamasta kymmenestä sataan kansainvälistä tutkintapyyntöä, mutta niistä välitetään poliisilaitosten tutkittaviksi vain murto-osa. Osa ilmoituksista ei ole Suomessa rikoksia, mutta rikostapauksistakin tutkittaviksi välitetään ainoastaan törkeimmät tapaukset. Vanhempi rikoskonstaapeli **Mikko Veijalainen** muistuttaa, että Suomessa tapahtuvia rikoksia voitaisiin paljastaa moninkertainen määrä käytettävissä olevin teknisin keinoin. Se ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, sillä niitä ei suuren työmäärän vuoksi voitaisi selvittää.

DIGITAALINEN KEHITYS TUONUT UUSIA ILMIÖITÄ

Perinteisen CAM-materiaalin levityksen ja hallussapidon rinnalle on uutena rikosmuotona tullut streaming. Se tarkoittaa, että internetin kautta järjestetään reaaliaikainen videoyhteys, jonka toisessa päässä on seksuaalisesti hyväksikäytettävä lapsi ja lähetyksen seuraaja voi halutessaan ohjata hyväksikäyttötilannetta mielensä mukaan. Yleensä näytökset järjestetään korvausta vastaan ja rahaliikenne järjes-

tetään kansainvälisten maksuverkostojen kautta. Länsimaiset pedofiilit löytävät uhreja pääsääntöisesti taloudellisesti köyhemmistä maista, joissa oman lapsen myyminen hyväksikäyttötarkoitukseen on varsin yleistä rahan tarpeessa. Voimakkaasti laajeneva 4G-tekniikka mahdollistaa suoratoistopalvelun lähes kaikkialla maailmassa. Toiminnan selvittäminen on vaikeaa, sillä liveesityksestä ei juuri jää jälkiä.

Toinen internetin esiintuoma ilmiö on sextorsion: nuoria houkutellessa seksuaalisiin tekoihin ja tilanteisiin, jotka salaa tallennetaan, ja tämän jälkeen kiristetään uhkaamalla julkaista video kaikkien nähtävälle internetiin. Ilmiö on viime aikoina yleistynyt ja johtanut lukuisiin rikostapauksiin.

Tällaisten kyberrikosten todellista määrää on vaikea arvioida. Niihin kuten muihinkin seksuaalirikoksiin liittyy uhrin kokema häpeä, minkä vuoksi suuri osa rikoksista jää ilmoittamatta poliisille. Tutkinnan haasteena puolestaan on kansainvälisyys. Internet mahdollistaa sen, että rikollinen ja asianomistaja voivat olla eri puolilla maailmaa, jolloin lainsäädäntöjen erilaisuus muodostuu ongelmaksi. Kaikkien maiden viranomaisena eivät ole toimintakykyisiä tai -haluisia.

Vaikka todellisia hyväksikäyttötapauksia Suomessa paljastuukin, CAM-materiaalin tuotantoa uskotaan olevan täällä vain vähän. Sen sijaan esimerkiksi Aasiassa CAM-

materiaalin tuotanto ja myös streaming-toiminta on melko yleistä.

HYVÄKSİKÄYTÖN TORJUNTAAN TEHOKKAAMPIA KEINOJA

Monissa länsimaissa lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunta on Suomea pidemmällä. KRP:n internettiedustelussa kansainvälisestä yhteistyöstä vastaava Veijalainen kertoo, että Suomeen olisi tärkeää saada kansallinen kuvatietokanta. Esimerkiksi Suomessa kertaalleen laittomaksi todettu CAM-materiaali todistelutarkoituksessa olisi järkevää taltioida keskitetysti yhteen paikkaan, jotta samaa aineistoa ei tarvitse käydä läpi useaan kertaan. Materiaalia voidaan käsitellä ja tunnistaa kätevästi ns. hash-arvojen perusteella, mikä säästää työtä ja tallennustilaa. Hash-arvojen ja tietokannan käyttämisellä on etuna myös tehokkaampi uhrintunnistus. Lisäksi poliisin teknisille ja taktisille tutkijoille CAM-materiaalin läpikäynti on henkisesti erittäin raskasta, joten tietokanta olisi tärkeä myös työssä jaksamisen kannalta.

Muissa maissa CAM-tietokanta eli eräänlainen kuvapankki on ollut käytössä jopa kymmenen vuoden ajan. Vaikka suuri osa liikkeellä olevasta CAM-materiaalista on samaa useissa maissa, ei kansainvälinen yhteistyö vielä ulotu tuomioistuimiin saakka siten, että Suomen viranomaiset voisivat käyttää esimerkiksi Ruotsin kuvapankin tietoja todisteena.

Sen vuoksi KRP:n tiedusteluosastossa rakennetaan parhailaan omaa tietokantaa CAM-materiaalin tallentamiseksi, analysoimiseksi ja käytettäväksi oikeusvarmasti todisteena rikostapauksissa.

KANSAINVÄLISTÄ JA MUUTA YHTEISTYÖTÄ TARVITAAN

Viranomaisten kansainvälinen yhteistyö on äärimmäisen tärkeää juuri lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnassa. Tekniikan ansiosta CAM-materiaalin valmistajaa on lähes mahdotonta tavoittaa ja verkkojen avulla materiaali on vaivatonta levittää maailmanlaajuisesti nopeasti ja moninkertaisesti, jolloin siitä saatava taloudellinen hyöty voi olla huomattava. Reaalimaailman hyväksikäyttäjätkin osaavat hyödyntää viranomaisverkon

heikkoja kohtia, esimerkiksi sitä, että tieto ei aina kulje tehokkaasti ja kattavasti eri maiden viranomaisten välillä. Belgiassa päätyi tuomiolle muutamia vuosia sitten latvialaismies, joka kotimaassaan käytti törkeästi seksuaalisesti hyväkseen useita pieniä lapsia. Jäätyään kiinni ja kärsittyään tuomionsa hän muutti Saksaan, missä hän hakeutui lastenhoitoalalle ja ehti käyttää hyväkseen jälleen useita lapsia. Tämän jälkeen hän muutti Belgiaan ja ehti vielä hakeutua työskentelemään lasten parissa, kunnes koko tapahtumaketju paljastui ja tieto teki-jästä levisi. Kaiken kaikkiaan kymmenien lasten ja heidän läheistensä elämä ehti saada vakavia ja peruuttamattomia kolhuja.

Pelastakaa Lapset ry pitää yllä Nettivihje-palvelua, jonka

avulla kuka tahansa voi ilmoittaa nimettömänä lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä materiaalihavainnostaan. Nettivihje toimii osana kansainvälistä Inhope-yhteistyötä, jonka tavoitteena on laittoman materiaalin mahdollisimman nopea hävittäminen ja tiedon välittäminen aineistoa ylläpitävän valtion viranomaisille. Pelastakaa Lapset toimii aktiivisesti yhteistyössä Keskusrikospoliisin kanssa, mutta yhdistyksen toiminnan pääpaino on lapsen ja nuoren tukemisessa.

Sen sijaan KRP:n ylläpitämä CAM-materiaalin internet-suodatuslista on tällä hetkellä tehoton, kertoo rikosylikons-taapeli **Esko Ruohomäki** KRP:n internettiedustelusta. Suodattamisella tarkoitetaan sitä, että internet-operaattorit voivat sulkea asiakkaalta pää-

syn sivustolle, jolla on laitonta CAM-materiaalia. Suodattaminen on internet-operaattoreille vapaaehtoista eivätkä Suomessa toimivat operaattorit ole Ruohomäen mukaan innostuneet suodattamaan juuri lainkaan.

Suomen poliisi tekee työtä torjuakseen lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja selvittääkseen rikoksia. Tavoitteena tulisi kuitenkin olla kysynnän vähentäminen ja samalla hyväksikäyttäjätunnettujen sekä ylipäätään lasten seksuaalisen hyväksikäytön vähentäminen. Toisin sanoen meidän pitäisi pystyä vaikuttamaan kysyntään eli itse tekijöihin. Taipumus pedofiliaan on tunnistettava ja siihen tulisi olla saatavilla tehokasta hoitoa. ■

Kirjoittaja on rikoskomisario Keskusrikospoliisin internettiedustelussa.

Väkivallan kohteeksi joutuminen viime vuosien tasolla

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) on julkaissut perusraportin vuoden 2015 Kansallisesta rikosuhritutkimuksen tiedoista. Raporttiin on kerätty tietoja uhkailujen, fyysisen väkivallan ja omaisuusrikosten kohteeksi joutumisesta sekä väkivallan pelosta vuosina 2012–2015. Kansallinen rikosuhritutkimus toteutettiin nimettömänä kyselynä, johon vastasi vuonna noin 6600 15–74-vuotiasta suomalaista.

Vuonna 2015 väkivallan kohteeksi joutuneiden määrä pysyi suunnilleen samalla tasolla kuin aiempina vuosina. Seitsemän prosenttia kyselyyn vastanneista oli joutunut läimäisyyn tai sitä vakavamman väkivallan kohteeksi. Nuoret kokivat fyysistä väkivaltaa selvästi vanhempia ikäryhmiä enemmän. Naiset ilmoittivat kokemastaan väkivallasta miehiä useammin. Naiset ko-

ivat väkivaltaa useimmiten omalla työpaikallaan tai kotonaan, miehet julkisilla paikoilla. Uhkailua oli kokenut 10 prosenttia vastaajista ja uhkailun kohteeksi joutuneiden osuus säilyi samalla tasolla kuin aiempina vuosina. 31 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoi pelänneensä väkivallan uhriksi joutumista iltaisin kodin ulkopuolella ja 14 prosenttia kertoi pelänneensä sitä työpaikalla. Vastaajia, jotka kertoivat välttäneensä turvatomiksi kokemiaan alueita, oli tässä kyselyssä hieman enemmän kuin vuonna 2014.

Seksuaalisen väkivallan tai sen yrityksen kohteeksi joutui 1,1 % vastaajista (miehistä 0,3 ja naisista 2,0 %) vuonna 2015. Kyselyssä seksuaalista väkivaltaa mitattiin kysymyksillä, joissa tiedusteltiin oliko vastaajaa pakotettu tai yritetty pakottaa sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen vastoin tahtoaan. Tekoihin on voinut sisältyä

myös muuta fyysistä väkivaltaa, mutta fyysistä väkivaltaa ei tässä kysymyksessä pidetä seksuaalisen väkivallan kriteerinä. Myös seksuaalista väkivaltaa koettiin yleisimmin nuorimmassa ikäryhmässä ja vähiten vanhimmissa ikäryhmissä.

Kyselyn mukaan kotitalouksiin kohdistuneista omaisuusrikoksista yleisimpiä olivat polkupyörävarkaudet ja autoihin kohdistuneet vahingonteot. Henkilöön kohdistuvista omaisuusrikoksista tavarain tai palvelun ostamisen yhteydessä huijatuksi tuleminen oli hieman yleisempää kuin aiempina vuosina. ■ /ST

Petri Danielsson & Juha Kääriäinen: Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2015 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 13/2016. www.helsinki.fi/kriminologia-ja-oikeuspolitiikan-instituutti

Kyberseksin pimeä puoli

”Sillä kun me erottiin sä laitoit minut nettiin, niin kuin luonto minut tarkoitti” laulaa **Jenni Vartiainen** Nettiin-kappaleessa. Hän osuu hyvin ajankoh- taiseen aiheeseen. Internet yhdistää ihmisiä eri puolella maailmaa ja tehosta kaupan- käyntiä, tiedonhakua ja kom- munikointia ennennäkemät- tömällä tavalla. Mutta olemme silti ihmisiä, myös netissä. Alkeelliset viettimme eivät katoa mihinkään, ja seksi on sen takia edelleen tehokas työkalu.

Vartiainen kuvaa kostopor- non (revenge porn) tunne- tuinta muotoa: parisuhteessa yhteisymmärryksessä tehtyjä kuvia tai videoita levitetään tahallaan toisen osapuolen toimesta suhteen päätyttyä. Kostopornoksi luetaan usein myös varastettu tai ilman suostumusta kuvattu aineisto, jolla halutaan joko vahingoittaa uh- rin mainetta tai kiristää häntä. Kyberrikollinen voi esimerkiksi käyttää haittaohjelmaa, joka aktivoi uhrin web-kameran salaa. Kyseessä voi myös olla pilvipalvelun tietomurto, jossa uhrin yksityinen kuvamateri- aali on vuotanut vääriin kä- siin. Varsinkin nuoret saattavat myös harkitsemattomasti pal- jastaa itsensä tuntemattomille videokeskusteluissa. Näitä pal- jastuksia voidaan tallentaa ja käyttää kiristyksissä.

Hyvin suuri määrä haitta- ohjelmia ja huijauksia käyttää seksiä houkuttimena, vaikka itse liiketoiminta ei liity sek- siin. Roskaposti on yleisimpiä tapoja levittää haittaohjelmia. Viesteissä käytetään lähes poikkeuksetta jonkinlaista

psykologista täkyä, esimer- kiksi julkkiksen alastonkuvia, jolla huijataan vastaanottajaa avaamaan liitetiedosto tai net- tilinkki.

Suomessakin yleinen Face- book-mato Kilim on mainio esimerkki. Se saastuttaa laitteet ja hyödyntää käyttäjien avoimet yhteydet Facebookiin. Mato postittaa materiaalia käyttäjän nimessä, ja postitukset pyrkivät houkuttelemaan muita käyttä- jiiä katsomaan videoita. Videot ovat usein pornografisia. Käyt- täjä, joka erehtyy klikkaamaan linkkiä, saa ilmoituksen, että videon katsominen edellyttää lisäosan asentamista. Ja näin ketjureaktio jatkuu, koska li- säosa on itse asiassa haittaoh- jelma. Tilanne on hyvin nolo uhreille: jotkut ystävät saattaa luulla, että he levittävät epäi- llyttävää aineistoa tietoisesti.

Kiristyshaittaohjelmien (ransomware) ensimmäinen sukupolvi esiintyi usein viran- omaisen ilmoituksena (police ransomware). Uhri on – il- moituksen mukaan – jäänyt kiinni esimerkiksi lapsipor- non hallussapidosta. Ilmoitus lukitsee tietokoneen näytön ja sen ohittaminen saattaa olla vaikeata. Haittaohjelma tarjoaa kuitenkin kätevän ratkaisun. Nolosta lapsipornokärystä pääsee maksamalla muuta- man sadan euron sakot. ”Vi- ranomaiset” hyväksyvät sellai- sia maksutapoja kuin Money- Gram, MoneyPak, PaySafeCard tai Ukash. Yhteinen tekijä näil- le on, että asiakas ostaa koodin tarvittavalla summalla. Koodia on helppo välittää netin kaut- ta ja sillä voidaan nostaa rahat

Tämä kiristyshaittaohjelman ilmoitusivu on helppo todeta huijaukseksi.

missä päin maailmaa tahansa.

Tällaiset kiristyshaittaohjel- mat ovat melko kömpelöitä ja tarina paljastuu helposti huijau- kseksi, jos osaa ajatella loogis- sesti. Lapsiporno on kuitenkin vahvasti stigmatisoiva, ja uhri voi helposti joutua paniikkiin. Taustalla on pelko maineen pilaavasta oikeusprosessista, vaikka tietää olevansa syytön. Tämä haittaohjelmatyyp- pi on jo käytännössä poistunut markkinoilta. Tilalle on tullut tietokoneen sisältöä salakir- joittavat kiristyshaittaohjelmat (crypto ransomware).

Harvinaisempi variaatio kiristyshaittaohjelmista sisälsi aitoa lapsipornoa ja tallensi nämä tiedostot uhrin koneel- le. Uhka paljastumisesta on näin tehokkaampi, kun syytös lapsipornon hallussapidosta teknisesti pitää paikkaansa. Tällainen tartunta voisi johtaa vakaviin ongelmiin, jos uh- rin kone jostain syystä joutuu viranomaisien tutkittavaksi myöhemmin. Poistetuistakin tiedostoista voi jäädä jälkiä

kiintolevyille pitkäksi ajaksi. Voi olla hyvin vaikeata puo- lustautua hallussapitosyytettä vastaan, jollei haittaohjelma- tartunnasta ole kerätty asiallis- ta näyttöä.

Tämä pelote toimii todis- tetusti. Tiedossa on ainakin kaksi ikävää tapausta, joissa kiristyshaittaohjelman uhri päätyi itsemurhaan. Britti- läinen 17-vuotias autistinen opiskelijapoika hirtti itsensä elokuussa 2014 saatuaan sakkovaatimuksen kielletyn aineiston lataamisesta. Roma- nialainen mies hirtti itsensä ja 4-vuotiaan poikansa vuoden 2014 alussa. Tässä tapauksessa yhteys kiristyshaittaohjelmaan oli dokumentoitu itsemur- haviestissä. Miehellä ei ollut rahaa maksaa vaaditut sakot eikä hän myöskään halunnut, että poika joutuisi elämään hä- peällisesti vangitun pedofiilin poikana. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijana F- Secure Labsissa.

Nuorten seksuaalisuuden kontrollointirytyksiä 2000-luvun some-maailmassa

Thomas Crofts, Murray Lee, Alyce McGovern ja Sanja Milivojevic: *Sexting and Young People*. Palgrave Macmillan 2015.

Toukokuun alkupuolella Suomessa uutisoitiin oikeustapauksesta, jossa 18-vuotias mies jakoi entisen naisystävänsä alastonkuvia ja -videoita luvatta internetissä. Amerikkalainen nettisivusto, johon mies materiaalin vahingoittamismielessä latsi, keskittyi niin sanotun kostopornon levittämiseen. Mies tuomittiin kunnianloukkauksesta ja törkeästä yksityiselämää koskevan tiedon välittämisestä päiväsakkoihin ja kärsimyskorvaukseen.

Uhri oli ilmeisesti täysi-ikäinen, mutta mitä sitten, jos näin ei olisi ollutkaan? Miten länsimaisessa oikeusjärjestelmässä suhtaudutaan tapauksiin, joissa kuvaamisen kohde, lähettäjä ja vastaanottaja ovat alaikäisiä? Muun muassa tähän aiheeseen kirjoittajat tarttuvat kiintoisassa ja ilmeisen ajankohtaisessa kirjassaan. He tarkastelevat erityisesti Australiassa, mutta myös Uudessa-Seelannissa, Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Iso-Britanniassa poliisin tietoon, syyteharkintaan ja/tai oikeuskäsittelyyn edenneitä tapauksia, joissa osapuolet ovat alaikäisiä, ja kuvaaminen on tapahtunut heidän aloitteestaan tai luvallaan. Missä määrin lasten ja nuorten suojelemiseen hyväksikäytöltä ja lapsipornografialta tarkoitettut lait ja säädökset sopivat näihin tapauksiin – vai sopivatko lainkaan? Oikeuskäytäntöjen kriittisen analysoimisen ohella kirjoittajat tarkastelevat median uutisointia ja nuorille suunnattua kampanjointia

sekä myös koulumaailman seksuaalikasvatuksen käytäntöjä.

Kirjan pääteema, alaikäisten nuorten harjoittama *sexting*, on suomalaisesta näkökulmasta tarkasteltuna niin kartoittamaton ilmiö, ettei sille ole toistaiseksi suomenkielistä vastinetta. Käsite juontuu sanoista 'sexy' ja 'text', ja sillä viitattiin alun alkaen seksuaalisia merkityksiä välittävien tekstiviestien lähettämiseen ja vastaanottamiseen. Nykyisin sexting kattaa myös kännykällä ja internetin välityksellä lähetetyn ja vastaanotetun kuva- ja videomateriaalin.

Kirjan kantavana teemana on nuorten näkökulmien huomioiminen. Tähän kirjoittajien Australiassa toteuttama survey-kysely ja nuorten fokusryhmähaastattelut tarjoavat yhden toistaiseksi harvinaisen mahdollisuuden. Kyselyssä on monia taustakysymyksiä seksuaalisesta suuntautuneisuudesta parisuhteeseen, asuinpaikkaan, uskontoon ja etniseen taustaan, mikä mahdollistaa vastausten tarkastelun suhteessa erilaisiin taustamuutuksiin. Kirjoittajat tutkivat seksuaalisen suuntautumisen ja sexting-kokemusten yhteyttä, mutta olisi ollut kiinnostavaa lukea myös heidän huomioitaan sextingä harjoittaneiden nuorten etnisistä ja uskonnollisista taustoista.

Tutkijoiden kriittisessä tarkastelussa julkisin varoin rahoitetuista sextingistä vastustavista kampanjoista piirtyy esiin syvään juurtunut huoli nuorten seksuaalisuudesta, jolta ja jonka "epäkypsyydeltä" nuoret pitää pelastaa. Viesti on sukupuolittunut ja tyttöjä uhriuttava. Pääsanoma rakentuu kuvitetulle uhkatarinalle siitä, miten tytön lähettämä alastonkuva voi vastaanottajan epäluottavuuden takia päätyä julkiseen jakoon ja

pilata tytön maineen ja tulevaisuuden. Sen sijaan, että keskityttäisiin viestin vastaanottamisen vastuullisuuteen, kampanjoissa tuotetaan jälleen kerran sukupuoliasetelmaa, jossa tyttö on paitisi uhri, myös vastuussa omasta uhriasemastaan.

Internetistä on tullut nuorten hengailun, yhteydenpidon, ihmissuhteiden sekä seksuaalisen kokeilun ja tutkailun ympäristö, jossa nuoret tarvitsevat pikemminkin tukea ja opastusta kuin kontrolliin pyrkivää pelottelua. Se, että kampanjat tulkitsevat sextingin pelkästään kielteisessä valossa nuorten hyväksikäyttönä ja tähtäävät sextingin lopettamiseen, vaikuttaa harvinaisen kömpelöltä nuorten ohipuhumisen strategialta.

Painostus tai pakottaminen seksiviestien lähettämiseen ei myöskään vastaa nuorten omia tulkintoja sextingin yleisimmistä motiiveista. Kirjoittajat toteavat tutkimuksensa perusteella muun muassa, että sekä tytöt että pojat lähettivät sekstiviestejä, useimmiten omalle seurustelukumppanilleen. Kummankin sukupuolen yleisimmin esittämänä oma-kohtaisena motiivina oli hauskanpito ja flirttailu. Kuvamateriaali lähetettiin sukupuolesta riippumatta usein myös "seksikkäänä lahjana", tai vastalähetyksenä aiemmin saadulle sekstiviestille.

Kirja on riemullinen esimerkki vähän tutkitun nuorisokulttuurisen ilmiön esiin nostamisesta ja tehtyjen havaintojen kriittisestä tarkastelusta. Teosta voi monipuolisuutensa ja tuoreen näkökulmansa vuoksi suositella aiheesta kiinnostuneille nuorille, vanhemmille, nuorten kanssa työskenteleville ja tutkijoille. ■

Kirjoittaja on filosofian tohtori.

■ S U S A N N E D A H L G R E N

Mikä on taharrush gama'iyy?

Kölnin uudenvuoden tapahtumat toivat eurooppalaiseen keskusteluun arabiankielisen termin *taharrush gama'iyy* (lausutaan taharrush dzamaa'ii), joukkoahdistelu. Vieraan termin käyttöönotolla haluttiin viestittää, että ilmiö liittyy nimenomaan Euroopan pakolaiskriisiin ja sen tuomiin miespuolisiin arabeihin. Näissä raporteissa ahdistelu nähtiin "arabikulttuuriin kuuluvana", väistämättömänä taakkana, jonka Eurooppa nyt oli tyhmyyksissään ottanut kantaakseen. Tämä näkemys sai hurjimman ilmenemismuotonsa ranskalaisen *Charlie Hebdo* -lehden pilakuvassa (14.1.2016), jossa **Aylan Kurdi**, 3-vuotias syyrialaispoika, jonka Välimeren rantaan huuhtoutunut ruumis antoi pakolaisten hädälle, kuvattiin "tulevana seksuaaliahdistelijana."

Sosiaalisessa mediassa termi alkoi elää omaa elämäänsä ja vääntyi muotoon taharrush game aivan kuin kyseessä olisi jokin peli. Maahanmuuttoa jyrkimmin vastustavat kuvasivat ilmiötä "arabimiesten seksuaaliahdistelupelinä" tai "muslimimaailman hauskana seksileikkinä." Maahanmuuttoon myönteisesti suhtautuvien parissa puolestaan levisi tarve osoittaa, kuinka yleistä naisten kokema ahdistelu on myös Suomessa. Naiset eri puolilla maata alkoivat jakaa sosiaalisessa mediassa omia ahdistelukokemuksiaan. Näin suomalaisen maahanmuutokeskusteluun liittyvä polarisoituminen sai uutta pontta.

Mistä taharrush gama'iyyssa on siten kysymys? Termi on saanut alkunsa 2000-luvun alun Egyptissä, jossa naisjärjestöt kampanjoivat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Jopa 99 % egyptiläi-

sistä naisista kokee tutkimusten mukaan säännöllisesti seksuaalista lähentelyä kadulla ja liikennevälineissä (Foreign Policy 9.6.2014). Järjestöt halusivat kehittää termin, jolla ilmiötä parhaiten kuvata kampanjoinnissa tarkoituksenaan saattaa ilmiö rikosoikeuden piiriin. Termiksi valittiin taharrush, jonka merkitykseksi vakiintui nimenomaan julkisella paikalla tapahtuva seksuaalinen ahdistelu. Uutta pontta kampanjat saivat 2006, kun egyptiläisten tietoisuuteen levisi kuvia muslimien pyhäpäivänvieton tapahtumista. Nuoret miehet olivat katuviolinässä hyökänneet naisten kimppuun piirittäen nämä, repineet vaatteet ja seksuaalisesti ahdistelleet heitä. Tästä ilmiöstä ryhdyttiin käyttämään termiä taharrush gama'iyy, joukkoahdistelu. Termillä halutaan osoittaa rikosoikeudellinen vastuu kaikille niille, jotka kyseiseen tekoon osallistuvat, riippumatta siitä kuka varsinaisesti kosketteluun ja pahoinpitelyyn syyllistyy.

Naisjärjestöjen kampanja tuotti tulosta vuonna 2014, kun Egyptin rikoslakiin lisättiin seksuaalinen ahdistelu. Järjestöt ovat kuitenkin skeptisiä siitä, että lailla olisi käytännön vaikutusta, joten kampanjointi jatkuu. Naisiin kohdistuva väkivalta on kansainvälinen kampanja, joka saa omat ilmenemismuotonsa eri maissa. Toisin kuin uudenvuoden tapahtumien jälkeisessä mediakeskustelussa on väitetty, ei ahdistelu julkisella paikalla ole kaikissa arabimaissa tai Lähi-idän piirissä yleistä.

Egyptiläinen tutkija **Mariz Tadros** on esittänyt, että julkisella paikalla tapahtuvassa naisten ahdistelussa on kyse kahdenlaisesta ilmiöstä. Päivittäistä kadulla tai linja-autossa tapahtuvaa kopelointia Tadros kutsuu sosiaalisesti motivoitu-

neeksi seksuaaliväkivalaksi. Tässä on kyse naisten ja miesten välisen epätasa-arvon arkipäiväisestä kokemuksesta, jossa miehet osoittavat ylemmyytensä naisiin nähden tekemällä näiden olon epävarmaksi kodin ulkopuolella. Tämän rinnalla Egyptissä esiintyy poliittisesti motivoitunutta seksuaaliväkivaltaa, jossa naiset halutaan ajaa pois mielenosoituksista. Näitä tapauksia on tullut esiin Egyptin vallankumouksena tunnetun kansannousun jälkeen ja aktivistien mukaan asialla ovat viranomaisten palkkaamat huligaanit.

Miten Euroopassa tulisi siten suhtautua Kölnin kaltaisiin joukkoahdisteluihin? Ensinnäkin on syytä muistaa, että Kölnin tapahtumien johdosta kiinniotetuista valtaosa oli muita ulkomaalaisia kuin turvapaikanhakijoita. Ilmiö on uusi Euroopassa sikäli kun kyse on ulkomaalaisista epäillyistä, vaikkakin monet suomalaiset muistavat nuoruudestaan vastaavanlaisia kokemuksia, jossa nuorisojoukko piirittää uhrinsa. Mitään seksuaalista ahdistelua ei tule "kulttuurisesti" ymmärtää. Väkivalantekijä on aina saatettava rikosoikeudelliseen vastuuseen. Joukkoahdistelu ilmiönä on poliisille vaikea tutkittava, kuten Helsingin uudenvuoden tapahtumien selvittely on osoittanut. Selvää on, että joukkoahdistelu on tunnustettava seksuaaliväkivalta ja että sellaiseen osallistuminen on roolista riippumatta oltava rikosoikeuden alainen teko. ■

Kirjoittaja on yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa.

Sukupuolinen häirintä ja valkoinen valhe

Tutkin sukupuolista häirintää vuosituhannen vaihteessa ja olen siitä lähtien seurannut aiheesta käytyä julkista keskustelua. Se on aaltoillut häirintätutkimusten julkistamisen ja ilmi tulleiden häirintätapausten tahdissa, roihahtanut välillä häirinnän vakavuuden korostamisen ja sitä-saa-mitä-tilaa-väitteiden väliseksi kiistaksi ja laantunut taas. Keskustelu on saanut uudenlaisen käänteen, kun se on liitetty kysymyksen maahanmuutosta ja ”kulttuurien kohtaamisesta”. Erityisesti turvapaikanhakijoiden lisääntyneen määrän ja sitä koskevan julkisen keskustelun kiihtymisen myötä maahanmuuttajat on vedetty mukaan häirintäkeskusteluun, jossa heillä ei ole äänivaltaa, mutta jossa heitä leimataan ja syyllistetään yhä karkeammin äänenpainoin.

Muukalaisvihamielisissä puheenvuoroissa kaikki tulijat on niputettu naisia alistavan ja saalistavan ääri-islamien edustajiksi. Naisten oikeuksia ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta rikotaan ympäri maailmaa kaikissa kulttuureissa ja uskontokunnissa. Vaikka naisen asemassa on toki eroja maiden, kulttuurien ja uskomusjärjestelmien välillä, niin pelkoa lietsovien tahojen maalilema ”islam” on vääristelyistä ja islamofobiasta kokoon kyhätty sepite. Ei ole olemassa ”islamia”, jonka turvapaikanhakijat salakuljettavat taskussaan ja joka yhtäkkiä hunnuttaa suomalaiset naiset ja laillistaa raiskaukset. Yhtä virheellistä on väittää, että sukupuolinen häirintä olisi tuontitavaraa ja tarvittaisiin valkoista valtaa korostavia partioita puolustamaan suomalaista naista. Tässä ajattelussa on merkilepantavaa, että kaikkien suomalaisten naisten ei ajatella olevan puolustamisen arvoisia. Vain ne naiset, jotka jakavat

muukalaisvihamielisen näkemyksen, ansaitsevat tulla puolustetuiksi, kun taas vihamielisyyden kyseenalaistavia naisia rangaistaan huoraksi solvaamisella ja pelottelulla.

SEKSISMIN JA RASISMIN SURULLINEN LIITTO

Naisiin kohdistuva vihapuhe ja vihaviestit eivät ole uusi asia, mutta verkkoviestinnän ja sosiaalisen median laajenemisen myötä sekä niiden määrä vaikuttaa kasvaneen ja sävy koventuneen. Julkisesti puhuvia naisia pyritään rankaisemaan ja vaientamaan vihapuheella milloin mistäkin syystä, oli kyse sitten lelujen sukupuolittuneisuuden kommentoinnista tai rasismiin puuttumisesta.

Huorittelu voi kohdistua kehen tahansa naiseen. Rasismi ja seksismi puolestaan kohtaavat suvakkihuora-haukkumasanassa, joka on varattu nimenomaan niille, jotka kyseenalaistavat rasismia. Raiskaaminen on aina ollut sodankäynnin väline ja nyt raiskausuhkauksista tai -toivotuksista on tullut informaatioyödan väline. Perussuomalaisten nykyinen eurokansanedustaja oli yksi näkyvimpiä edelläkävijöitä tällä saralla ja hänen esimerkkiään seuraten vihapuheen lähes rutiininomainen muoto on toivoa, että juuri muukalaiset raiskaavat muukalaisvihaa vastustavan naisen.

Hunnutettuihin naisiin kohdistuvat vihapuheet tai -teot ovat nekin sekä rasismia että seksismia värittämiä. Huntua käyttäviä naisia ei siis solvata vain heidän ”edustamansa” uskonnon ja rodullistetun aseman takia vaan myös siksi, että he saattavat näyttää helpoilta uhreilta heihin liitettävien pehmeyttä ja avuttomuutta korostavien stereotyyppien takia.

Seksismien ja rasismien kytkös tulee toi-

sinaan esille myös silloin, kun puhutaan häirinnän valkoihoisten uhrien tekemistä tulkinnoista. Sanomattakin on selvää, että kaikki naisiin kohdistuva häirintä ja väkivalta on tuomittavaa ja häirinnän kohde on se, joka määrittelee kokemuksen epämiellyttävyyden. Tekijän etnisellä taustalla ei voi selittää väkivaltaa tai häirintää pois, mutta yhtäläillä etninen tausta ei sinällään kelpaa teon selitykseksi. Tutkimusten mukaan sukupuolisen huomion tulkitseminen on valikoivaa niin, että kohtaamiset eri etniseen ryhmään kuuluvien ihmisten kanssa ylikorostuvat ja ne tulkitaan helpommin häirinnäksi kuin muut kohtaamiset. Varsinkin muun kuin karkean häirinnän kokeminen kietoutuu rasistisiin ennakkoluuloihin ja vahvistaa niitä.

HASHTAG JA HAASTE – KUMPAKIN TARVITAAN

Sukupuoliseen häirintään tai rasismiin puuttumisen suhteen maailma ei ole koskaan valmis. Aina tarvitaan valistusta, toimintaohjeita, julkista keskustelua ja vahtikoirana räksyttämistä. Yhtä lääkettä ei ole, vaan tarvitaan monia. Toimittaja **Laura Kangasluoma** kirjoitti maaliskuun *Trendi*-lehteen jutun, johon hän keräsi erilaisia tapoja puuttua sukupuoliseen häirintään ja muuttaa maailmaa. Sen lisäksi että on huolehdittava siitä, että lainsäädäntö ja kasvatusisällöt ovat ajan tasalla, tarvitaan kansalaiskeskustelua ja näkymättömän näkyväksi tekemistä. Kangasluoma nosti jutussaan esille #lääppiä-tunnuksen, joka on kutsunut erityisesti naisia kertomaan häirintäkokemuksista sosiaalisessa mediassa. Vastaavia kansainvälisiä esimerkkejä ovat #MoreThanMean, #speakup, #wheniwas ja #everydaysexism, joiden tarkoi-

→ tuksena on tuoda esille sukupuolisen häirinnän kokemusten kirjoja ja määrää. Henkilökohtainen on edelleen poliittista. Yhtälailla tarpeellisia ovat ad hoc -ryhmittymät, kuten riemastuttava Mothers of Perkele, joka kokoontui toukokuussa Helsingin Pikku Huopalahdessa vastustamaan naisten suojelemiseksi verhoittua rasistista partiointia omalla nallepartioltaan.

Tulehtunut keskusteluilmapiiri pistää kysymään, voiko kukaan asettaa sen ulkopuolelle. Voiko esimerkiksi viranomaisena piiloutua tasapuolisuuteen pyrkivän byrokratian taakse? Niin kauan kun muukalaisvihamieliset tahot pyrkivät tarkoituksenhakuisesti lietsomaan pelkoa ja vihaa, olisi toivottavaa, että kaikki julkisissa viroissa toimivat ottaisivat huomioon sen, että heidän lausuntojaan voidaan käyttää väärin, oikeuttamaan ennakkoluuloja ja jopa väkivaltaa. Siksi kaikki monikulttuurisuuteen liittyvät tiedot ja tilastot tarvitsevat sensitiivisen tulkitsijan ja viestinviejän.

Seksistiset ja rasistiset huutelut ja uhkaukset ovat toki erillisiin ismeihin pohjautuvia vallankäytön ja halventamisen ilmauksia, mutta julkisessa keskustelussa ne ovat kietoutuneet yhteen tavalla, jossa ne vahvistavat toisiaan. Tätä kautta yhteen vääryyteen puuttuminen vaatii myös toisen huomioonottamista. ■

Kirjoittaja on dosentti ja Nuorisotutkimusverkoston erikoistutkija.

■ V E R O N I K A H O N K A S A L O

Kun toisten seksuaalisuus

YK:n arvioiden mukaan maailmassa oli vuonna 2015 enemmän pakolaisia kuin koskaan aikaisemmin ja pakolaiskriisiä pidettiin pahimpana sitten toisen maailmansodan. Suurin osa 60 miljoonasta pakolaisesta haki apua ja turvaa oman kotimaansa sisältä ja naapurimaista, ja esimerkiksi Syyriassa arvioitiin viime vuonna olleen 7,6 miljoonaa maansisäistä pakolaista. EU-maihin saapui arviolta 1,3 miljoonaa pakolaista, joista suurin osa haki turvapaikkaa Saksasta. Suomeen turvapaikanhakijoita tuli noin 32 000, kun määrä edellisenä vuonna oli noin 3600. (UNHCR:n ja Migrin tilastot, 2015.)

Pakolaiskriisin syvetessä myös yhteiskunnallisen keskustelun sävyt jyrkkenivät. Kriisin alkutaivalta kuvasi solidaarisuus ja myötätunto, ja esimerkiksi pääministeri Sipilä lupasi syyskuun 2015 alussa antaa kotinsa turvapaikanhakijoiden käyttöön. Sitten turvapaikanhakijoita koskevaa keskustelua ovat alkaneet hallita maahanmuuttovihamielisyys ja rasismi, jotka ovat jo pitkään olleet vallalla Suomessa muutenkin.

Varsinkin mediassa suomalaisten suhtautumista turvapaikanhakijoiden määrän kasvuun on kuvattu kahden keinotekoisien ääripään kautta. Keskusteluun osallistujat on jaettu niihin, jotka ovat valmiita tarttumaan oman käden oikeuteen torjuakseen hätää pakenevien ihmisten tulon Suomeen, ja niihin, jotka vetoavat toiminnassaan kansainvälisten sopimusten ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Tämä jaottelu ei kuvaa kovinkaan onnistuneesti ihmisten todellisuut-

ta ja asenteita. Kuvaavaa suomalaiselle mediakeskustelulle on, että Soldiers of Odinin kaltaiset suhteellisen marginaaliset ryhmittymät saavat paljon media-tilaa, kun taas ihmisten halusta auttaa puhutaan vähemmän. Syksyllä 2015 kymmenentuhannet ihmiset tarjosivat vapaaehtoisesti apuaan, jotta turvapaikanhakijoiden asettuminen vastaanottokeskuksiin ja Suomeen sujuisi mutkattomasti ja rauhallisesti.

Selvää kuitenkin on, että yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri on ollut ennennäkemättömän vihamielistä, mistä ovat saaneet kärsiä myös turvapaikanhakijoita vapaaehtoisesti auttavat ihmiset. Samaan aikaan vastaanottokeskuksiin tehdyt lukuisat polttopulloiskut ovat luoneet turvattomuutta. Maahanmuuttovihamieliset Soldiers of Odin -katupartiot ovat levittäytyneet eri puolelle maata omien sanojensa mukaan turvaamaan suomalaisten tyttöjen ja naisten koskemattomuutta. Ilmeisesti katupartioiden perimmäisistä motiiveista aluksi tietämättömät hallituksen ministerit ja poliisin edustajat toivottivat katupartio toiminnan ensin tervetulleeksi, mutta myöhemmin esimerkiksi ex-poliisiylijohtaja Mikko Paatero tyrmäsi rasistiset katupartiot ”surullisena seurattavana” (IL 7.1.2016).

SEKSUAALIRIKOKSET JULKISESSA KESKUSTELUSSA

Turvapaikanhakijoita koskeva julkinen keskustelu on liittynyt vahvasti seksuaalisuuteen, erityisesti seksuaaliseen väkivaltaan ja seksuaalirikoksiin. Media uu-

alkoi kiinnostaa

tisoi loppusyksystä ja vuoden vaihteessa useista seksuaalirikoksista, joissa epäiltynä mainittiin olevan turvapaikanhakijoita. Myös tekaistuja ilmoituksia tehtiin ja huhuja levitettiin. Esimerkiksi kansanedustaja Pentti Oinonen väitti lehtikirjoituksessa tammikuussa 2016, että turvapaikanhakijaa epäiltiin 15-vuotiaan tytön raiskauksesta Kuopiossa. Myöhemmin väite osoittautui perättömäksi.

Yhteiskunnallista keskustelua käytiin myös rikostilastoista. Varsinkin maahanmuuttovastaisessa retoriikassa seksuaalirikokset haluttiin esittää turvapaikanhakijoiden tyypillisenä käyttäytymisenä. Media ei ole useinkaan onnistunut tuomaan kriittistä vastapuhetta tällaiselle leimaavalle puhetavalle. Professori Päivi Honkatukia muistuttikin Helsingin Sanomien Vieraskynä-kirjoituksessa (4.12.2015), että piilorikollisuuden ollessa suurta seksuaalirikoksissa poliisille ilmoitettujen tapausten perusteella ei ole järkevää tehdä pitkälle vietyjä johtopäätöksiä rikosten todellisesta määrästä ja laadusta.

Viimeaikainen keskustelu herättää pohtimaan, miksi keskustelua turvapaikanhakijoista ja maahanmuutosta käydään nimenomaan ”toisten” seksuaalisuuteen liitettyjen uhkien kautta juuri nyt? Samantyyppistä keskustelua on käyty muuallakin Euroopassa. Tällaisella ”muiden” seksuaalisuuden näkeminen uhkaavana ja vaarallisena on pitkät juuret kolonialismin historiaan, ja puhetapa ilmentää paitsi ihmisten vierautta koskevia pelkoja muuttuvassa tilanteessa myös suoranaista rasismia.

MONIKULTTUURISUUS SEKSUAALIKASVATUKSESSA

Olen tutkinut jo muutaman vuoden ajan sitä, miten monikulttuurisia kysymyksiä käsitellään seksuaalikasvatuksessa. Olen haastatellut tutkimusta varten seksuaalikasvatuksen asiantuntijoita ja monikulttuurisista taustoista tulevia nuoria sekä analysoinut yläkoulussa ja lukiossa käytettäviä oppikirjoja. Tutkimushankkeeni yhteydessä tapaamani nuorisotyöntekijät ovat kertoneet saavansa jatkuvasti pyyntöjä tulla luennoimaan seksuaalikasvatuksesta vastaanottokeskuksiin. Tällainen tehtävä ei ole aina kovin helppo eikä seksuaalikasvatuksen agenda ole aina selvä. Nuorisotyöntekijöiden mukaan esimerkiksi yhdessä vastaanottokeskuksessa nuoret turvapaikanhakijat ihmettelivät, miksi heille kerrotaan seksuaalisuudesta ja seksistä, kun heidän päälimmäisenä huolenaan on sukulaisten pärjääminen entisessä kotimaassa ja se, miten he voivat alkaa rakentaa tulevaisuuttaan Suomessa.

Huoli seksuaalikasvatuksen akuutista tarpeesta näyttääkin olevan muiden kuin turvapaikanhakijoiden itsensä määrittämää. Asiaa käsittelevissä uutisissa kerrotaan usein suomalaisten valistavan turvapaikanhakijoita siitä, miten seksuaalisuus meillä ymmärretään. Tällainen seksuaalikasvatus ei siten perustu dialogiselle suhteelle, jossa tieto syntyisi vuorovaikutuksessa, vaan suomalaiset ottavat tietävän opettajan roolin ja turvapaikanhakijat nähdään kasvatuksen kohteina – äärimmillään oletettujen barbaaristen kulttuuripiirteiden kantaji-

na, joista heitä halutaan kasvattaa pois. On selvää, että vastaanottokeskuksissa on hyvä keskustella suomalaisesta yhteiskunnasta ja avata suomalaisen palvelujärjestelmän toimintatapoja. Samoin tarpeen on käsitellä suomalaisen yhteiskunnan kulttuurista ja historiallista perustaa. Seksuaalikasvatus on kuitenkin toimivinta keskustelukumppaneiden välisessä tasa-arvoisessa vuoropuhelussa, jonka lähtökohdaksi otetaan turvapaikanhakijoiden oma tietotaito. Oppimista edellyttävä luottamus syntyy varmimmin keskustelukumppaneiden kokiessa, että heidän ihmisarvoaan ja tietämystään kunnioitetaan. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Nuorisotutkimusseurassa.

Vankien perhesuhteet ja vanhemmuus

2000-luvulla vankien perhesuhteet ovat tulleet vahvemmin huomion kohteeksi uusien kriminaalipoliittisten linjausten kuten rangaistusaikaisen kuntoutuksen korostamisen ja aikaisempaa avoimempien rangaistusmuotojen myötä. Erityisesti lapsen oikeuksien näkökulman vahvistuminen on haastanut katsomaan vanhempien vankeutta ja siihen liittyviä käytäntöjä uusilla tavoilla. Nykytilanteessa tarvitaan tutkimustietoa vankien perhesuhteista sekä ymmärrystä siitä, kuinka perhettä tarkastellaan rikosseuraamusalalla.

Vankien perhesuhteet ovat viime vuosina herättäneet keskustelua sekä Suomessa että kansainvälisesti. Keskustelu on kohdistunut erityisesti vankien lasten tilanteisiin ja oikeuksiin. Vankeutta ja perhesuhteita on katsottu esimerkiksi lapsen edun ja ihmisoikeuksien näkökulmista. Lisääntyneen keskustelun myötä on vahvistunut näkemys, että lapsen oikeudet haastavat olemassa olevia vankilakäytäntöjä.

Suomessa vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (2007/417) mainitsee ensimmäistä kertaa vankien lapset suojelun kohteina. Vuonna 2010 Suomeen perustettiin lakimuutoksin vankilan perheosasto, joka on lastensuojeluyksikkö vankilan sisällä. Vankilaan voidaan si-

joittaa alle 2-vuotias lapsi vanhempansa kanssa. Sijoitus voi jatkua korkeintaan kolmeen ikävuoteen saakka, mikäli se nähdään lapsen edun mukaiseksi. Perheosastolla olevista lapsista vanhempineen tulee lastensuojelun asiakkaita. Sijoituspäätöksen tehneen kunnan lastensuojelun tehtävänä on arvioida lapsen tilannetta säännöllisesti.

Vuonna 2013 Rikosseuraamuslaitos julkaisi ensimmäiset lapsi- ja perhetyön linjaukset, joissa lapsen oikeuksia pyritään integroimaan laitoksen toimintaan. Tämän lisäksi perheen rooli on noussut näkyvämmäksi esimerkiksi vankeuslain 2006 korostaman rangaistusaikaisen kuntoutuksen myötä. Myös avoimemmat rangaistuksen täytäntöönpanon muodot tuovat perhettä

vahvemmin osaksi rikosseuraamusalan tehtäviä.

Vankien perheitä ja perhelämäään vaikuttavia rikosseuraamusalan käytäntöjä on tärkeää tutkia, jotta perheiden kanssa voidaan työskennellä ja käytäntöjä kehittää.

MITÄ TIEDÄMME VANKIEN PERHEISTÄ?

Suomessa vankien perhesuhteita on tutkittu vähän. Perhesuhteet tulevat esiin esimerkiksi vankien terveydentilaa kartoittavien tutkimusten ja naisvankien asemaa tarkastelevan selvityksen yhteydessä. Vankien perhesuhteita on myös tarkasteltu lähisuhdeväkivallan ja uusintarikollisuuden ehkäisemisen näkökulmasta. Tutkimuskiinnostuksen kohteena ovat olleet vankilaan vanhempansa mukana tulleet

lapset, mutta vankilan ulkopuolella olevia lapsia ei ole tutkittu. Erilaisissa selvityksissä vankien perhetilanteita on kartoitettu muiden kysymysten ohessa ja perhettä on kuvattu usein erilaisten sosiodemografisten tietojen avulla. Sosiaalinen huono-osaisuus, köyhyys ja sosiaaliset ongelmat tulevat esiin tehdyissä selvityksissä, mutta kokonaiskuva vankien perheistä jää hyvin niukaksi.

Kansainvälisestikin vankien perhesuhteita koskevalle tutkimukselle on leimallista yksilö- ja ongelma-keisyys (esimerkiksi keskittyminen väkivaltaan ja rikoksiin) sekä tilastollinen ote. Vanhemman vankeutta on tutkittu muun muassa ylisukupolvisuuden näkökulmasta tarkastellen lasten tunnehäiriöitä ja riskiä syyllyä rikoksiin.

Tutkimukseni tuo näkyviin, miten vankilan institutionaaliset käytännöt muokkaavat vankien perhesuhteita tukemalla, rajoittamalla tai mahdollistamalla niitä.

Vankien vanhemmuutta koskeva tutkimus on lisääntynyt 2000-luvulta lähtien. Vaikka vankilassa olevat naiset ovat pieni vähemmistö vangeista, tutkimusten kohteena ovat olleet erityisesti naisvangit ja heidän lapsensa. Keskittymistä naisvankeihin on perusteltu sillä, että naiset ovat usein lasten ensisijaisia hoitajia ja vankila-aikana erityisesti naiset ovat huolissaan perhetilanteistaan. Useissa tutkimuksissa on todettu äidin vankilaan joutumisen muuttavan perhe-elämää isän vankeusrangaistusta enemmän. Siitä huolimatta myös miesvankien perhesuhteita ja niiden erityisyyttä tulisi tutkia.

Tietoa vankien perhesuhteista pitäisi laajentaa ja monipuolistaa. Jos tutkimme perhettä vain ongelmakeskeisesti, saamme tietoa ongelmallisista tilanteista perhe-elämän myönteisten piirteiden jäädessä syrjään.

VANKIEN PERHEKÄYTÄNTÖJEN TUTKIMINEN

Väitöstutkimuksessani (Enroos 2015) tarkastelin lastensa kanssa vankilassa olevien naisten perhesuhteita ja perhettä koskevia käytäntöjä vankilaympäristössä. Lähestyin aihetta brittisosialogi **David Morganin** perheikäytäntöjen käsitteen avulla. Perheikäytäntöjen näkökulma ohjaa katsomaan, mitä perheissä ja esimerkiksi instituutioissa tapahtuu perheille erilaisten yhteiskunnallisten ja organisaattoristen reunaehtojen puitteissa. Orientaatio avasi mahdolli-

suuden tutkia vankien perheitä ongelma- ja yksilökeskeisten lähestymistapojen sijaan ilman vahvoja lukkoon lyötyjä ennakkokäsityksiä näistä suhteista.

Erityisesti katsoin sitä, miten erilaisista perhevastuista neuvotellaan ja millaisia perheitä koskevia tulkintoja tehdään silloin, kun äiti on vankilassa lapsensa kanssa. Tarkastelu toi näkyviin institutionaalisia kannanottoja ja erilaisia neuvotteluja lapsia koskevan hoivan ja huolenpidon kysymyksistä, vankilassa olevien vanhempien vastuista, instituutioiden tehtävistä sekä yhteiskunnan veloitteista lasten suojelemiseksi. Tutkimus avaa sitä, miten vähän ylipäätään tiedämme vankien perhe-elämästä ja perheen merkityksestä vankeuden yhteydessä.

Perhe ja vankeus kietoutuvat toisiinsa monin tavoin. Tutkimukseni tuo näkyviin, miten vankilan institutionaaliset käytännöt muokkaavat vankien perhesuhteita tukemalla, rajoittamalla tai mahdollistamalla niitä. Vankila ei ole vain perhe-elämää haittaava tai rajoittava asia, vaan joissain tapauksissa vankila voi myös toiminnallaan tukea ja ylläpitää perhesuhteita, esimerkiksi mahdollistamalla lapsen asuminen äidin kanssa vankilassa.

MORAALISILLA KYSYMYKSILLÄ MERKITTÄVÄ ROOLI

Tutkimukseni tuo esiin, että vankilassa lastensa kanssa olevien naisten perheenjäsenet hajautuivat moniin instituutioihin, kuten lastenkoteihin, sijaisperheisiin, päihdehuol-

tolaitoksiin tai muihin vankiloihin. Eri instituutioiden toimijoilla ja osapuolilla on erilaisia näkemyksiä siitä, miten perheasiat pitäisi järjestää vankeuden aikana. Siksi ei ole yhdentekevää, millaisiin käsityksiin, neuvotteluihin ja perusteluihin perheitä koskevat käytännöt pohjaavat. Neuvotteluilla on monenlaisia seurauksia vankilassa oleville vanhemmille, lapsille ja muille perheenjäsenille.

Perhesuhteita koskevan jännitteisyyden ja moninaisuuden vuoksi vangin vanhemmuutta koskeviin institutionaalsiin käytäntöihin sisältyy erityinen moraalinen ulottuvuus. Vanhemman vankeusrangaistus herättää miettimään erilaisia moraalisia kysymyksiä, kuten voiko rikoksen tehnyt olla hyvä vanhempi, pitääkö rikoksentehtäjien perhesuhteita tukea tai mihin saakka niitä pitäisi kannatella esimerkiksi silloin, kun rikos on kohdistunut perheenjäseneneen. Työntekijöiden arvioinneissa ja päätöksissä otetaan kantaa muun muassa siihen, millaiset perhe- ja vanhemmuussuhteet ovat hyväksyttävissä tai milloin niitä ei oteta huomioon rikosseuraamustyössä. Perheen kannalta esimerkiksi sillä on merkitystä, sijoitetaanko vanki suljettuun vai avovankilaan tai ketä määritellään perheeseen kuuluvaksi. Punnintaa tehdään eri vaihtoehtojen välillä ja etiikka ja moraalit isossa roolissa.

Perhesuhteiden arvioinnin perusta ja moraalinen luonne seurauksineen jää helposti huomaamatta, koska vankein-

hoidon perustehtävänä ei ole perhesuhteiden hoitaminen. Perhesuhteiden vahvistuvan huomioimisen voidaan kuitenkin nähdä osaltaan toteutettavan pohjoismaista humaniaa kriminaalipoliittista linjaa, jossa vapausrangaistus nähdään riittävänä rangaistuksena. Vankeudesta koituvia haittoja pyritään siksi minimoimaan ja tässä perheen huomioonottaminen on olennaista.

Jatkossa rikosseuraamusalalla tulee herkistyä sille, millaisen tiedon tai millaisen järkeilyn pohjalta perhesuhteiden arviointityötä tehdään ja käytäntöjä luodaan. Kyse ei ole vain toimijoiden mikrotasolla tuottamasta moraalista järjestyksestä, vaan myös yhteiskunnan tasolla neuvoteltavasta sääntelystä, joiden perustelut yhtäläillä pitäivät sisällään moraalisia kannanottoja. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä. Teksti pohjautuu väitöskirjaan: Enroos, Rosi (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perheikäytäntöihin. Acta Poenologica 2/2015. Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus.

Kroonikon synty

Kriminologian piirissä on ollut vahvaa taipumusta etsiä yhtä ainoaa oikeata teoriaa tai yhtä riippumattonta muuttujaa selittämään rikollisuutta. Tähän liittyy ongelmia. Yksi ongelma on ollut, että joskus rikollisuutta on ilmennyt, vaikka teoria tai muuttuja ei ole ollut läsnä tai toisinpäin: teoria ja henkilökohtaiset muuttujat edellyttäisivät rikollista käyttäytymistä, mutta sitä ei kuitenkaan ole ilmennyt. Monet kriminologit ovatkin lähteneet ajatuksesta, jonka mukaan useimmissa, ainakin klassisissa kriminologisissa teorioissa on paljon oikeaan osuvaa, mutta niiden pätevyysalue on rajallinen. Tätä pohdittiin jo aiemmin tässä lehdessä (Haaste 3/2013).

Toinen ongelma liittyy itse kriminologian kohteeseen. Hyvin suuri osa empiirisestä kriminologisesta tutkimuksesta keskittyy nuoruusikäen rajoittuvaan rikollisuuteen (adolescence-limited crime, ALC). On käyty keskustelua siitä, että tulisiko tämä ryhmä kokonaan unohtaa ja keskittyä rikollisuuteen kannalta oleellisempaan, elämänkulussa pysyvämpään, usein krooniseen rikollisuuteen (life-course-persistent crime, LCPC). Yksinkertaistaen on esitetty teesi: "Unohtakaa lukiolaiset ja haastatelkaa nykyisiä ja entisiä vankeja" (ks.

Cullen 2011, myös Sarnecki 2014).

Robert Agnew ja Steven Messner (2015) ovatkin kritisoineet nykyistä kriminologista tutkimusta ja teorianmuodostusta kyvyttömyydestä selittää kroonisen rikollisuuden syntymekanismeja. Köyhimmillään on vain pystytty luettelemaan erilaisia muuttujia ja riskitekijöitä, jotka saattavat lisätä pysyvän rikollisuuden riskiä. Tämän tilalle Agnew ja Messner tarjoavat uudenlaista mallia. Sen perustana on kaksi käsitettä: "yleisarvio" (general assessment) ja "kynnys" (threshold). Yleisarviot viittaavat yksilön moniulotteiseen kokonaisnäkemykseen omasta tilanteestaan ja mahdollisuuksistaan. Niillä on erityinen merkitys rikollisuuden selittämisessä. Kun nämä yleisarviot saavuttavat tietyn kynnyksen, tietyn tason, seuraa hyppäyksellinen muutos rikollisuuden määrässä ja vakavuudessa (= krooninen rikoksentehtäjä).

Edellä kuvattujen käsitteiden juuret ovat olemassa jo klassisissa kriminologisissa teorioissa. Nuo teoriat sisältävät usein implisiittisesti edellä kuvatun ajattelumallin ja ne ovat kokonaisvaltaisempia kuin yksittäisiin muuttujiin liittyvä tutkimus. Klassinen paineteoria (Cohen, Cloward & Ohlin) korostaa esimerkiksi jenginuorten omaa arviota menestymi-

sen mahdollisuuksista. Sosiaalisen kontrollin teoriassa yksilöt samaan tapaan voivat arvioida omia siteitään konventionaaliseen yhteiskuntaan. Oppimista korostavassa differentiaalinen assosiaatioteoriassa yksilöt voivat määrittellä tietyt rikokset hyväksyttäviksi. Rationaalisen valinnan teoriassa yksilöt arvioivat rikoksen haittoja ja hyötyjä ja usein päätyvät yleisarvioon: "rikos kannattaa". Leimamisteoria korostaa, miten yksilöt tekevät kokonaisarvion omasta identiteetistään ja saattavat omaksua rikollisen identiteetin ("mähän olenkin rosvo"). Täten keskeisimmät kriminologiset teoriat ovat sensitiivisiä yksilöiden yleisarvioille ympäristöstään, itsestään ja rikoksistaan. Usein ne myös kuvaavat kynnyksiä, joissa rikollisuus muuttuu pysyväksi. Tällaisten yleisarviointien sijaan myöhempi kriminologia keskittyy Agnewin ja Messnerin mukaan paljolti pienten rikollisuusvaihtelujen tarkasteluun mm. koululaisten otosjoukoissa.

Yleisarviot eivät ole tarkkoja, vaan usein yleisluontoisia ja ne ovat aina subjektiivisia, eräänlaisia yksinkertaistuksia itsestä ja maailmasta ("maailma on kova ja epäoikeudenmukainen"). Mutta kun

Kroonisen rikollisuuden ennustaminen on vaikeaa siksi, että mukana on myös tekijä, jonka arviointi tai mittaaminen on vaikeaa. Se on toimijuus.

niitä on muodostettu, niin rikollisesta käyttäytymisestä, jota ne inspiroivat, voitulla kroonista ja pysyvää. Kun ne ovat subjektiivisia, niin tällöin monet yksilölliset tekijät vaikuttavat niiden syntyyn ja luonteeseen. Arviointeihin vaikuttavat mm. negatiivinen tunneperusta, optimismi, sisu ja mahdolliset mielenterveysongelmat. Mukana ovat myös arvot, uskomukset ja ne tavat, miten ja keneen itseämme vertaamme. Edelleen arviointeihin vaikuttaa toisten antamat arviot ja informaatio, samoin kuin selviytymistaidot, -resurssit ja saatu tuki.

Kroonisen rikollisuuden ennustaminen on vaikeaa siksi, että mukana on myös tekijä, jonka arviointi tai mittaaminen on vaikeaa. Se on toimijuus (agency). Se on usein ollut myös klassisten teorioiden sokea piste. Jos toimijuutta ilmenee, niin se kumoaa deterministisiä malleja ja hankaloittaa ennustamista. Samoin voidaan olettaa, että toimijuuden ilmetessä yleisarvioinnit ovat monipuolisempia ja yksilöllisempiä. Jos yksilöllä on vaikeassa elämäntilanteessa "sisua" (self-efficacy), yleisarvio ei välttämättä käänny negatiiviseen suuntaan. Toimijuus-komponentti ikään kuin selittää sen, miksi rikollisuutta ei ilmene, vaikka sitä riippumattomien muuttujien mukaan pitäisi ilmetä.

Yleisarviot ovat väliintulevia ydinmuuttujia. Perinteinen paradigma on selittänyt rikollisuutta suoraan muutamilla keskeisillä muuttujilla kuten vanhempien kiintymyksellä, heidän valvonnallaan, tulotasolla, vertaisryhmiin liittymisellä ja tietyillä painetekijöillä. Mutta em. kirjoittajat korostavat, että vaikka jotkut muuttujat saattavat joskus vaikuttaa suoraan, niin kaikkein tärkein vaikutus tulee yleisarviointien kautta. He jopa väittävät, että yleisarviot edustavat kaikkein välittömintä, kattavinta ja henkilökohtaisesti relevantteinta rikollisuutta aiheuttavaa tekijäjoukkoa. Yksilölliset erot mm. toimijuudessa ovat toki mukana. Ne vaikuttavat siihen tapaan, miten riskiteki-

jöitä tulkitaan ja tämän kautta yleisarviot syntyvät. Samoista olosuhteista yksilöt tekevät erilaisia yleisarvioita.

Kvantitatiivinen tutkimus kriminologian piirissä ei ole juuri kiinnittänyt huomiota yleisarviointeihin ja kynnyksiin. Sen sijaan laadullinen ja rikollisuudesta irrottautumiseen liittyvä, ns. desistanssitutkimus on tuonut esiin evidenssiä niiden merkityksestä. Tähän on luonnollisetkin syynsä. Nämä tutkimustavat ja -suunnat ovat korostetun usein keskittyneet kroonisiin rikoksentekejiin, mm. moninkertaisiin vankeihin. Nämä tutkimukset löytävät hyvin usein klassisten teorioiden esittämiä ajattelumalleja ja tuovat esiin yleisarviointeja, joiden mukaan "maailma on julma ja vihamielinen paikka, jossa konventionaalinen menestyminen on usein mahdotonta". Samoin nämä näkökulmat yhdistyvät monenlaisiin negatiivisiin tunnetiloihin, vihaan, turhautumiseen ja tunnekylmyyteen. Vain rikollinen toiminta saattaa tuottaa positiivisia emootioita, tyydytystä ja jännitystä.

Desistanssitutkimus tuo vastaavasti esiin mahdollisuuden tehdä uudelleenarviointia. Uuden identiteetin luominen nähdään tärkeänä ("hyvä aviopuoliso", "hyvä metallimies"). Eli pelkkä ympäristön muutos ei riitä, vaan tarvitaan kognitiivisia muutoksia, uusia yleisarvioita. Yleisarvioinnit ja kynnykset selittävät yhtä lailla rikollisuuteen ryhtymistä ja siinä pysymistä, mutta myös siitä irrottautumista.

Klassinen paine- tai anomiateoria lähti ajatuksesta, jonka mukaan menestymismahdollisuuksien puute johtaa rikoksiin. Robert Agnew on kehittäessään sitä yleiseksi paineteoriaksi (GST), tuonut siihen mukaan useita muitakin painetekijöitä, mm. kovan ja epäoikeudenmukaisen kohtelun. Tässäkin on hyvin usein kyse tulkinnasta ja yleisarvioista. Tällainen tulkinta on todennäköistä niiden kes-

kuudessa, joilla on negatiivisia tunteita ja pessimismia, jotka vertaavat itseään ylöspäin, joilta puuttuu selviytymistaitoja ja -resursseja ja joiden ympärillä olevat ihmiset näkevät maailman kovan ja epäoikeudenmukaisena. Tällöin rikollisuus voidaan nähdä tapana vastata kovaan ja epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja sen aiheuttamiin negatiivisiin tunteisiin. Lisää tutkimusta tarvittaisiin mm. optimismin/pessimismin ja sosiaalisen vertailun roolista ja merkityksestä.

Monien vanhojen ja uusienkin rikollisten ilmiöiden tutkiminen saattaisi hyötyä Agnew'n ja Messnerin mallin ja käsitteiden käytöstä. Mieleen tulee vaikkapa väkivaltainen puukkojunkkarikausi Etelä-Pohjanmaalla ja terroristiset liikkeet, esimerkiksi Punainen armeijakunta (RAF) Länsi-Saksassa. Ehkä myös kouluampujat niin meillä kuin muuallakin. Käytännössä kaikilla kouluampujilla on taustassaan kiusaamista, syrjäytymistä ja mielenterveysongelmia (esim. Laine 2010). Mutta valtaosasta, joilla on näitä ongelmia, ei tule kouluampujia. Milloin ja minkälainen yleisarvio tehdään ja milloin ja miten kynnyks ylittyy? ■

LÄHTEITÄ:

Agnew, Robert & Messner, Steven: *General Assessments and Thresholds for Chronic Offending: An Enriched Paradigm for Explaining Crime*. *Criminology* 53 (2015):4, 571–596.

Cullen, Francis: *Beyond Adolescence-Limited Criminology: Choosing Our Future*. *Criminology* 49 (2011):2, 287–330.

Sarnecki, Jerzy: *Should Criminologists Shift Their Focus Away From Juvenile Delinquency?* *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 58 (2014):5, 519–521.

Laine, Matti: *Amok-miesten statussurmat*. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010):1, 57–66.

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvos.

Seksuaalisen väkivallan primaariprevention arviointeja

Monet keinot näyttävät voivan vähentää seksuaalirikosten riskiä ennen kuin niitä tapahtuu. Tieto eri toimien tehosta on tosin katkelmallista ja paikoin epävarmaa, mutta yhtä ja toista jo aletaan tietää melko varmasti.

DeGue kumppaneineen (2014) julkaisi systemaattisen katsaus seksuaalisen väkivallan primaari-ehkäisystrategioiden toimivuuteen. 140 tuloksellisuusarviota primaariprevention strategioista käytiin läpi.

Katsauksessa strategiat luokiteltiin arviointitutkimuksen antaman näytön vahvuuden ja vaikutuksen suunnan perustella useisiin luokkiin. Kovimpaan luokkaan oli kolme keskeistä vaatimusta: Tutkimusasetelman piti olla tiukin mahdollinen, yleensä satunnaistettu verrokkiasetelma. Tuloksia piti mitata seksuaalisen väkivallan tekoja kuvaavalla mittarilla – pelkkä asenteiden, tietojen ja itsearviointujen toimintavalmiuksien mittausta ei riittänyt. Ohjelman piti vähentää merkittävästi seksuaalista väkivaltaa.

Valtaosa arviointitutkimuksissa käsitellyistä seksuaalisen väkivallan ehkäisystrategioista on lyhyitä psykologisia pedagogisia ohjelmia, jotka keskittyvät tietoisuuden lisäämiseen tai asenteiden muuttamiseen. Yksikään tällaisesta katsauksessa tarkastellusta ohjelmasta ei varmistunut tehokkaaksi seksuaalisen

väkivallan ehkäisijäksi.

Vain kolme arvioitua strategiaa 140:stä vähensi merkittävästi seksuaalista väkivaltaa luotettavan arviointitutkimuksen perusteella. Lisäksi kymmenessä strategian teho oli kohtuullista, mutta varmistuminen edellyttää lisätutkimuksia. Viisi ohjelmaa ei vahvan arviointitutkimuksen perusteella vaikuttanut suuntaan eikä toiseen. Kolme ohjelmaa taas oli tulosten valossa ehkä jopa haitallisia. Loput yli sata arviota ei sisältäneet riittävästi tietoa, jotta vaikutuksista olisi voinut sanoa varsinaisesti mitään.

KAHDESTA KOULULAISOHJELMASTA VAHVAA POSITIIVISTA NÄYTTÖÄ

Yksi tehokkaiksi osoittautuneista ohjelmista on nuorten seurusteluväkivaltaa ehkäisemään pyrkivä *Safe Dates* -ohjelma, joka on maailmalla varsin laajassa käytössä. *Safe Dates* kuvataan myös rikosentorjuntaneuvoston väkivallan vähentämisen sivustolla (www.vakivallanvahentaminen.fi), mutta Suomessa sitä ei ole käytössä.

Ohjelma on kohdistettu 13–17-vuoti-

aalle koululaisille. Sen kymmenellä oppitunnilla käsitellään seurusteluväkivallan ja hyväksikäytön tunnistamista ja seurauksia, sukupuolistereotyyppioita, konfliktinratkaisutaitoja, omien tunteiden tunnistamista ja hallintaa sekä hyväksikäytön uhrin ja tekijän auttamista. Aiheita käsitellään myös näytelmien ja roolipelien taikka julistekilpailun avulla. Ohjelman toimivuuden keskeinen näyttö on peräisin 14 koulua käsittävästä satunnaistetusta verrokkiasetelmasta ja pitkästä seurannasta. Osallistujat ja verrokkit olivat 8. ja 9. luokan oppilaita. Neljän vuoden seurannassa ohjelmaan osallistuneet olivat olleet verrokkeja harvemmin seurusteluväkivallan tekijöinä ja uhreina.

Toinen päteväksi osoittautunut strategia oli *Shifting Boundaries* -ohjelman koulurakennuksissa toteutettu osa. Sen kohderyhmänä olivat 6.–7.-luokkalaiset koululaiset. Toimenpidepakettiin kuului koulun seinille ripustettuja julisteita seurusteluväkivallasta, hot-spot-kartoitus ja koulun henkilökunnan suorittaman valvonnan lisääminen muutamaksi viikoksi. Kuuden kuukauden seurannan pe-

rusteella ohjelma vähensi merkitsevästi seksuaalista häirintää ja koulutovereihin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa. Sen sijaan ohjelman toinen osa, luokissa toteutettu valistus, ei vaikuttanut seksuaaliseen väkivaltaan.

TEHOKKAAKSI ARVIOITU MILJARDIEN RAHOITUSOHJELMA

Kolmas kirjoittajien kriteerien valossa tehokkaaksi osoittautunut seksuaalisen väkivallan primaariehkäisystrategia on hyvin erityyppinen. Yhdysvaltain liittovaltio perusti vuonna 1994 suuren VAWA-rahoitusohjelman naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Tutkimuksessa (Boba & Lilley 2009) tarkastelun kohteena oli 10 000 hallintoaluetta vuosien 1996 ja 2002 välillä. Ohjelman rahoitusta saaneilla alueilla poliisin tietoon tulleiden raiskausten määrä laski merkittävästi verrattuna niihin alueisiin, joilla rahoitusta ei ollut. Kyseessä ei siis ole satunnaistettu koe, vaan kvasikokeellinen vertailuasetelma. Katsauksen tekijöiden mukaan tutkimus on kuitenkin tehty niin hyvin kuin tarjolla olevista lähtökohdista voi tehdä. Tutkimuksessa on testattu useita vaihtoehtoja, jotka saattaisivat selittää tämän tuloksen, mutta niidenkin tarkastelun jälkeen yhteyksy säilyi.

12 TUNNIN VÄKIVALLAN TORJUNTAKURSSI PUOLITTI NAISOPISKELIJOIDEN RAISKAUKSET

DeGuen katsaus ei tarkastellut naisten itsepuolustus- tai vastarintavalmiuksien parantamiseen tähtääviä hankkeita. Sellaisista on kuitenkin myös vähintään lupaavia tuloksia. Esimerkiksi kanadalainen kurssi puolitti osallistujien raiskaukset verrokkeihin verrattuna (Senn ym. 2015). Seksuaalisen väkivallan vastaiselle itsepuolustuskurssille ja sen arviointihankkeeseen osallistui yhteensä noin 900 ensimmäisen vuoden naisopiskelijaa. Heistä puolet arvottiin kurssi- ja puolet verrokkiryhmään.

Kurssi käsitti neljä kolmen tunnin koulutustilaisuutta, joko neljän viikon ajan kerran viikossa tai kaikki neljä yhtenä viikonloppuna. Ensimmäinen osa (Assess) pyrki parantamaan naisten kykyä arvioida (tuttujen) miesten tekemän seksuaalisen väkivallan riskiä sekä omaa valmiutta käyttää ongelmanratkaisumenetelmiä

riskin vähentämiseksi. Toinen osa (Acknowledge) valmensi tunnistamaan painostavan tilanteen vaarat ja voittamaan omat emotionaaliset estot vastustaa tuttuun miesten epätoivottua seksuaalista käyttäytymistä. Harjoitettiin myös sanallisen painostuksen vastustamista. Kolmas osa (Act) opasti tehokkaiisiin vastarintatoimiin; se sisälsi kahden tunnin itsepuolustustreenin kanadalaislähtöisen WenDo -ohjelman mukaisesti. (Ks. esim. www.wendo-berlin.de.) Neljäs osa kävi läpi seksuaaliterveyden, turvallisen seksin ja ihmissuhteiden kysymyksiä sekä pyrkii kehittämään seksuaalisen kommunikaation valmiuksia.

Verrokkiryhmälle järjestettiin lyhyt tiedotustilaisuus, jossa jaettiin seksuaalista väkivaltaa koskevaa aineistoa.

Ohjelmassa ja verrokkiryhmässä olleilta koottiin tietoja puolen vuoden ja vuoden kuluttua. Koulutusohjelmaan osallistuneet joutuivat seuraavan vuoden kuluessa puolet harvemmin raiskauksen uhriksi (n. 5 %) kuin verrokkit (n. 10 %).

Seksuaalisen väkivallan potentiaalisen uhrin kouluttaminen havaitsemaan ja vähentämään uhriksi joutumisen riskiä näyttää todella pienentävän riskiä tuntuvasti. Tosin on huomattava, että tässä arvioitua ohjelmaa on kehitetty pitkään ja sen alkuvaiheiden arvioissa ei saatu yhtä hyviä tuloksia. Tutkijat arvelevat, että nyt saadut vahvat tulokset saattavat selittyä ohjelman kehittymisellä, ehkä ennen muuta sen tuntuvalla pidentämisellä.

Mutta onko tämä uhrin syyllistämistä? Yksi tärkeä kysymys on se, ovatko lääkkeet pahempia kuin tauti. Heikentävätkö tällaiset varautumistoimet naisten vapautta ja elämänlaatua? Ja lisäävätkö ne epäluuloisuutta ja vierautumista yhteiskunnassa? Olisikin kiinnostavaa tietää, vaikuttiko esimerkiksi Kanadan itsepuolustuskurssi osallistujien elämään muilta osin kuin seksuaalirikoksen uhriksi joutumisen suhteen. Sennin ym. 2015 artikkeli raportoi vain seksuaalisen väkivallan ja uhkailun kohteeksi joutumista mittaavan lyhyen kyselylomakkeen tuloksista (Koss ym.). Kurssin käyneiltä ja verrokeilta kysymällä voisi saada tietoa, missä määrin kurssi on johtanut riskitilanteiden välttämiseen, ja missä määrin siihen, että on kokenut pystyvänsä toimimaan noissa tilanteissa aikaisempaa paremmin.

VASTUULLINEN YHTEISÖ JA SIVUSTAKATSOJAN ROOLI RISKITILANTEESSA

DeGuen katsauksen mukaan yksi lupaava näyttö saanut strategia on *Bringing in the Bystander* -hanke (Banyard ym. 2007). Lähestymistapa kiinnittää huomiota sivustakatsojan rooliin, joka voi ehkäistä seksuaalista väkivaltaa (mutta myös sallia tai pahimmillaan edesauttaa väkivaltaa). Etenkin monilla Pohjois-Amerikan yliopistokampuksilla kehitelty lähestymistapa valmentaa uusia opiskelijoita tunnistamaan tilanteita, joissa seksuaalisen väkivallan riski uhkaa ystävää, tuttua tai jotakuta muuta – joissa he eivät lähtökohtaisesti ole potentiaalisen uhrin taikka tekijän roolissa. Esimerkkejä ovat avun hälyttäminen, jos epäilee jonkun tulleen huumatuksi; tilanteeseen puuttuminen, jos havaitsee jonkun yrittävän käyttää hyväkseen umpihumalaista; naisia halventaviin puheisiin puuttuminen; seksuaalisen väkivallan uhrin auttaminen. Ohjelmia tarjotaan sekä naisille että miehille, mutta yleensä erikseen.

Satunnaistetuissa verrokkikokeissa ohjelmista on saatu tilastollisesti merkitsevästi hyviä tuloksia, kun on mitattu asenteita tai aikomuksia puuttua uhkatilanteisiin. Lisäksi ainakin yhden miesopiskelijoiden kokeen seurannassa ohjelmaan osallistuneet ilmoittivat 75 % vähemmän omaa seksuaalisesti väkivaltaista käyttäytymistä kuin verrokkiryhmän miehet. Sen sijaan ohjelmien vaikutuksia muihin kuin niiden osanottajiin on vaikeampi tutkia, eikä siitä toistaiseksi liene kovin yhtä luotettavia tietoja.

Sivustakatsojan rooliin puuttuva lähestymistapa vaikuttaa lupaavalta, koska se ottaa huomioon sekä potentiaaliset tekijät että potentiaaliset uhrin ja lisäksi analysoi seksuaalisen väkivallan riskiä erilaisissa tilanteissa. Useat ryhmät ideoivat sen kehittämistä ja mittaamista (McMahon ym. 2015). Sivustakatsojien ja yhteisön roolia kehittävä lähestymistapa näyttää myös jakavan vastuuta seksuaalisen väkivallan ehkäisemisestä tasapuolisemmin kuin moni muu. ■

DeGue, Sarah, et al. "A systematic review of primary prevention strategies for sexual violence perpetration." *Aggression and Violent Behavior* 19.4 (2014): 346–362.

Muut lähteet saatavilla verkkoversiossa www.haaste.om.fi

Kunnille toimintaohjeet ihmiskaupan vastaiseen toimintaan

Itämeren valtioiden neuvosto on osana kansainvälistä STROM-hanketta julkaissut hiljattain toimintaohjeet kuntien ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehostamiseksi. Tarkoituksena on edistää uhrien oikeuksia, lisätä tietoisuutta ihmiskaupasta, esitellä lupaavia käytäntöjä sekä kannustaa paikallisia toimijoita mukaan ihmiskaupan vastaiseen työhön.

Ihmiskauppa on monimuotoinen ilmiö, jonka vaikuttimina ovat usein sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja muut tekijät. Ihmisiä käytetään hyväksi seksuaalisesti tai pakkotyössä. Työperäistä ihmiskauppaa on havaittu enenevässä määrin mm. maatalous-, ravintola-, siivous-, sekä rakennusaloilla. Ihmisiä hyväksikäytetään myös kotiapulaisina, kerjäläisinä, rikollisessa toiminnassa sekä elinkaupassa tai esimerkiksi henkilöllisyys- ja sosiaalitutkijapetoksissa. Paikalliset toimijat pääsevät usein ensikosketukseen mahdollisten uhrien kanssa, mutta heillä on rajalliset tietotaidot ja resurssit puuttua ongelmiin ja tunnistaa tapauksia.

Toimintaohjeissa korostetaan seikkoja, jotka paikallistoimijoiden tulisi ottaa huomioon omassa työssään. Paikallistasolla ihmiskaupan vastainen toiminta tulisi räätälöidä tilannekartoituksen pohjalta. Resursseja kohdentamalla voidaan parantaa ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista. Jos resurssit ovat vähäiset, ihmiskauppatilanteen diagnoosi tulisi sisällyttää olemassa oleviin rikoksentorjuntastrategioihin. Vaihtoehtoisesti aihetta voidaan käsitellä esimerkiksi ohjelmissa, jotka liittyvät syrjäytymiseen, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai maahanmuuttajien kotouttamiseen.

Toimintaohjeissa käydään läpi ihmiskaupan muotojen tunnusmerkit. Kuntien tulisi keskittyä varhaiseen tunnistamiseen. Ihmiskaupan tunnusmerkkien tulisi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveysaloilla asiakastyötä tekevien henkilöiden käytettävissä. Selkeiden vastualueiden jakaminen ja joustava yhteistyö järjestöjen ja viranomaisten kanssa vähentävät päällekkäistä työtä.

On tärkeää muistaa, että ihmiskaup-

pa on yleensä prosessi ja uhrin tilanne saattaa muuttua ajan myötä. Siksi yksittäisen henkilön tilannetta tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti.

Apua tulee tarjota ehdottomasti ja oikeuslähtöisesti sekä virallisesti tunnistetuille että haavoittuvissa ja turvattomissa oloissa oleville mahdollisille uhreille. Myös etsivä työ ja palvelujen tarjoaminen riskiryhmien tukemiseksi ja aktivoimiseksi ovat tärkeitä ennaltaehkäisyvälineitä. ■

Kirjoittaja työskentelee Itämeren valtioiden neuvoston ihmiskaupan vastaisessa työryhmässä Tukholmassa.

Kuntien toimintaohjeet ovat saatavilla osoitteessa http://www.ihmiskauppa.fi/files/153/FIN_WEB.pdf.

Rikoksentorjuntakilpailu iäkkäisiin kohdistuvista rikoksista

Rikoksentorjuntaneuvosto järjestää kansallisen rikoksentorjuntakilpailun, jonka voittaja edustaa Suomea vuoden 2016 Euroopan rikoksentorjuntakilpailussa. Teema on tänä vuonna ikääntyviin kohdistuvien rikosten ehkäisy. Ikääntyvät ovat haavoittuvassa asemassa, sillä he ovat usein muista riippuvaisia arkielämästään selviytymisessä. Ikääntyvien voi olla myös vaikea hakea apua, erityisesti jos heitä hyväksikäytetään tai heihin rikoksia kohdistava henkilö on läheinen tai he ovat muuten riippu-

vaisia kyseisestä henkilöstä.

Ikääntyviin kohdistuneiden rikosten torjuntaan kuuluvat esimerkiksi toimet, joilla pyritään parantamaan turvallisuudentunnetta tai estämään tai vähentämään taloudellista hyväksikäyttöä kuten petoksia tai maksukorttirikoksia taikka fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa kuten pahoinpitelyä, lääkkeiden väärinkäyttöä tai hoidon laiminlyöntiä. Rikokset voivat olla ulkopuolisten, läheisten tai ikääntyviä hoitavien tai avustavien henkilöiden tekemiä.

Rikoksentorjuntakilpailuun osallistuva hanke voi liittyä johonkin mainituista teemoista tai jonkin muunlaisten ikääntyviin kohdistuvien rikosten ehkäisyyn. Bratislavassa järjestettävän Euroopan kilpailun voittaja saa palkintona 10 000 euroa, ja toiseksi ja kolmanneksi tulleet kilpailuehdotukset saavat kunniamaininnan lisäksi 5 000 euroa. Kansalliseen kilpailuun voi osallistua 31. elokuuta mennessä. /RK

Lisätieto: www.rikoksentorjuntaneuvosto.fi

Uutta tietoa päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuudesta

Rikosseuraamuslaitoksen ja A-klinikkasäätiön toteuttamasta rikollisuutta ja päihdeongelmia tarkastelevasta rekisteritutkimuksesta on julkaistu raportti. Tutkimuksessa selvitettiin vuosien 1990 ja 2009 välillä päihdehoidossa olleiden laitos- ja avohoidon potilaiden vankeuteen johtanutta rikollisuutta. Tutkimukseen rajattujen henkilöiden osuus vangeista oli vuosittain 6–9 prosenttia. Päihdehoidon asiakkaiden keskuudessa rikollisuus on suhteellisen yleistä, mutta tarkkaa tietoa asiakkaiden rikollisuuden

yleisyydestä ja piirteistä ei ole tähän asti ollut käytettävissä.

Rikollisuuden ja päihdeongelman suhde vaihteli jonkin verran sukupuolten välillä. Päihdehoidon asiakkaista rikoksiin syyllistyivät useimmiten nuoret miehet, naisilla rikollisuutta esiintyi tasaisemmin eri ikäluokissa. Tutkituista miehistä 39 prosentilla ja naisista 15 prosentilla oli vuosien 1992–2010 ajalta vähintään yksi merkintä vankitietojärjestelmässä. Näistä miehistä joka kolmannella ja naisista joka toisella oli merkintä päihdehoi-

dosta jo ennen ensimmäistä merkintää vankitietojärjestelmässä. Tutkimuksesta saatu tieto henkilöiden päihdehoitomerkinnoista ennen ensimmäisiä vankitietojärjestelmän merkintöjä on oleellinen hoitojärjestelmän kehittämisen kannalta. Jatkossa olisi tärkeää selvittää, miten päihdehoidossa voitaisiin paremmin panna rikollisuuden ennaltaehkäisyyn.

Tuuli Pitkänen ym.: Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2016. www.rikosseuraamus.fi

Sisäisen turvallisuuden selonteko valmistunut

Hallitus on toukokuussa antanut eduskunnalle sisäisen turvallisuuden selonteon. Kattava sisäisen turvallisuuden selonteko on laadittu nyt ensimmäistä kertaa. Selontekoa on valmisteltu samanaikaisesti ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon sekä puolustuselonteon kanssa. Selonteon pohjalta valmistellaan sisäisen turvallisuuden strategia, joka valmistuu vuoden 2016 loppuun mennessä. Sisäministeriö vastaa strategian valmistelusta hallitusohjelman linjausten mukaisesti.

Sisäisen turvallisuuden selonteossa

hallitus sitoutuu kartoittamaan Suomen turvallisuusympäristön muutoksia sekä vastaamaan sisäisen turvallisuuden palveluiden ja viranomaistoiminnan toteutumisesta kaikkialla Suomessa. Selonteossa asetettujen tavoitteiden mukaisesti sisäisen turvallisuuden kannalta tärkeille viranomaisille osoitetaan riittävät resurssit. Poliisien määrä pyritään kuluvaan kehyskauden aikana vakiinnuttamaan 7000 poliisiin tasolle ja Hätäkeskuslaitoksen henkilötyövuosien määrä noin 600 henkilötyövuoden tasolle. Itärajan valvontaan lisätään kehyskauden aikana

noin 160 rajavartijaa. Pelastustoimen ja ensihoidon organisoimista uudistetaan, kun hallituksen suunnittelema itsehallintoalueuudistus toteutuu.

Sisäisen turvallisuuden strategia ohjaa sisäasiainhallinnon toimintaa hallitusohjelman rinnalla tulevina vuosina. Sidoryhmät osallistuvat laajasti mukaan strategian pohjalta toteutettavaan työhön. Strategialla korvataan nykyinen sisäisen turvallisuuden ohjelma ja sisäministeriön konsernistratégia.

www.sisainturvallisuus.fi

Ekstremismin torjuntaan uusi toimenpideohjelma

Uusi kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma hyväksyttiin huhtikuussa. Sisäministeriön toimenpideohjelma jatkaa ja täydentää edellisessä ohjelmassa 2012 aloitettua työtä.

Toimenpideohjelmalla pyritään kohdistamaan ennaltaehkäisevää toimintaa niihin ryhmiin ja yksilöihin, jotka ovat

vaarassa radikalisoitua. Tärkeänä tavoitteena on radikalisoituneiden henkilöiden tukeminen väkivallasta ja väkivaltaan kannustavista ryhmistä irrottamisessa. Tavoitteena on tukea myös radikalisoituneiden ja radikalisoitumassa olevien henkilöiden omaisia. Toimenpideohjelmassa painotetaan lisäksi lasten ja nuorten suojelemista väkivaltaan ja radikalisoitumiseen yllyttäviltä viesteiltä.

Radikalisoitumisen ehkäiseminen vaatii monen ammattilaisen tietoisuuden lisäämistä. Poliisilla on erityinen vastuu radikalisoitumisen tunnistamisessa ja torjumisessa. Turvapaikanhakijoiden määrän kasvu on lisännyt yhteiskunnallista polarisoitumista, joka luo ääriliikkeille mahdollisuuksia propagandan levittämiseen. Toimenpideohjelman julkaiseminen ja toteuttaminen onkin ajankohtaista.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki